

GRAĐANSKO PRAVO

Skripta

PO KNJIZI STANKOVIĆ, VODINELIĆ

SADRŽAJ

1. Pojam, predmet i sistematike građanskog prava (7, 732-738, 711-720)	4
2. Metod građanskog prava (8-14).....	5
3. Izvori građanskog prava kod nas (65-70, pregled aktuelnog zakonodavstva)	6
4. Subjekti prava, uopšte o pravnoj, poslovnoj i deliktnoj sposobnosti (114-117)	8
5. Fizička lica – pravna sposobnost (118-120)	8
6. Prestanak pravne sposobnosti fizičkih lica, proglašenje nestalog lica za umrlo, civilna smrt i komorijenti (121-127)	9
7. Poslovna sposobnost fizičkih lica (128-142; izvodi iz Porodičnog zakona iz Čitanke za izmene od 2005. godine).....	11
8. Deliktna sposobnost fizičkih lica (143; izvodi iz Zakona o obligacionim odnosima iz Čitanke)	12
9. Atributi fizičkih lica - lično ime, državljanstvo, prebivalište i boravište (144-164; deo Porodičnog zakona iz 2005. o ličnom imenu iz Čitanke).....	13
10. Pravno lice, pojam i karakteristike (166-172).....	16
11. Načelo pravne razdvojenosti (odvojenosti) i odstupanja (173-183).....	16
12. Funkcije pravnih lica (184-191)	17
13. Vrste pravnih lica (197-233)	19
Udruženja i ustanove	19
Komerijalna i nekomerijalna pravna lica	23
Jednosvojinska i mešovita pravna lica.....	23
14. Zadužbine (217-225)	24
15. Pravna, poslovna i deliktna sposobnost pravnih lica (272-286)	26
16. Nastanak i prestanak pravnih lica (258-269)	27
17. Atributi pravnih lica – ime, sedište, državljanstvo (249-256).....	29
18. Shvatanja (teorije) o pravnom licu (287-290)	30
19. Subjektivno građansko pravo – pojam (292).....	31
20. Apsolutna i relativna prava – relativna (obligaciona) prava (295-302).....	31
21. Apsolutna i relativna prava – apsolutna prava (304-307).....	32
22. Pravne moći (preobražajna prava) (308-310)	33
23. Stvarna prava (311-316)	34
24. Prava autorstva – autorsko pravo i druga prava na tvorevine ljudskog duha (318-348)	35
25. Autorsko pravo (319-330)	35
26. Pronalazačko pravo i patent (331-334).....	37
27. Uzorak i model, žig, geografska oznaka porekla i znak kvaliteta proizvoda (341-348).....	37
Pravo na uzorak i na model.....	37
Pravo na žig.....	38
Pravo na geografsku oznaku porekla proizvoda	38
Pravo na znak kvaliteta.....	39
28. Lična prava (prava ličnosti) (349-360, 362-363, 366-386, 388-393)	39
Objekti ličnih prava	39

Vrste ličnih prava	40
Sadržina ličnih prava	40
Ograničenja ličnih prava	42
Lična prava fizičkih i pravnih lica.....	42
Učenje o ličnim pravima.....	43
29. Klasifikacija subjektivnih prava po drugim kriterijumima (imovinska i neimovinska, prenosiva i neprenosiva 293-294)	43
30. Zabrana zloupotrebe prava (624-628)	45
31. Imovina (pojam) (416-418).....	47
32. Funkcije imovine (A: 407).....	48
33. Karakteristike imovine (453-465).....	48
34. Zastarelost (594-598).....	51
35. Zastoj zastarevanja (600-601)	51
36. Prekid zastarevanja (599)	52
37. Prekluzija (605-607)	52
38. Pravne činjenice (466-469).....	54
39. Pravne pretpostavke i fikcije (667-670)	54
40. Pravni promet i vrste pravnog prometa (397-402 i 405-406)	56
41. Univerzalna i singularna sukcesija (403-404)	57
42. Originarno i derivativno sticanje (407-408).....	58
43. Osnov i način sticanja (A: 305-306)	58
44. Personalna subrogacija – cesija, preuzimanje duga, preuzimanje ispunjenja i pristupanje dugu (B: 409-411; izvodi iz Zakona o obligacionim odnosima iz Čitanke).....	59
45. Realna subrogacija (413-415).....	60
46. Pojam pravnog posla (470).....	61
47. Pravne radnje slične pravnim poslovima - činovi volje, saopštenja i realni akti (A: 312-314)	61
48. Izjava volje (471- 472)	62
49. Tumačenje izjave volje (A: 318-320).....	62
50. Predmet pravnog posla (A: 320-322).....	63
51. Kauza (A str. 322-324)	64
52. Jednostrani i dvostrani (474-478)	65
53. Teretni i dobročini pravni poslovi (479)	66
54. Pravni poslovi obvezivanja i raspolaganja (A: 328)	66
55. Kauzalni i apstraktni pravni poslovi (485-486)	67
56. Formalni i neformalni pravni poslovi (481- 484)	67
57. Pravni poslovi među živima i pravni poslovi za slučaj smrti (480).....	68
58. Fiducijarni pravni poslovi (A: 332-333).....	68
59. Nepostojeći pravni poslovi (533-535).....	70
60. Ništavi pravni poslovi (503-504 i 507-516)	70
61. Rušljivi pravni poslovi (517-532)	72

62. Posledice nevažnosti pravnih poslova (504 -506)	74
63. Pobijanje pravnih poslova (A: 341-342)	75
64. Važnije vrste ugovora – jednostrano i dvostrano obavezni, komutativni i aleatorni, lični i nelični, realni (487-501)	76
65. Modaliteti pravnih poslova – uslov (537-549)	79
66. Modaliteti pravnih poslova – rok (550-554)	81
67. Modaliteti pravnih poslova - nalog (555)	82
68. Pojam i vrste zastupništva (556-567)	83
69. Ugovorno zastupništvo – punomoćstvo (568-580)	84
70. Zakonsko i statutarano zastupništvo (581-583 i 590-592)	86
71. Sudsko zastupništvo (581 i 586-589)	88
72. Građanskopravni delikti (612-614)	89
73. Pojam i vrste štete (615)	89
74. Krivica štetnika (617-618)	90
75. Odgovornost za drugog (622).....	91
76. Objektivna odgovornost za štetu (622).....	91
77. Uzročna veza (616)	91
78. Naknada štete (619-621)	92
79. Zaštita prava (631-645 i 648-659).....	94
80. Sudska zaštita (660-666 i 671).....	96
81. Vansudska zaštita (675-697)	97

1. Pojam, predmet i sistematike građanskog prava (7, 732-738, 711-720)

Objektivno građansko pravo je deo pravnog sistema koji uređuje subjektivna građanska prava (građanskopravne odnose).

Sve građanskopravne norme svrstavaju se u nekoliko celina koje imaju svoje nazive:

- **opšti deo,**
 - sadrži norme koje su zajedničke posebnim delovima (svim ili nekima)
 - naročito o pravilima (zakonskim, običajnim) kojima se uređuju građanskopravni odnosi i po kojima se sudi u slučaju spora, o imaoćima subjektivnih građanskih prava, o činjenicama iz kojih nastaju ta prava itd.
- **obligaciono pravo,**
 - uređuje odnose u kojima imalac prava može zahtevati od drugog lica (dužnika) predaju neke stvari, isplatu sume novca, činjenje, nečinjenje
- **stvarno pravo,**
 - uređuje pravo svojine i druga prava koja za svoj objekt imaju stvar
- **porodično pravo,**
 - sadrži pravila o imovinskim i neimovinskim odnosima u porodici
- **intelektualno pravo,**
 - uređuje tzv. umnu i industrijsku svojinu, tj. prava koja za svoj objekt imaju intelektualnu
- **nasledno pravo,**
 - uređuje nasleđivanje – prelaz prava i obaveza sa umrloga na njegove naslednike
- **lično pravo**
 - sadrži odredbe o pravima na ličnim dobrima
- U najnovije vreme iz sistema oblig. prava izdvaja se vrlo značajna grana **Trgovinsko pravo**, sa svojim brojnim izdancima koji se vremenom sve više i sami osamostaljuju (pomorsko, vazduhoplovno pravo).

Građansko pravo uređuje, s jedne strane, tzv. statuse (pravne položaje) subjekta, čoveka i organizacija, a s druge, pravne odnose.

- Regulisani pravni odnosi spadaju u razne oblasti života (porodični život, preduzetništvo, najamni rad), nastaju povodom raznih objekata i različite su prirode.

Status čoveka i organizacije čine njihova svojstva (atributi) koja su važna za učestvovanje u građanskopravnim odnosima

- ime, firma, prebivalište, boravište, državljanstvo, kao i pravno važne sposobnosti ili nesposobnosti pravna, poslovna, radna, testamentalna, deliktna

Raznovrsnost regulisanih odnosa

- Neki delovi građanskog prava usmereni su na **uređivanje grupa međuljudskih odnosa koje u životu čine zaokružene celine.**
 - Iz naziva tih životnih celina izvedeni su i nazivi tih delova građanskog prava
 - porodično pravo, npr. po tome što organizuje odnose u porodici,
 - trgovinsko – trgovinsku delatnost,
 - radno – organizovani rad,
 - stambeno – domen stanovanja
- Pojedini delovi građanskog prava nose nazive upravo po tome **povodom čega se uspostavljaju njima određeni odnosi** (prava i obaveze).
 - svarno pravo uređuje odnose povodom stvari,
 - lično pravo – povodom ličnih dobara,
 - pravo tvorevina uma – povodom tvorevina uma
- S obzirom na njihovu prirodu, odnosi regulisani građanskim pravom su **imovinski ili neimovinski.**

- delovi građanskog prava koji **uređuju robno-novčane odnose** se nazivaju **građansko imovinsko pravo**
 - kod robno-novčanih odnosa
 - roba se javlja kao proizvod ljudskog rada koji se razmenjuje na tržištu
 - novac se javlja kao
 - platežno sredstvo – kod kreditnih poslova
 - bogatstvo – kod poslova ulaganja u banku
 - imovinski odnosi pretežu u građanskom pravu
- građansko pravo reguliše **odnose i povodom stvari koje nisu roba, povodom činidbi koje nisu usluge, kao i odnose u kojima se novac ne javlja ni u jednoj ulozi.**
 - shodno neimovinskoj prirodi takvih odnosa delovi građanskog prava koji ih regulišu zovu se **neimovinsko građansko pravo**
 - glavnina neimovinskih odnosa spada u oblast porodičnog prava, ličnog prava i prava tvorevina

Sistematika je način razvrstavanja prava u delove.

- Dvema glavnim sistematikama, koje su već postojale u 18 veku kao sistematike celog pravnog poretka **institucionoj i jusnaturalističkoj**, pridružila se početkom 19.veka **pandektna sistematika**.
- 1. **Institucionalna sistematika (od 2 do 19veka)**
 - sve pravo se odnosi **ili na lica(personae) ili na stvari (res) ili na tužbe (actiones)**
- 2. **Prirodnopravna škola (17-18-19 vek)**
 - pravo treba tako grupisati da se **ide od užeg i prostijeg ka širem i složenijem**
 - od prava koje se odnosi na čoveka ka onome o sve širim i složenijim njegovim zajednicama
- 3. Pandektna iz 19 veka.
 - **podela građanskog prava je petodelna:**
 - opšti deo, stvarno, obligaciono, porodično i nasledno
 - Opšti deo čini ono što je zajedničko važi i za sve ostale delove.
 - Obligaciono i stvarno pravo razdvojeni su po vrsti i dejstvu subjektivnih prava: prva su prava traženja sa relativnim dejstvom, a druga prava vlasti, apsolutnog dejstva.
 - Porodično i nasledno pravo razlikuju se po regulisanim situacijama, koje u životu čine celinu: kod prvog, to je bračna ili porodična zajednica, kod drugog odnosi povodom smrti lica.

U našoj nauci i nastavi **pandektna sistematika predstavlja jedinu sistematiku građanskog prava**, a zakonodavac se služi njome utoliko što obligaciono pravo, nasledno i dr. tretira kao zasebne zaokružene delove.

2. Metod građanskog prava (8-14)

Grane građanskog prava povezuje u jednu celinu nekoliko zajedničkih karakteristika i to:

- **autonomija volje**
 - znači da se **građanskopravni život organizuje i odvija na osnovu volje njegovih subjekata**, kojoj zakonodavac postavlja ograničenja samo kad je to neophodno za zaštitu opštih interesa
 - postoje 2 osnovna oblika ispoljavanja ovog načela
 1. **Sloboda ugovaranja** znači da su pravni subjekti slobodni da
 - stupaju ili ne stupaju u građanskopravne odnose
 - biraju lica sa kojima će stupati u te odnose
 - sadržinu odnosa uređuju svojom voljom i
 - volju izjavljuju na bilo koji način, čak i prećutno
 - uključuje u sebe jednakost stranaka i ravnopravnost njihovih volja
 - u nekim drugim pravnim granama dominira načelo subordinacije, potčinjenosti jednog subjekta volji drugog

2. **Dispozicija subjekta** se ogleda u tome što imaoci prava slobodno odlučuju o
 - *načinu njihovog vršenja*
 - *raspolaganju*
 - *zaštiti u slučaju povrede*
- **specifična priroda građansko pravne sankcije**
 - po karakteristikama sankcije građansko pravo se razlikuje od drugih grana prava, posebno krivičnog
 - sankcija u krivičnom pravu predstavlja kaznu za počinioca kd i kao takva ona je lična u dvostrukom smislu:
 1. njen cilj je uticanje na ličnost delikventa u smislu odvraćanja od vršenja zabranjenih dela
 2. može se sastojati i u umanjenju delikventa nekog njegovog ličnog dobra (slobode, života)
 - u građanskom pravu **sankcija nije lična ni u jednom smislu**
 - niti joj je cilj da utiče na ličnost počinioca niti se može sastojati u umanjenjenju nekog njegovog ličnog dobra
 - redovno je imovinska, a svrha joj je odštetna
 - dovođenje uništenog dobra u stanje u kome bi se nalazilo da je štetni postupak izostao
 - u slučaju uništenja stvari, odgovorno lice dužno je da na ime naknade štete plati iznos potreban za kupovinu druge takve stvari
 - ako se šteta sastoji u gubitku zarade, odgovorno lice dužno je da na ime naknade plati iznos ravan izgubljenoj zaradi
 - iznos naknade ravna se prema njenoj svrsi
 - *svrha je uklanjanje štetnih posledica*
- **prenosivost subjektivnih građanskih prava**
 - načelno, subjektivna građanska prava su prenosiva, prometljiva tj. sposobna da sa svojih imalaca prelaze na druga lica
 - postoje i neprenosiva građanska prava vezana za ličnost imaoca - sva neimovinska a i neka imovinska
 - prenosivost je odlika većine njih, a osim toga ta pojava se ne susreće ni u jednoj drugoj pravnoj grani

Autonomija volje, imovinska sankcija i prenosivost subjektivnih građanskih prava povezuju raznovrsne građanskopravne odnose u jednu celinu.

- nisu odlika svakog građanskog odnosa
- **zajedno uzete su tipične za oblast građanskog prava**
- sve ili neke od njih važe za veliku većinu građanskopravnih odnosa

3. Izvori građanskog prava kod nas (65-70, pregled aktuelnog zakonodavstva)

Posle oslobođenja Jugoslavije ukinuti su svi građanskopravni propisi zatečeni na tlu Jugoslavije, kako predratni tako i okupatorski Zakonom o nevažnosti pravnih propisa donetih pre 6.4.1941 i za vreme neprijateljske okupacije. Ovaj zakon različito uređuje dve hipoteze:

1. **Predratni propisi gube pravnu snagu za period posle 6.4.1941.** ali se ne dira u njihov karakter izvora prava za period pre 6.aprila, tako da oni za taj period zadržavaju pravnu snagu i sa gledišta novog poretka.
 - Presude koje su donete na osnovu ovih istih propisa posle 6.4.1941 sa gledišta novog poretka su izgubile oslonac u zakonodavstvu i po tome bi trebalo i same da izgube pravnu važnost, ali takvo rešenja ipak nije prihvaćeno u zakonu.
 - **ne gube važnost automatski**, ali zainteresovano lice može to zahtevati u sudskom postupku u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu spomenutog zakona o

nevažnosti starih propisa, pod uslovom da je propis na osnovu kojeg su donete u suprotnosti sa novim pozitivnim pravom i načelima novog ustavnog poretka

2. **Okupatorski propisi se smatraju nepostojećim, uzima se kao da nikada nisu ni bili doneti**

- trebalo bi da izgube pravnu važnost i sve presude i druge odluke koje su na osnovu njih donete, ali
 - *one ostaju na snazi ukoliko od strane zainteresovanih lica ne budu napadnute u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu zakona o nevažnosti starih propisa*
- **Zakonom je rešeno i pitanje prava po kojem će se suditi u budućnosti, do donošenja novih propisa**
 - sudovi su ovlašćeni da iz ukinutih propisa primenjuju ona pravila za koja nađu da su u skladu sa novim pozitivnim pravom i načelima novog ustavnog poretka
 - kad je staro pravilo sa ove tačke gledišta neupotrebljivo, sudovi treba da sami postave novo, koje po njihovoj oceni najbolje odgovara duhu novog poretka
 - sud je ovakvim rešenjem stavljen u položaj blizak zakonodavčevom jer stvara novo pravo

Prema rešenju koje je usvojeno u našem prvom Ustavu od januara 1946, zakonsko uređenje materije građanskog (privatnog) prava je u saveznoj nadležnosti, što je inače slučaj sa svim državama koje imaju federativno uređenje.

Međutim u izglasanom amandmanu 30. na ustav SFRJ, čija će sadržina kasnije ući u ustav SFRJ od 1974 god, pitanje zakonodavne nadležnosti je iz osnova drugačije rešeno.

- za federaciju je zadržan samo jedan manji deo nadležnosti i to
 - ***obligaciono pravo svojim pretežnim delom i stvarno pravo jednim manjim delom***
- sve ostalo je prešlo u nadležnost republika
 - u Srbiji materija koja više nije u saveznoj nadležnosti je svojim daleko najvećim delom u nadležnosti autonomnih pokrajina

Neprimerenost ustavnog rešenja od 1974. potrebama zemlje jasno pokazuje i karakter razlika koje su se pojavile između republičkih zakonodavstava u dotle jedinstveno uređenom naslednom i porodičnom pravu.

Krajem 80-tih godina ovaj retrogradni proces u Srbiji zaustavljen je, i ***republičkim ustavom od 1990.godine propisano je da se materija građanskog prava, koja je u nadležnosti Republike, uređuje jedinstvenim propisima važećim na celoj njenoj teritoriji.***

Za saveznu državu Ustavom SRJ zadržano je obligaciono pravo u potpunosti kao i osnove svojinsko-pravnih odnosa, što će tek u zakonodavnoj praksi biti bliže određeno.

4. Subjekti prava, uopšte o pravnoj, poslovnoj i deliktnoj sposobnosti (114-117)

Pravni subjekti se mogu definisati kao imaoci pravne sposobnosti.

- **pravna sposobnost se sastoji u mogućnosti da se bude imalac prava i obaveza**
 - dovoljno je postojanje same pravne sposobnosti, čak i ako bi se zamislilo da se na osnovu nje ne poseduje nijedno pravo niti obaveza
 - Bogišić: „Imalac se zove svako ko ima nešto u imovini svojoj. Imaonik je ne samo onaj koji doista nešto ima, nego uopšte svaki čovek, pa i svaka ustanova, kojima se priznaje pravo i podobnost imati svoju sopstvenu imovinu“.

Postoje dve vrste pravnih subjekata:

- ljudi kao pojedinci - **fizička lica**
- organizacije snabdevene pravnom sposobnošću - **pravna lica**
 - laici upotrebljavaju izraz da njime označe lica sa stručnom pravničkom spremom
 - ako se izrazom hoće ukazati na pravnu sposobnost koju poseduju određene organizacije onda bi se sa istim pravom mogao upotrebiti da se njime označe i fizička lica

Pravni subjekti se često nazivaju nosiocima prava i obaveza

- rogovatan način izražavanja, jer se prava i obaveze imaju

Imaonici se u OIZ za CG dele na lične i nelične.

- **Lični imaonik u smislu i razumu zakonskom, svaki čovek, počem je svakome čoveku bez izuzetka priznato opšte pravo imaoništva.**
- **Nelični je imaonik ona ustanova koju zakon smatra, poput čoveka, imaonikom kakvih dobara, tj. priznaje joj imaonička prava.**

Životinjama zasad nije priznat pravni subjektivitet.

- Pravnu zaštitu koju uživaju, pravnici objašnjavaju na razne druge načine:
 - da su to „zaštićene stvari“
 - da je reč o krivičnopravnim propisima čija je svrha suzbijanje „niskih instikata“ i postupaka brutalnosti

5. Fizička lica – pravna sposobnost (118-120)

Fizičko lice je čovek kao pravni subjekt, tj. imalac pravne sposobnosti.

U savremenim zakonodavstvima sva ljudska bića su pravni subjekti i sva imaju isti obim i kvalitet pravne sposobnosti, bez obzira na pol, uzrast duševno stanje, telesno zdravlje, nacionalnu, rasnu ili versku pripadnost.

- pravna sposobnost građana je **opšta**
 - imaju je **svi bez razlike, od rođenja do smrti**, i **za svakog je istog obima u toku celog života**
- ponekad se izjednačava čovek kao biološka jedinka sa fizičkim licem
 - fizičko lice kao pravni pojam pretpostavlja čoveka kao biološku jedinku i pravnu sposobnost koju ona poseduje na osnovu priznanja od strane pravnog poretka
- u izvesnoj meri i pod određenim uslovima pravnu sposobnost ima već ljudski začetak (bez obzira na svoju starost)
 - pravilo rimskog prava, po kojem se začeto dete smatra rođenim ako je to u njegovom interesu i pod uslovom da se živo rodi (nasciturus) prihvataju sva savremena prava, posebno kad u pitanju nasledna prava
 - nalazilo se i u Opštem imovinskom zakoniku za CG
 - još nerođenom detetu može biti postavljen **staralac**, sa zadatkom da se stara o zaštiti njegovih prava, posebno ako bi ona mogla doći u sukob sa interesima roditelja ili već rođene dece

Potpuna pravna sposobnost na osnovu koje su pod propisanim uslovima pojedincu dostupna sva prava koja pravni poredak poznaje, **stiče se rođenjem, pod uslovom da je dete rođeno živo.**

- zakonska je pretpostavka da je dete živo rođeno
 - ko u cilju ostvarenja nekih svojih interesa tvrdi suprotno, to mora i dokazati, tj. da je dete rođeno mrtvo
- kao uslov za sticanje pravne sposobnosti neka strana zakonodavstva zahtevaju i **vitalnost deteta**, njegovu sposobnost da živi
 - takvim se smatra ako s obzirom na svoju telesnu građu nije unapred osuđeno na smrt
 - prema jednom stanovištu za sticanje pravne sposobnosti zahteva se da novorođenče ima ljudski oblik, da nije rođeno kao nakaza, monstrum
 - član 36 Srbijanskog građanskog zakonika, predviđa da „pod imenom lica zakon uzima svako čovečje stvorenje“
 - zahtev da „stvorenje ima čovečiji oblik“ i da monstrum nije čovečije stvorenje
 - **ovo stanovište je s pravom odbačeno**
 - teško je povući granicu između normalnog i nenormalnog
 - **ovakva ljudska bića ne bi uživala pravnu zaštitu**

6. Prestanak pravne sposobnosti fizičkih lica, proglašenje nestalog lica za umrlo, civilna smrt i komorijenti (121-127)

Pravna sposobnost fizičkog lica gasi se njegovom smrću (prirodnom ili nasilnom).

U starijim pravima postojala je i **civilna (građanska) smrt**

- ***gubitak pravne sposobnosti za života (pre faktičke smrti), u slučaju izricanja najtežih krivičnih sankcija.***
- u toku 19.veka, postojala je delimična civilna smrt u Francuskoj u slučaju osude na smrt, doživotnu robiju, ili deportaciju
 - sa pravosnažnošću krivične presude imovina osuđenika prelazila je na njihove naslednike a brak je prestajao
 - njihova fizička egzistencija je ipak sprečavala potpuni gubitak pravne sposobnosti
 - mogli su primati poklone i sticati golu svojinu u meri u kojoj je to bilo neophodno za održavanje golog života
 - ukinuta je 1854. u Francuskoj
- po nekim stranim zakonicima civilna smrt je nastupala i ***stupanjem u određene monaške redove sa zavetom siromaštva***
 - ***u našem pravu ispovedanje vere je privatna stvar građana, pa zavet siromaštva, u očima zakona, ne povlači gubitak ni sužavanje pravne sposobnosti***
- bez uticaja na pravnu sposobnost ostaje i **konfiskacija**
 - konfiskat zadržava mogućnost sticanja (posedovanja) prava i obaveza u ranijem obimu (njemu se oduzima samo imovina koju već poseduje, i to ne u potpunosti)

Isto dejstvo kao faktička smrt proizvodi i **sudsko proglašenje nestalog lica za umrlo**.

- ***Nestalima se smatraju lica o čijem životu odnosno smrti postoji neizvesnost***, i po tome se razlikuju od odsutnih lica, čije prebivalište nije poznato, ali za koja se pretpostavlja da su u životu.
- produžena neizvesnost ne dovodi do pretpostavke smrti
 - lice koje se radi ostvarivanja svojih prava poziva na nečiju smrt, mora pokrenuti sudski postupak i ishoditi rešenje kojim se nestalo lice proglašava za umrlo
- prema našim pozitivnim propisima za umrlo se proglašava lice:
 1. ***o čijem životu za poslednjih 5 godina nije bilo nikakvih vesti, a od čijeg rođenja je proteklo 70 godina***
 2. ***o čijem životu za poslednjih 5 godina nije bilo nikakvih vesti, a okolnosti pod kojima je nestalo čine verovatnim da više nije u životu***
 3. ***koje je nestalo u toku rata u vezi sa ratnim događajima, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti 1 godinu od prestanka neprijateljstva***

4. *koje je nestalo u brodolomu, saobraćajki, požaru, poplavi, zemljotresu ili kakvoj drugoj neposrednoj smrtnoj opasnosti, a o čijem životu nije bilo nikakvih vesti za 6 meseci od dana prestanka opasnosti*
 - rokovi su kraći ukoliko okolnosti čine verovatnijim da nestalo lice više nije u životu
- u rešenju kojim se posle sprovedenog postupka nestalo lice proglašava za umrlo označiće se dan, a po mogućnosti i čas, za koji se smatra kao vreme smrti nestalog
 - ako se taj dan ne može utvrditi smatra se da je smrt nastupila prvog dana po proteku rokova (od 5 godina, godinu, 6meseci) posle kojih se može pokrenuti postupak proglašenja za umrlo.
 - istekom ovih rokova nastupaju pravna dejstva koja proizvodi i faktička smrt
 - brak prestaje a zaostavština prelazi na naslednike
- rešenje o proglašenju nestalog lica za umrlo sadrži **oborivu pretpostavku o smrti**
 - može se suprotno dokazivati
 - u slučaju pozitivnog dokaza sud će ranije doneto rešenje ukinuti
 - nema uticaja na prestanak braka koji je konačan
 - sa naslednicima se postupa različito, u zavisnosti od njihove savesnosti:
 - **savesni vraća ono što se kod njega zateklo i u stanju u kojem se nalazi, dok**
 - **nesavesni naslednik duguje ne samo ono što se zateklo kod njega, već i naknadu za smanjenje vrednosti stvari usled njihove upotrebe, kao i naknadu za sve otuđene i potrošene stvari**

Činjenica smrti se upisuje u matične knjige, posle čega izvod iz njih služi kao dokaz da to lice više nije u životu.

- ukoliko se nečija smrt ne može dokazati izvodom iz matične knjige umrlih, svako lice koje ima neposredni pravni interes može zahtevati od suda da, posle sprovedenih dokaza, utvrdi smrt tog lica
 1. u postupku za dokazivanje smrti utvrđuje se da je određeno lice zaista umrlo, utvrđuju se činjenice smrti
 2. rešenje sadrži samo pretpostavku, pa ako se naknadno dokaže da je to lice živo, ranije doneto rešenje se stavlja van snage, odnosno preinačuje

Za pravo je od značaja tačno vreme natupanja smrti (dan i čas), s obzirom na pravilo da se **kao naslednik može pojaviti samo lice koje je nadživelo ostavioca** (dekujusa), makar i najkraće vreme.

- Pitanje redosleda smrti lica koja su u takvom međusobnom odnosu da se mogu nasleđivati posebno se postavlja u slučaju tkz. komorijenata, tj. lica koja su nastradala u istoj životnoj opasnosti (zemljotres, brodolom). Dva shvatanja:
 1. **uzima se da komorijenti nisu izgubili život istovremeno**
 - jedni druge mogu nasleđivati
 - u pogledu redosleda smrti postavljaju se izvesne pretpostavke kojima se pokušava slediti prirodan tok stvari
 - po SGZ „ako su u jednovremenoj opasnosti bili, onda se uzima da je mlađi starijega a muška glava žensku nadživela, dokle se protivno ne dokaže“
 - zakonik nije postavio pravilo o prioritetu ove dve pretpostavke
 - nije se znalo kako postupati ako je mlađa osoba ženskog, a starija muškog pola, otac i kćer npr
 2. ako se tačan redosled smrti ne može utvrditi, **pretpostavlja se da su svi komorijenti nastradali istovremeno**
 - jedni druge ne mogu nasleđivati
 - polazi se od toga da **vanredni događaji ne poštuju ni pol ni životno doba, pa redovnog toka stvari ovde nema**
 - **tako je u našem pravu s obzirom da pozitivni propisi ne propisuju o ovome nikakvu pretpostavku**

7. Poslovna sposobnost fizičkih lica (128-142; izvodi iz Porodičnog zakona iz Čitanke za izmene od 2005. godine)

Poslovna sposobnost je sposobnost zaključivanja pravnih poslova, a pod ovima se podrazumevaju izjave volje koje proizvode građanskopravna dejstva, tj. nastanak, prenos, promenu ili prestanak subjektivnih građanskih prava

- sposobnost sačiniti testament, zaključiti kupoprodajni ugovor, poklon, zakup, trampu
- **sposobnost svojim izjavama volje proizvoditi pravna dejstva**

Poslovna sposobnost nužno pretpostavlja pravnu

- **da bi se svojim izjavama volje moglo stvarati prava i obaveze, potrebno je imati sposobnost biti subjekt prava i obaveza**
- subjekt prava može ali ni ne mora imati poslovnu sposobnost
- pravni posao upravljen na odricanje od poslovne sposobnosti, na njeno ograničenje ili proširenje, ili sticanje pre nego što su se stekli zakonski uslovi, apsolutno je ništav i ne proizvodi nikakvo pravno dejstvo

Sa gledišta poslovne sposobnosti **fizička lica su ili potpuno nesposobna, ili ograničeno tj. delimično sposobna, ili potpuno sposobna.**

- **lica koja nisu navršila 14 godina potpuno su poslovno nesposobna**
 - njihovi **pravni poslovi su apsolutno ništavi** i ne proizvode nikakvo pravno dejstvo
 - bez obzira na vrednost posla i nezavisno od toga da li su teretni ili dobročini ili da li ih je maloletnik preduzeo sam ili uz saglasnost svog zakonskog zastupnika
 - oni ne mogu biti osnaženi naknadnom saglasnošću zakonskih zastupnika, ni organa starateljstva
 - u ime mlađih maloletnika pravne poslove zaključuju njihovi zakonski zastupnici, roditelji ili staraoci
- **stariji maloletnici tj. lica sa navršenih 14 godina, imaju ograničenu poslovnu sposobnost**
 - **mogu potpuno samostalno zaključivati poslove manjeg značaja**
 - koji su poslovi manjeg značaja je faktičko pitanje, koje se procenjuje u svakom pojedinom slučaju
 - ostale pravne poslove mogu zaključivati uz **saglasnost svog zakonskog zastupnika**
 - za poslove koji prelaze okvire redovnog poslovanja i upravljanja potrebna je saglasnost organa starateljstva
 - ako je saglasnost data prethodno, pravni posao postaje **perfektan i vezuje stranke od samog zaključivanja**
 - **u protivnom posao ne važi**
 - može biti osnažen naknadnom saglasnošću u zakonskom roku
 - previsoka granica od 14 godina i neprimerena stvarnom stanju stvari
 - u uporednom pravu je prisutna veća postupnost u sticanju poslovne sposobnosti i mnogo niža starosna granica potrebna za obavljanje pojedinih kategorija poslova
 - **radna sposobnost se stiče sa 15 godina u našem pravu**
 - **maloletnik može samostalno stupiti u radni odnos i raspolagati zaradom**
 - nastojanje da se maloletnici podstiču na privređivanje ali i na racionalno trošenje
 - veliki vaspitni i socijalni značaj i odgovara savremenim težnjama u uporednom pravu
 - **aktivna testamentarna sposobnost se stiče sa navršenih 16 godina pod uslovom da je sposoban za rasuđivanje**
 - testament može sačiniti samo lično a ne i preko zastupnika
- **neograničenu odnosno punu poslovnu sposobnost dete stiče sa 18 godina u našem pravu**
 - po svom karakteru ona je **opšta i potpuna**:
 - **opšta jer se odnosi na zaključivanje svih pravnih poslova koje pravni poredak poznaje**

- *potpuna jer se svi ti poslovi mogu zaključivati samostalno bez saglasnosti zakonskog zastupnika odnosno organa starateljstva*
- neograničena poslovna sposobnost se može steći i **pre 18 godina**,
 - **stupanjem u brak na osnovu sudske dozvole**
 - *ovako stečenu poslovnu sposobnost **maloletnik zadržava i ako brak prestane pre nastupanja punoletstva***
 - **maloletno lice koje navrší 16 godina a postane roditelj ili dostigne telesnu ili duševnu zrelost potrebnu za samostalno staranje o sopstvenoj ličnosti, pravima i interesima**
- stanje poslovne nesposobnosti se može produžiti i posle navršene 18 godine
 - *ako usled duševne bolesti, zaostalog duševnog razvoja, telesnih mana ili iz drugih razloga dete nije u stanju da se samo stara o svojoj ličnosti, pravima i interesima, roditeljsko pravo se može produžiti i posle punoletstva na predlog roditelja ili organa starateljstva odlukom suda*
 - određuje da li se ovako lice izjednačava sa mlađim ili sa starijim maloletnikom
 - kad prestanu razlozi za produžetak roditeljskog prava sud donosi odluku o prestanku roditeljskog prava čije je dejstvo u tome da se stiče puna poslovna sposobnost
- punoletno lice koje je sa 18 godina steklo poslovnu sposobnost, **može kasnije biti lišeno poslovne sposobnosti**
 - ako postane nesposobno za rasuđivanje ili svojim postupcima ugrožava svoja prava i interese, ili prava i interese drugih lica, usled duševne bolesti, duševne zaostalosti, staračke iznemoglosti
 - stepen lišenja poslovne sposobnosti zavisi od toga u kojoj meri je ispoljena nesposobnost za rasuđivanje a ne od razloga iz kojeg je do nje došlo
 - **stavljaju se pod starateljstvo**
 - *staralac lica koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti ima dužnosti i prava staraoca maloletnog lica koje nije navršilo 14 godina*
 - *staralac lica koje je delimično lišeno poslovne sposobnosti ima dužnosti i prava staraoca maloletnog lica koje je navršilo 14 godina*
 - ugovori i drugi pravni poslovi lica lišenog poslovne sposobnosti nevažeći su
 - pravilo važi i za poslove koji su zaključeni pošto su prestali razlozi za lišenje poslovne sposobnosti ili u toku svetlih perioda, tj. stanja u kojima je ovakvo lice svesno svojih postupaka
 - *ne može se dokazivati njegova sposobnost za rasuđivanje i tako ishoditi valjanost zaključenog pravnog posla*, sve dok mu sudskom odlukom ne bude vraćena poslovna sposobnost
 - *može se dokazivati da jedno lice koje nije lišeno poslovne sposobnosti bilo nesposobno za rasuđivanje u vreme zaključenja pravnog posla i iz toga razloga ishoditi poništenje posla*

8. Deliktna sposobnost fizičkih lica (143; izvodi iz Zakona o obligacionim odnosima iz Čitanke)

Deliktna sposobnost u građanskom pravu ogleda se u tome što se lično odgovara za prouzrokovanu štetu, nezavisno od toga da li istovremeno postoji i krivična odgovornost.

U našem pravu ona se stiče sa 14 godina, ali se pri tome pravi razlika:

- maloletnici do navršene 7 godine su **apsolutno deliktno nesposobni, za štetu koju prouzrokuju odgovaraju njihovi roditelji ili druga lica pod čijim su nadzorom**
- **maloletnici između 7 i 14 godina odgovaraju svojom imovinom ako se dokaže da su u vreme prouzrokovanja štete bili svesni svojih postupaka**
 - u pogledu njih važi oboriva pretpostavka da su nesposobni za rasuđivanje

Deliktna sposobnost u građanskom pravu nije pravna privilegija, već pravna izloženost sankciji, koja je po svojoj prirodi imovinska i sastoji su u obavezi naknade štete.

9. Atributi fizičkih lica - lično ime, državljanstvo, prebivalište i boravište (144-164; deo Porodičnog zakona iz 2005. o ličnom imenu iz Čitanke)

Lično ime je stalan naziv pojedinca odnosno fizičkog lica koji služi njegovom razlikovanju od drugih pojedinaca bez čega je život u zajednici nezamisliv.

1. sastoji se od **prezimen**a odnosno porodičnog imena, kojim se izražava pripadnost određenoj porodičnoj zajednici i imena u užem smislu, kojim se pojedinac individualizuje unutar porodične zajednice, a i inače
2. obično se i ime i prezime sastoji od po jedne reči
 - u slučaju da se ime ili prezime sastoji od više reči obavezu da se u matičnu knjigu upiše i ime prezime kojim će se dete služiti u pravnom životu i obavezu deteta da se u pravnom životu služi tako izabranim ličnim imenom
3. **određuju roditelji sporazumno**
 - dete dobija **prezime prema prezimenu jednog ili oba roditelja**
 - kad su im prezimena različita, zajedničkoj deci moraju odrediti isto prezime
 - roditeljima se zabranjuje da detetu daju pogrdno ime, ime kojim se vređa moral ili je u suprotnosti sa običajima i shvatanjima sredine
 - **ime određuje organ starateljstva** ako roditelji nisu živi, nisu poznati, ako u zakonom određenom roku nisu odredili ime detetu, ako ne mogu da postignu sporazum o imenu, ako odrede pogrdno ime, ime kojim se vređa moral ili ime koje je u suprotnosti sa običajima i shvatanjima sredine
 - **prezime takođe određuje organ starateljstva** ako roditelji nisu živi, nisu poznati ili ne mogu da postignu sporazum o imenu
 - **prezime se detetu može promeniti** utvrđivanjem materinstva odnosno očinstva kao i osporavanjem materinstva odnosno očinstva
 - usvojenom detetu se može promeniti prema prezimenu jednog ili oba usvojitelja
 - posle prestanka usvojenja, dete može uzeti svoje prezime
4. **stupanje u brak** može ali i ne mora imati za posledicu promenu prezimena, što zavisi od sporazuma supružnika, koji u tom pogledu mogu izabrati jednu od više mogućnosti:
 - I. da svako zadrži svoje ranije prezime
 - II. da za zajedničko uzmu prezime jednog ili drugog
 - III. da svako uzme prezime onog drugog i tome doda svoje
 - po prestanku braka supružnik može zadržati prezime koje je nosio u braku ili uzeti ono koje je imao pre stupanja u brak
5. građanin **ima pravo da promeni lično ime**, u celosti ili samo ime ili samo prezime ako je navršio 15 godina i sposoban je za rasuđivanje
 - I. ako je dete navršilo 10 godina i sposobno je za rasuđivanje može dati **saglasnost s promenom ličnog imena**
 - II. neće se odobriti
 - promena licu protiv koga se vodi krivični postupak za izbegavanja zakonom utvrđenih obaveza
 - promena u pogrdno ime ili prezime
 - promena u ime ili prezime kojim se vređa moral ili koje je u suprotnosti sa običajima i shvatanjima sredine
 - promena prezimena maloletnog lica ako bi se novo prezime razlikovalo od prezimena njegovih roditelja ili usvojioca
6. **zahtev za promenu ličnog imena**
 - podnosi se opštinskoj upravi na čijem području podnosilac zahteva ima prebivalište odnosno boravište
 - ako prihvati zahtev, mora da obavesti nadležnog matičara radi upisa promene ličnog imena

- žalbu protiv rešenja o odbijanju podnosioc može izjaviti ministarstvu nadležnom za porodičnu zaštitu u roku od 15 dana od dana prijema rešenja
- **zaštita prava na lično ime**
 - **može se povrediti**
 - sprećavanjem i ometanjem vršenja prava na lično ime
 - osporavanjem prava na lično ime
 - iskrivljavanjem ličnog imena
 - neovlašćenom upotrebom ličnog imena
 - **štiti se u parničnom postupkom zahtevom od suda da**
 - utvrdi postojanje prava da se služi ličnim imenom
 - naredi uklanjanje, uništenje ili preinačenje predmeta kojima je izvršena povreda prava
 - zabrani dalje vršenje ili ponavljanje radnje kojom se povređuje pravo
 - dosudi naknadu materijalne ili nematerijalne štete
 - dosudi deo dobiti ostvarene upotrebom ličnog imena
 - ako imalac prava na lično ime umre posle završene povrede, zaštitu mogu zahtevati
 - lice koje je umrli odredio da se stara o zaštiti njegovog imena, supružnik, dete i roditelji umrlog
- **pristanak za upotrebu imena**
 - imalac može i uz naknadu dati pristanak za upotrebu svog ličnog imena u dopuštene svrhe
 - za upotrebu prezimena potreban je pristanak i drugih lica na koja se imaočevo prezime odnosi ako bi upotrebom bilo povređeno pravo tih lica
 - pristanak dat za jednu upotrebu, za određeni način upotrebe ili upotrebu u određenu svrhu ne smatra se pristankom za ponovljenu upotrebu, na drugi način ili upotrebu u drugu svrhu
 - ako je zadržao pravo da pristanak za uporebu ličnog imena opozove, opozivom pristanak prestaje
 - i kada nije zadržao pravo na opoziv, može pristanak opozvati ako bi upotreba s obzirom na okolnosti slučaja škodila znatno njegovim interesima a on to nije mogao predvideti
 - oštećeni ima pravo na naknadu štete prouzrokovanu opozivom pristanka

Pravna priroda prava na ime

7. *ono je lične prirode (neimovinsko i neprenosivo)*
8. *stiče se upisom u matične knjige*
9. *nezastarivo je*
10. *deluje prema svim trećim licima*
11. *svako je dužan da se služi ličnim imenom*
 - u isto vreme i obaveza zbog svog javnopravnog značaja

Državljanstvo je pripadnost pojedinca domaćeg državljanina određenom državnom pravnom poretku.

- ogleda se u **obavezama prema državi** i u tome što su mu **formalnopravno dostupna sva prava koja taj pravni poredak poznaje**
 - neka prava se stiču automatski rođenjem ili određenim uzrastom, a druga pod opštim uslovima jednakim za sve

Lica koja nemaju status domaćih državljana, bilo da su strani državljani ili apatridi (lica bez državljanstva) nazivaju se **strancima**.

- Sa gledišta dostupnosti strancima, u svim zemljama prava se dele u tri grupe
 - I. prava koja su **podjednako dostupna domaćim državljanima i strancima** na domaćoj teritoriji
 - II. prava **relativno rezervisana za domaće državljane, koja stranci mogu sticati pod određenim uslovima**
 - da su stalno nastanjeni na domaćoj teritoriji
 - III. prava koja su **isključivo vezana za domaće državljane i koja stranci nikako ne mogu sticati**

- slučaj sa aktivnim biračkim pravom ili pravom svojine na nepokretnostima

U federativnim državama pored državljanstva federacije (saveznog) postoji i **državljanstvo federalne jedinice** (članice federacije), sa prevagom jednog ili drugog, a u jednom broju zemalja ova državljanstva se stiču istovremeno i nijedno se ne smatra glavnim.

Prebivalište je zakonsko sedište fizičkog lica, mesto u kojem je ono u očima zakona stalno prisutno, bez obzira da li trenutno ili povremeno faktički boravi negde drugde.

- nadležnim službama se tako omogućava uredno dostavljanje odluka, obaveštenja..
- stvaraju se pretpostavke za funkcionalniju organizaciju mnogih službi i poslova
- građanima se omogućuje da pronađu lice s kojim su u pravnom odnosu
- samom građaninu da bude obavešten i da se obavesti o pitanjima koja se tiču njegovih interesa
- vlastima da organizuju primenu sankcija i izvršavanje obaveza prema državi (služenje vojske, plaćanje određenih poreza)

Dok se državljanstvom vezuje za jedan od mnogih državnopravnih poredaka, putem **prebivališta pojedinac se pravno vezuje za određeno mesto**, i tako ostvaruje njegova potpunija individualizacija, mada time ona još nije konkretizovana.

Prema zakonskoj definiciji **prebivalište je mesto u kome se građanin nastanio sa namerom da u njemu stalno živi**, a **boravište mesto u kome privremeno boravi van svoga prebivališta**.

- potrebna je i namera da se u njemu stalno živi,
 - **namera življenja** se ispoljava **formalno** - kroz prijavu nadležnim vlastima, i **posredno** kroz zasnivanje raznovrsnih životnih odnosa
 - porodičnih, društvenih, profesionalnih, ekonomskih
 - nema bližih odredaba o tome koja se od ovih životnih sfera odnosa i interesa treba smatrati odlučujućom
 - faktičko pitanje prepušteno oceni prakse i teorije
- **stanovanje sa svojom porodicom u istom mestu je ona mera i kvalitet koji su dovoljni za kvalifikaciju prebivališta**

Promena prebivališta vezana je po našem pravu za **dvostruku zakonsku obavezu**

- odjavu ranijeg prebivališta koja se mora izvršiti pre napuštanja mesta prebivališta
- prijavu novog, u roku od 8 dana „od dana nastanjenja“
- novo prebivalište se zaniva faktičkim nastanjenjem u drugom mestu, praćenim namerom da se u njemu stalno živi

U našem pravu **građanin može imati samo jedno prebivalište**

- u nemačkom pravu domicil može istovremeno biti u više mesta
 - usvojen oslabljen i u isto vreme širi pojam prebivališta sa elementima boravišta

Matične knjige su javne knjige koje sadrže podatke od značaja za pravni položaj fizičkih lica ili javne knjige o ličnim stanjima građana.

- organizovane su po užim tzv. **matičnim područjima**
 - određuje **skupština opštine za svako naseljeno mesto zasebno**
- vodi ih **ovlašćen radnik** odnosno **matičar** koji **upisuje činjenice i podatke koji su mu prijavljeni, odnosno koje sadrži akt nadležnog organa**
 - on je dužan da upis izvrši bez odlaganja, da izvršeni upis pročita licu koje prijavljuje činjenicu, odnosno svedocima, i da to potvrdi u knjizi
 - upis potpisuje lice koje je prijavilo činjenice, svedoci i matičar
 - greške koje je primetio pre zaključenja upisa matičar može sam ispraviti, a naknadne ispravke upisa mogu se vršiti samo na osnovu odluke nadležnog organa

- karakter javnih knjiga ogleda se u tome što imaju **dokaznu snagu javnih isprava** i što **pravo uvida u njih imaju sva pravno zainteresovana lica**
- svakom zainteresovanom mora se na njegov zahtev izdati izvod odnosno uverenje o podacima koje sadrže
- prema vrsti činjenica odnosno podataka koji se u njih upisuju, postoje **matične knjige rođenih, venčanih i umrlih**

10. Pravno lice, pojam i karakteristike (166-172)

Kada je organizacija imalac prava i obaveza naziva se pravno lice.

- biti pravno lice za organizaciju znači imati prava i obaveze u građanskopravnim odnosima
- pravno lice označava jedno pravno svojstvo organizacije - njen pravni status
 - da je u oblasti prava subjekt prava i obaveza

Ni danas svaka organizacija nije pravno lice. Da bi organizacija bila pravno lice neophodno je da je:

- **pravno urediva**
 - *pravna lica mogu postati samo organizacije koje jesu ili bi mogle i trebalo da budu pravno uređene*
 - pošto nisu takve ne dobijaju status pravnog lica npr. kafansko društvo, grupa penzionera koja se sastaje u parku, izletnička družina, sedeljka
 - ni sve pravnouredive organizacije nisu pravna lica
 - npr. ortakluk, porodična zadruga, suvlasništvo, dobrotvorna akcija, grupa za vežbe
- **pravno dopustiva**
 - *pravna lica mogu postati samo pravnouredive organizacije koje su uređene na pozitivan način – pravno dopuštene*
 - pošto su pravom zabranjene, ne dobijaju status pravnog lica npr. zločinačko udruženje, udruženje za nasilno obaranje vlasti
 - ni sve pravno dopuštene organizacije nisu pravna lica
 - npr. bračna zajednica, porodično domaćinstvo, sud, tužilaštvo
- **da joj pravo prizna sposobnost da ima prava i obaveze**
 - od pravnouredivih i pravnodopuštenih *samo one postaju pravna lica, kojima pravni poredak prizna mogućnost da stiču prava i obavezuju se*
 - **pravni poredak određuje vrste organizacija koje mogu biti pravna lica**
 - preduzeća, zadužbine, fondovi, fakulteti, zadruge, opštine, radnje, udruženja građana i dr.

Ono što najjasnije razlikuje organizaciju koja jeste pravno lice od one koja to nije je **pravna sposobnost organizacije**.

- **sposobnost organizacije da ima svoja prava i obaveze**

Po tom najodlučnijem momentu može se **pravno lice definisati kao pravno sposobna organizacija**.

- organizacija je pravno lice ako je pravno sposobna
- **pravno lice je organizacija koja je pravno sposobna**

11. Načelo pravne razdvojenosti (odvojenosti) i odstupanja (173-183)

Ako je organizacija pravno lice, **sama organizacija je imalac prava i obaveza**, a nisu to njeni osnivači i učesnici (organi, članovi, zaposleni)

- **prava i obaveze pripadaju organizaciji a ne članovima**
 - ona ima svoja prava i obaveze, a oni svoja
 - **pravno lice nastaje, postoji, funkcioniše i prestaje nezavisno od svojih osnivača i učesnika**
 - svako ima svoju zasebnu pravnu sudbinu

Pravna razdvojenost i samostalnost ispoljava se na sledeće načine:

1. Imovinska i neimovinska prava i obaveze, koja pravni poredak priznaje organizaciji, **pripadaju njoj samo i samo njoj**
 - a. nisu ujedno prava i obaveze njenih osnivača i učesnika
 - b. zgrada preduzeća nije direktorova
2. Kada organizacija tuži ili je tužena, **stranka u postupku nisu i njeni osnivači i učesnici** ni obrnuto.
3. **Organizacija odgovara samo za svoje obaveze, samo svojim poveriocima i samo svojom imovinom**, a tako isto njeni osnivači i učesnici.
 - a. fakultet ne vrati zajam, ne mogu se zapleniti sredstva sa tekućeg računa dekana
4. Pravne radnje (ugovori, delikti i dr.) koje učesnici organizacije preduzmu kao delovi organizacije, **računaju se samo njoj**, a za njih ne proizvode pravna dejstva.
 - a. ako se radnici godinama služe alatom kao da pripada fabrici, održajem stiče svojinu fabrika, a ne oni
 - b. lekar nestručno leči pacijenta, bolnica mu duguje naknadu štete
5. **Ime, sedište i državljanstvo organizacije ne određuje se po osnivačima i učesnicima.**
 - a. ako organizacija i dobije ime po osnivaču, njegovo ime čini samo jedan deo njenog imena
6. U javnim registrima **vođe se prava i obaveze na ime organizacije**, a ne njenih osnivača i učesnika
7. **Organizacija ne prestaje niti se menja usled smrti, izmene, isključenja osnivača i učesnika.**

Samostalnost u spoljnom i unutrašnjem odnosu

1. **U odnosu na treća lica samo je organizacija pravni subjekt.**
 - a. učesnik se javlja tek kao deo organizacije
 - b. učesnici organizacije ni ne postoje kao subjekti prava (kao imaoci prava i obaveza)
 - i. ugovor, obaveza naknade štete, upis u zemljišnu knjigu ne glasi ni na koga iz organizacije, niti na sve učesnike zajedno, već na samu organizaciju. 2.
2. **Organizacija je pravni subjekt i u odnosu sa učesnicima.**
 - a. učesnici su u pravnom odnosu sa organizacijom, a ne međusobno
 - i. kada se zapošljava, radnik ne stupa u radni odnos sa drugim zaposlenima, nego je organizacija poslodavac

Odstupanja od načela

- Pošto je kod organizacija koja su pravna lica pravna samostalnost načelo, odstupanja moraju biti posebno predviđena da bi važila
1. **Za obaveze nekih vrsta pravnih lica ne odgovara samo organizacija svojom imovinom**, nego i pojedini ili svi učesnici svojom imovinom
 - zadruga, društava sa neograničenom solidarnom odgovornošću članova (ortačkih trgovačkih društava) i dr
 2. Kod svake vrste pravnog lica moguć je tzv. **prodor kroz pravno lice do učesnika**
 - sud ne uvažava da su razdvojene pravne sfere organizacije i učesnika, i uzima da su učesnik i organizacija jedno, kako bi i učesnika obavezao da svojom imovinom odgovara poveriocima za obaveze organizacije
 - **Uslovi za prodor do učesnika:**
 - **da je učesnik svojim postupkom namerno naškodio interesima poverilaca organizacije**
 - **bez obzira ima li namere škođenja, da bi odgovornost samo pravnog lica bila protivna svrsi instituta pravno lice i načela pravne samostalnosti** (objektivna zloupotreba)
 - ako bi poverioci bili osujećeni da se namire, jer su članovi organizacije putem povoljnih zajmova sebi razdelili imovinu organizacije

12. Funkcije pravnih lica (184-191)

Vezivanjem prava i obaveza isključivo uz organizaciju, a ne uz njene osnivače i učesnike, institut pravno lice omogućuje:

- **Ostvarivanje trajnijih nadindividualnih ciljeva**
 - *čovjek može putem organizacije da ostvari one ciljeve za čije postizanje njemu samom nedostaju sredstva, snage, znanja, sposobnosti ili vremena*
 - pravno lice je podesnije za ostvarivanje takvih ciljeva od drugih pravnih oblika jer je
 - **nezavisnije nego oni od osobina i sudbina fizičkih lica**
 - pravno lice je besmrtno - teoretski večno
 - imuno na prolaznost osnivača i učesnika na promene u svom sastavu
 - putem pravnog lica se imovini osigurava nosilac koji nije unapred ničim vremenski ograničen
 - **neposrednije i jače vezano za cilj**
 - imovina je jače i neposrednije vezana za opredeljeni cilj nego drugim pravnim oblicima
 - veza imovine i cilja manje podložna uticaju osnivača i učesnika
 - isti cilj se može ostvarivati npr. poklonom s nalogom i legatom ili jednom vrstom pravnog lica – zadužbinom
 - u prva dva slučaja privođenje imovine nameni zavisi od toga hoće li legatar primiti legat, korisnik ispuniti nalog
 - samim nastankom pravnog lica imovina smesta i nepovratno posvećena opredeljenom cilju
- **Lakše odvijanje pravnih odnosa, pogotovo pravnog prometa**
 - *pravno lice omogućuje da kao imalac prava i obaveza – kao vlasnik, kupac, oštećeni – figurira samo jedan jedini subjekt – organizacija*
 - da nije pravnog lica, svi učesnici bi, koliko god da ih je, morali biti titulari prava i obaveza
 - svi bi zajedno morali preduzimati pravne poslove
 - učestvovati u vršenju prava i obaveza
 - podnositi tužbu
 - biti tuženi
 - biti poimenice upisani u zemljišnu knjigu
 - *i u unutrašnjem odnosu svi su usmereni samo na jednog subjekta – pravno lice, umesto da svako sa svakim iz organizacije zasniva pravne odnose*
 - *da nije pravnog lica, svakom promenom sastava organizacije iznova bi morale da se menjaju ugovorne stranke, proširuje tužba, menja upis u zemljišnoj knjizi itd*
 - drugi pravni oblici – ortakluk, suvlasništvo – nisu sposobni da u toj meri redukuju složenost i tako pojednostave odvijanje pravnih odnosa a pruže sigurnost
 - kod njih je onoliko pravnih odnosa koliko je učesnika organizacije, a izmena sastava učesnika odražava se na odnos
- **Obezbeđenje namirenja poverilaca**
 - *pravno lice omogućuje poveriocima povećane izglede za namirenje*
 - pravila o pravnom licu – koja ne važe za druge pravne oblike i fizička lica čine da je organizacija sa statusom pravnog lica pouzdaniji dužnik a njena imovina izdašnija i pouzdaniji garantni fond za namirenje poverilaca
 - *pravno lice za svoje obaveze odgovara i celokupnom imovinom, drugačija odgovornost je izuzetak*
 - *nekada i učesnici svojom imovinom odgovaraju za obaveze pravnog lica*
 - *iz imovine pravnog lica namiruju se samo poverioci organizacije, a ne i poverioci osnivača i učesnika*
 - *organizacija ne može bez imovine postati pravno lice*
 - *prezaduženom pravnom licu zabranjeno je da preduzima nove pravne poslove;*
 - prezaduženo, platežno nesposobno i pravno lice koje posluje s gubitkom obaveznih su da iniciraju postupak za saniranje ili za stečaj
 - *obaveza pravnog lica da naknadi štetu ne može se sniziti zbog njegovog slabog imovinskog stanja*

- **Ograničenje rizika (odgovornosti)**
 - pravno lice **pravnim razdvajanjem organizacije od osnivača i učesnika omogućuje da se isključivo organizacija učini odgovornom za obaveze**, čime se osnivačima i učesnicima pruža izvesnost u pogledu njihovog sopstvenog rizika
 - pošto za obaveze organizacije ne odgovaraju svojom imovinom, **rizik se svodi na ona sredstva – novac, prava, predmete – koja su uneli u imovinu organizacije**
 - osnivač odnosno učesnik ne bi se ni odvažio na osnivanje organizacije odnosno učešće u njoj, ako bi moguća odgovornost sopstvenom imovinom znatno nadrastala veličinu njegovog udela u imovini organizacije (npr. članarinu), njegov uticaj na rad organizacije (npr. broj glasova koje ima) i njegovu korist (dividendu)

13. Vrste pravnih lica (197-233)

Pravno je važno da li je pravno lice:

1. po svojoj strukturi – **udruženje ili ustanova**
2. po cilju i vrsti delatnosti – **komercijalna ili nekomercijalna**
3. po tipu svojine – **jednosvojinsko pravno lice ili mešovito**

Pravna lica se u našem pravu ne dele na javnopravna i privatnopravna.

Udruženja i ustanove

Udruženje (universitas personarum) je skup lica – članova, udruženih radi ostvarivanja zajedničkog cilja.

- *npr. deoničko društvo, zadruge, politička stranka*

Ustanova (universitas bonorum) je skup dobara namenjenih ostvarivanju nekog cilja na korist drugih – destinatera.

- *npr. zadužbina, gradski muzej, nacionalna biblioteka*

Udruženje i ustanova razlikuju se po svojoj strukturi, kao i po vrsti učesnika.

- **Udruženje čine članovi**
 - udružili su se radi **ostvarenja nekog svog zajedničkog cilja**
 - deluje u interesu članova
 - članovi gospodare organizacijom
 - svojom voljom mogu organizaciji promeniti cilj, delatnost i uređenje, i ukinuti je
 - **autonomna organizacija**
 - pravna razdvojenost udruženja od članova može biti i slaba tj. **lična veza izraženija**
 - **personalni supstrat** - učesnici udruženja se služe imovinom udruženja da bi ostvarili svoje ciljeve
- **Ustanova nema članove**
 - učesnici ustanove ostvaruju cilj koji je odredio neko drugi – osnivač
 - deluje u interesu korisnika – destinatera
 - ni osnivači ni učesnici ne mogu svojom voljom organizaciji promeniti cilj, delatnost i uređenje, niti je ukinuti
 - **heteronomna organizacija**
 - pravna razdvojenost ustanove od osnivača i učesnika je izrazitija, tj. **lična veza slaba ili je nema**
 - **realni supstrat** – učesnici ustanove služe imovini ustanove da bi ostvarili ciljeve kojima je imovina nepovratno posvećena, u prvi plan ističe imovinu

Udruženje je organizacija čiji je cilj, postojanje, uređenje i funkcionisanje opredeljuju sami članovi.

Važne podele udruženja:

1. Po broju članova:

- ne odlučuje broj učesnika, nego **broj članova**
 - **učesnik je svako ko je u sastavu organizacije** (organ, član, zaposleni)
 - **član je samo onaj učesnik koji ima odgovarajući (članski) status**
 - ko u odnosu sa organizacijom ima prava i obaveze određene vrste
 - *pravo na udeo u dobiti, na učešće u upravljanju, u vođenju poslova*
- a. **Jednočlana** - inokosna, unipersonalna
 - i. **ima samo jednog člana**
 - **jednom jedinom učesniku pripadaju sva članska prava i obaveze**
 - *deoničko društvo sa jednim deoničarem, društvo sa ograničenom odgovornošću sa jednim članom*
 - ii. mogu biti samo ona kojima to dopušta njihova priroda i propis
 - *npr. zadruga upravo nastaje radi uzajamnog pomaganja, pa ne može neko sam sebi biti zadrugar*
 - *komanditno društvo rezultat je potrebe da se podele uloge između komplementara i konditora;*
 - npr. deoničarsko društvo, društvo sa ograničenom odgovornošću mogu biti jednočlana
 - iii. može biti jednočlano od početka
 - *ako jedno lice npr. upiše sve deonice, uplati sve udele društva sa ograničenom odgovornošću*
 - iv. može to postati naknadno, pretvaranjem višečlanog u jednočlano
 - *npr. što se u jednom licu steknu sve deonice ili svi udeli*
 - samo određenim vrstama višečlanih udruženja je dopušteno da prerastu u jednočlana, a da se time ne ugase
- b. **Višečlana** – kolegijalna, multipersonalna, udruženja u užem smislu
 - i. **ako više učesnika ima status člana**
 - ii. dovoljno je da udruženje **ima bar dva člana, osim ako njegova priroda ili propis zahtevaju veći broj**
 - *npr. za zadrugu tri, za političku stranku sto*
 - iii. maksimalan broj članova propisuje se samo izuzetno
 - neposredno
 - društvo sa ograničenom odgovornošću imati najviše 30 članova
 - posredno
 - *ograničenim brojem deonica*
 - iv. sve vrste udruženja mogu biti višečlana
 - v. svako jednočlano uvek može postati višečlano

2. Po intenzitetu lične veze između člana i udruženja i između članova međusobno

- a. **lična – personalna, intuitu personae**
 - i. **jaka lična veza između člana i udruženja i između članova međusobno**
 - Član udruženja postaje se svojom voljom. Članovi saglasnim izjavama volje uređuju i menjaju organizaciju i međusobne odnose
 - Članovi su nezamenljivi, članstvo je neprenosivo i nenasledivo. Izmjena člana iziskuje saglasnost svih.
 - Svaki član učestvuje u **odlučivanju, upravljanju i vođenju poslova**. Za odluku je potrebna **jednoglasnost**.
 - Samo član može biti organ.
 - Članovi **svojom imovinom odgovaraju za obaveze udruženja**.
 - Ime člana sadrži se u imenu udruženja
 - ii. *npr. savezna država, komanditno društvo*
- b. **korporativna** - korporacije, nelična
 - i. **slaba lična veza udruženja i člana i članova međusobno**

- Članom udruženja nekada se postaje i bez obzira na volju. Organizacija i međusobni odnosi članova uređuju se i menjaju aktom koji ne podrazumeva saglasnost svih.
- Članovi su izmenjivi, a članstvo prenosivo i nasledivo. Ne traži se pristanak svih za promenu člana. Lične okolnosti ne uzrokuju prestanak udruženja.
- Upravlјati i voditi poslove udruženja mogu i lica koja nisu članovi. Odlučuje se **većinom glasova**.
- Uloga organa nije rezervisana samo za članove
- Za obaveze udruženja isključivo **ono odgovara svojom imovinom**
- Ime udruženja ne mora da sadrži ime člana.

ii. npr. deoničarsko društvo, zadruga, opština, komora, sindikat

Ustanova je organizacija čiji cilj, uređenje i način funkcionisanja određuje osnivač, a u život sprovode učesnici.

- Ni osnivač ni učesnici ne gospodare ustanovom, ne odgovaraju svojom imovinom za njene obaveze.
- uticaj osnivača na cilj, uređenje i funkcionisanje iscrpljuje se aktom o osnivanju
 - samo nadzire kako učesnici ostvaruju cilj ustanove
- ni osnivač ni učesnici ne mogu po svom nahođenju ukinuti ustanovu, jer
 - ona ne postoji u njihovom interesu, već u korist trećih lica – destinatera
 - ni korisnici ne mogu da je ukinu, jer niti su je osnovali niti su njeni učesnici
- **jednom osnovana, ustanova pripada sebi samoj**

Zadužbina je organizacija čiju je imovinu osnivač nepovratno namenio da svojim prihodima dobročino ostvaruje neki društveno koristan cilj.

- ciljevi su po pravilu **mecenatski ili humanitarni**.
 - **mecenatski**: pomaganje i unapređivanje obrazovanja, kulturnog, umetničkog, naučnog stvaralaštva
 - **humanitarni**: zaštita siromašnih, starih, bolesnih, dece, socijalno ugroženih
- način ostvarivanja tih ciljeva isključivo je nenaplatan.
- zadužbina je uvek dobrotvorna ustanova – **princip altruizma**
 - činidbe vrši korisnicima dobročino, bez naknade, protivkoristi i ekvivalentnosti
- destinateri su lica koja uživaju činidbe zadužbine
 - čija dela ona izdaje, čije školovanje stipendira, čije objekte održava

Po krugu korisnika zadužbine su **privatne ili javne**.

- **Privatne zadužbine deluju u korist zatvorenog kruga lica, koja pripadaju nekoj instituciji - nekoj porodici, preduzeću, fakultetu itd.**
 - **Zadužbine preduzeća** i drugih organizacija koriste **pripadnicima nekog preduzeća ili druge organizacije**
 - npr. pomažu penzionisane članove, članove porodica radnika nastradalih na radu
 - **Crkvene zadužbine** ustanovljavaju se u **korist pripadnika neke crkve ili reda**
 - npr. radi održavanja crkvenih objekata, školovanja pripadnika monaškog reda
 - **Porodične zadužbine** namenjene su **članovima porodice**
 - npr. snošenje troškova školovanja potomaka te porodice, namenskom pomaganju određene generacije
- **Kod javnih zadužbina krug mogućih korisnika je otvoren, nije sveden na pripadnike neke institucije.**
 - npr. kada je svrha zadužbine ekonomska pomoć učesnika određenog rata, snošenje troškova lečenja žrtava neke nuklearne havarije, stipendiranje studijskih boravaka naučnika

Nije dopušteno da se zadužbina osnuje u korist unapred individualno određenog ili određenih lica.

Ako su pravilima zadužbine precizno određeni kriterijumi ko može biti korisnik, tada **lice koje ispunjava tako određene uslove samim ispunjenjem po sili zakona stiče subjektivno pravo na činidbu zadužbine.**

Kada je zadužbina ovlašćena da diskrecionom ocenom izabere korisnika, **subjektivno pravo na činidbu zadužbine stiče se tek na osnovu akta kojim je izvršen izbor.**

Promena cilja zadužbine, upotreba imovine za drugi cilj, kao i promena načina ostvarivanja cilja, dopušteni su jedino ako je ostvarenje izvorno zadatog cilja ili na izvorno zadat način postalo nemoguće ili besmisleno.

- *npr. prihodi i imovina nisu više dovoljni za ostvarenje zadate svrhe ili na zadati način.*

Ostvarivanju cilja zadužbine ne služi sama osnivačka imovina

- **Prihodi od imovine zadužbine**
 - *npr. kamate dividende, dobijene zakupnine, autorski honorari*
- **Prihodi stečeni po drugom osnovu**
 - *npr. poklonima, legitima, naknadom štete, dobrotvornom akcijom*
- **Prihodi ostvareni obavljanjem privredne delatnosti**
 - može da obavlja privrednu delatnost da bi namakla sredstva za ostvarivanje svog cilja – tzv. preduzetnička zadužbina
 - ne sme koristiti ni osnivačku imovinu, ni onaj deo prihoda od imovine zadužbine i prihoda stečenih po drugom osnovu, koji je potreban za ostvarivanje cilja zadužbine
 - privrednu delatnost može da obavlja
 - sama – tzv. zadužbina-preduzeće
 - ulažući u drugo preduzeće
 - *npr. kao akcionar u deoničarskom društvu, kao imalac udela u društvu sa ograničenom odgovornošću – tzv. holding-zadužbine*
 - sticanje dobiti u oba slučaja je sredstvo a ne cilj

U našem pravu zadužbina se javlja kao zadužbina u užem smislu, fond ili fondacija.

- Razlikuju se po osnivaču, osnivačkom aktu, osnivačkim sredstvima i upravljaču.
1. **Zadužbina u užem smislu**
 - *osnivaju je samo jedno ili više fizičkih lica*
 - *testamentom, jednostranim pravnim poslom inter vivos, ugovorom ili zajedničkim (višestranim) aktom o osnivanju*
 - *od sredstava u privatnoj svojini*
 - *njome upravlja osnivač ili fizičko lice kome on to poveri*
 2. **Fondacija**
 - *osnivaju je samo jedno ili više pravnih lica*
 - *svojim opštim aktom*
 - *od sredstava u društvenoj svojini*
 - *fizička lica mogu samo naknadno da pristupe osnovanoj fondaciji kao suosnivači*
 - *njome upravlja njen kolegijalni organ*
 3. **Fond**
 - *osnivaju ili samo fizička lica aktima i sredstvima kao za zadužbinu ili samo pravna lica zajedno ugovorom ili zajedničkim aktom*
 - *od obe vrste sredstava*
 - *upravlja ili osnivač ili kolegijalni organ organizacije kojoj osnivač poveri fond na upravljanje*

Ostale ustanove su npr. narodna banka, fondovi za zapošljavanje, stanovanje, socijalnu zaštitu, tzv. samostalni fondovi, bolnice, radio-difuzne ustanove, biblioteke, fakulteti.

- Razlike od zadužbine:

- Ostale ustanove obrazuju i od protivčinidaba korisnika (od ulaznica, pretplate, participacije)
- Korisnik može da bude svako ko izjavi volju – obavezno kontrahiranje
- Učesnici su posredstvom predstavnika uključeni u organe upravljanje mnogih ustanova
- Uticao osnivača na promenu uređenja, funkcionisanje i ukidanje ostalih ustanova veći je nego kod zadužbina.

Komercijalna i nekomercijalna pravna lica

Komercijalna (preduzetnička, lukrativna, profitna) organizacija dela prvenstveno da bi ostvarivala dobit (sa lukrativnim ciljem), a nekomercijalna nema takav cilj (već idealan).

Dobit je prvenstveni cilj ako organizacija svoju delatnost vrši:

1. **uz naknadu** – preduzimajući teretne pravne poslove
 2. **na tržištu** – po principu ponude i tražnje i u uslovima konkurencije
 3. **sistematski** – a ne tek od slučaja do slučaja
 4. **kao svoju osnovnu delatnost** – a ne kao sporednu ili jednu od sporednih
- Kada nedostaje neki od tih elemenata, organizacija je nekomercijalna.

I privredna delatnost i neprivredna delatnost mogu se vršiti kako radi dobiti – komercijalno, tako i bez težnje dobiti – nekomercijalno.

- **privredna** – proizvodnja robe, trgovina, promet robe, kapitala, rada
 - a. nekomercijalne organizacije su npr. proizvodna zadruga, stambena zadruga
 - b. komercijalne npr. zadržno proizvodno preduzeće, zadržno stambeno preduzeće, izdavačko preduzeće
- **neprivredna** – obrazovanje, nauka, kultura
 - a. nekomercijalne npr. javne bolnice, škole, muzeji
 - b. komercijalne npr. privatne bolnice, muzičke, sportske škole

Priroda organizacije višestruko je važna.

1. za komercijalne organizacije predviđeni su kao **obavezni drugačiji statusni oblici** nego za nekomercijalne
 - **osnovni obavezan statusni oblik pravnog lica za komercijalnu organizaciju je preduzeće**
 - **za nekomercijalnu ustanova**
 - sloboda izbora postoji samo između predviđenih tipova preduzeća
 - i. hoće li se organizovati kao trgovačko društvo, deoničko, komanditno
2. **pravni režim preduzeća** drugačiji je od pravila koja važe za ustanove
 - različiti su uslovi i postupak osnivanja
 - način priznavanja pravne sposobnosti
 - uređenje
 - vrste i sastav organa
 - nadzor
 - izvori imovine
 - prestanak
 - moćnost stečaja
3. nije ista ni **sudska nadležnost** – **sudovi opšte nadležnosti ili privredni sudovi**
 - **privredni sudovi** su uvek nadležni za sporove iz privrednih odnosa komercijalnih pravnih lica

Jednosvojinska i mešovita pravna lica

Sredstva pravnog lica mogu biti u pravnom režimu društvene, državne, zadržne i privatne svojine.

Ako su sva sredstva pravnog lica podvrgnuta samo jednom od tih režima, pravno lice je jednosvojinsko: društveno pravno lice, državno pravno lice, zadržno pravno lice ili privatno pravno lice.

Kada za sredstva važe bar dva režima, pravno lice je mešovito (višesvojinsko): privatno-državno pravno lice, privatno-društveno, privatno-zadružno-državno.

Vrsta svojine višestruko je pravno važna.

- 1) sve vrste pravnih lica **ne mogu se osnivati svakom vrstom osnivačke svojine, niti mogu imati svaku vrstu prava svojine**
 - nekima priroda stvari određuje moguću vrstu ili vrste prava svojine, a drugima propis
 - npr. statusni oblik koji se naziva društveno preduzeće predviđen je samo za sredstva u društvenoj svojini
 - privatno preduzeće – samo za ona u privatnoj svojini
 - zadružno – samo u zadružnoj svojini
 - kod drugih vrsta pravnih lica jedan te isti statusni oblik moguć je bez obzira na vrstu svojine
 - **ni promena vrste svojine tokom postojanja pravnog lica ne iziskuje da se promeni vrsta pravnog lica**
- 2) neke vrste pravnih lica, koje mogu biti osnovane samo određenom vrstom svojine, **mogu potom od časa nastanka ili kasnije promeniti vrstu svojine**
 - zadužbina se osniva isključivo od sredstava u privatnoj svojini
 - osnivač može odrediti aktom o osnivanju da u času nastanka pravnog lica sredstva pređu u drugu vrstu svojine
- 3) vrsta svojine može da **utiče i na vrstu dopuštene delatnosti, na uslove i način sticanja pravne sposobnosti, način upravljanja, vrstu i sastav organa, vrstu organizacionih pravila** itd.

Privatnopravna i javnopravna pravna lica

- *podela je strana našem pravu, a u porecima nemačkog i francuskog uticaja trojako je pozitivna*
- *materijalnopravno, procesnopravno i zakonodavno*

14. Zaduzbine (217-225)

Zaduzbina je organizacija čiju je imovinu osnivač nepovratno namenio da svojim prihodima dobročino ostvaruje neki društveno koristan cilj.

- ciljevi su po pravilu **mecenatski ili humanitarni**.
 - **mecenatski:** pomaganje i unapređivanje obrazovanja, kulturnog, umetničkog, naučnog stvaralaštva
 - **humanitarni:** zaštita siromašnih, starih, bolesnih, dece, socijalno ugroženih
- način ostvarivanja tih ciljeva isključivo je nenaplatan.
- zaduzbina je uvek dobrotvorna ustanova – princip altruizma
 - činidbe vrši korisnicima dobročino, bez naknade, protivkoristi i ekvivalentnosti
- destinateri su lica koja uživaju činidbe zaduzbine
 - čija dela ona izdaje, čije školovanje stipendira, čije objekte održava

Po krugu korisnika zaduzbine su **privatne ili javne**.

- **Privatne zaduzbine deluju u korist zatvorenog kruga lica, koja pripadaju nekoj instituciji - nekoj porodici, preduzeću, fakultetu itd.**
 - **Zaduzbine preduzeća** i drugih organizacija koriste **pripadnicima nekog preduzeća ili druge organizacije**
 - *npr. pomažu penzionisane članove, članove porodica radnika nastradalih na radu*
 - **Crkvene zaduzbine** ustanovljavaju se u **korist pripadnika neke crkve ili reda**
 - *npr. radi održavanja crkvenih objekata, školovanja pripadnika monaškog reda*
 - **Porodične zaduzbine** namenjene su **članovima porodice**
 - *npr. snošnje troškova školovanja potomaka te porodice, namenskom pomaganju određene generacije*
- Kod javnih zaduzbina **krug mogućih korisnika je otvoren, nije sveden na pripadnike neke institucije**.

- npr. kada je svrha zadužbine ekonomska pomoć učesnika određenog rata, snošenje troškova lečenja žrtava neke nuklearne havarije, stipendiranje studijskih boravaka naučnika

Nije dopušteno da se zadužbina osnuje u korist unapred individualno određenog ili određenih lica.

Ako su pravilima zadužbine precizno određeni kriterijumi ko može biti korisnik, tada lice koje ispunjava tako određene uslove samim ispunjenjem po sili zakona stiče subjektivno pravo na činidbu zadužbine.

Kada je zadužbina ovlašćena da diskrecionom ocenom izabere korisnika, subjektivno pravo na činidbu zadužbine stiče se tek na osnovu akta kojim je izvršen izbor.

Promena cilja zadužbine, upotreba imovine za drugi cilj, kao i promena načina ostvarivanja cilja, dopušteni su jedino ako je ostvarenje izvorno zadatog cilja ili na izvorno zadat način postalo nemoguće ili besmisleno.

- npr. prihodi i imovina nisu više dovoljni za ostvarenje zadate svrhe ili na zadati način.

Ostvarivanju cilja zadužbine ne služi sama osnivačka imovina

- **Prihodi od imovine zadužbine**
 - npr. kamate dividende, dobijene zakupnine, autorski honorari
- **Prihodi stečeni po drugom osnovu**
 - npr. poklonima, legatima, naknadom štete, dobrotvornom akcijom
- **Prihodi ostvareni obavljanjem privredne delatnosti**
 - može da obavlja privrednu delatnost da bi namakla sredstva za ostvarivanje svog cilja – tzv. preduzetnička zadužbina
 - ne sme koristiti ni osnivačku imovinu, ni onaj deo prihoda od imovine zadužbine i prihoda stečenih po drugom osnovu, koji je potreban za ostvarivanje cilja zadužbine
 - privrednu delatnost može da obavlja
 - sama – tzv. zadužbina-preduzeće
 - ulažući u drugo preduzeće
 - npr. kao akcionar u deoničarskom društvu, kao imalac udela u društvu sa ograničenom odgovornošću – tzv. holding-zadužbine
 - sticanje dobiti u oba slučaja je sredstvo a ne cilj

U našem pravu zadužbina se javlja kao zadužbina u užem smislu, fond ili fondacija.

- Razlikuju se po osnivaču, osnivačkom aktu, osnivačkim sredstvima i upravljaču.

4. Zaduzbina u užem smislu

- *osnivaju je samo jedno ili više fizičkih lica*
- *testamentom, jednostranim pravnim poslom inter vivos, ugovorom ili zajedničkim (višestranim) aktom o osnivanju*
- *od sredstava u privatnoj svojini*
- *njome upravlja osnivač ili fizičko lice kome on to poveri*

5. Fondacija

- *osnivaju je samo jedno ili više pravnih lica*
- *svojim opštim aktom*
- *od sredstava u društvenoj svojini*
- *fizička lica mogu samo naknadno da pristupe osnovanoj fondaciji kao suosnivači*
- *njome upravlja njen kolegijalni organ*

6. Fond

- *osnivaju ili samo fizička lica aktima i sredstvima kao za zadužbinu ili samo pravna lica zajedno ugovorom ili zajedničkim aktom*
- *od obe vrste sredstava*
- *upravlja ili osnivač ili kolegijalni organ organizacije kojoj osnivač poveri fond na upravljanje*

15. Pravna, poslovna i deliktna sposobnost pravnih lica (272-286)

Pravni subjektivitet obuhvata:

- **pravnu sposobnost** – mogućnost imati prava i obaveze
 - čini minimum pravnog subjektiviteta kod fizičkog lica
 - čovek je fizičko lice i kad nije poslovno i deliktno sposoban
- **poslovnu sposobnost** – mogućnost sticanja, menjanja, prenošenja i gašenja prava i obaveza svojim radnjama i
- **deliktnu sposobnost** – odgovornost za deliktne radnje

Pravno lice je uvek pravno i poslovno sposobno

- *ne postoji poslovno nesposobno pravno lice*
- *može u nekom slučaju biti deliktno nesposobno*

Sposobnost pravnog lica da bude imalac subjektivnih prava i obaveza naziva se pravna sposobnost.

Obim pravne sposobnosti pravnog lica je drugačiji nego kod fizičkog lica:

1. **Neimovinska pravna sposobnost pravnog lica uža je** od takve sposobnosti fizičkog lica.
 - ne može imati **ona neimovinska prava čiji su objekti vezani jedino za ljudske jedinke**
 - to su porodična prava, bračna, prava iz odnosa roditelja i dece, usvojioca i usvojenika i sl
 - neka lična prava - prava ličnosti npr. pravo na fizički i psihički integritet
2. **Ne može imati ona imovinska i neimovinska prava čija je funkcija vezana samo za ljudske jedinke**
 - pravo na izdržavanje, pravo stanovanja (habitatio), stanarsko pravo
- Može imati **sva ostala imovinska prava i obaveze** ako se pravni poredak opredelio za sistem tzv. **opšte imovinske pravne sposobnosti pravnih lica.**
- Ako usvoji sistem tzv. **specijalne imovinske pravne sposobnosti**, cilj organizacije određuje krug preostalih stecivih imovinskih prava i obaveza
 - može steći samo ona imovinska prava i obaveze koja su mu potrebni za ostvarivanje cilja i obavljanje delatnosti
- Pravni poredak može predvideti jedan sistem za sva pravna lica, a može za neke vrste pravnih lica da važi jedan sistem, a za druge drugi.
 - Kod nas **nekomercijalna pravna lica imaju specijalnu pravnu sposobnost, a komercijalna su opštepravno sposobna.**

Poslovna sposobnost je sposobnost pravnog lica da svojim izjavama volje (pravnim poslovima) stiče, prenosi, menja i gasi prava i obaveze.

- izjave volje organa se računaju pravnom licu
- ne može da stekne poslovnu sposobnost pre nego što se obrazuju organi
 - ako ostane bez organa, organizacija faktički postaje poslovno nesposobna, jer nema drugog načina da preduzima pravne poslove

Obim poslovne sposobnosti pravnog lica određen je obimom njegove pravne sposobnosti

- pravno lice može preduzimati pravne poslove radi sticanja, prenošenja, izmene i gašenja samo onih prava i obaveza koje može imati
- zavisí od toga da li je ono opšte ili specijalno pravno sposobno

U sistemu specijalne sposobnosti ciljem organizacije određen je obim i njene pravne i njene poslovne sposobnosti

- specijalna poslovna sposobnosti upravo organizaciju veže za njen cilj da bi svoju delatnost usredsredila i ograničila jedino na njegovo ostvarenje

- **stepen stvarne vezanosti ciljem zavisi od toga kakvu sudbinu pravo predviđa za pravne poslove preduzete van cilja**
 - **ograničenje je najslabije** ako pravni posao uprkos tome ostaje punovažan, a pravno lice se samo podvrgava kazni
 - **jače je**, ako posao tek naknadno može postati punovažan
 - **najjače je** ako je pravni posao po sili zakona ništav, bez mogućnosti da naknadno postane punovažan

Specijalna poslovna sposobnost sa svoje strane ograničava pravnu sposobnost, i to apsolutno ili relativno.

- **apsolutno ograničena** - ako je predviđeno da pravni posao preduzet van cilja ne može da proizvede pravno dejstvo
 - pravo i obaveza ne mogu se steći van cilja
 - **kod nas nekomercijalna pravna lica**
 - pravni poslovi preduzeti van cilja ostaju bez dejstva
- **relativno ograničena** - ako je predviđeno da pravni posao preduzet van cilja ipak proizvodi pravno dejstvo, bilo odmah, bilo samo naknadno,
 - sticanje prava i obaveza van cilja zavisi od toga da li će zaprečena kazna odvratiti pravno lice od preduzimanja posla odnosno da li će uslediti odobrenje ili izvršenje posla
 - **kod nas komercijalna pravna lica (preduzeća)**
 - posao koji preduzmu van svog cilja ipak je punovažan, ali po cenu kazne

Pravno lice sposobno je da odgovara

- za štete za koje se odgovara bez obzira na krivicu – **objektivna odgovornost**
- za štete za koje se odgovara samo ako postoji krivica – odgovornost na osnovu krivice, **subjektivna ili deliktna odgovornost**

Deliktna sposobnost pravnog lica je sposobnost pravnog lica da odgovara za štete koje se licu sposobnom za rasuđivanje mogu upisati u krivicu

- deliktne odnosno skrivljene radnje učesnika pravnog lica se računaju pravnom licu kao njegovi delikti
- deliktno sposobno i odgovorno **samo ako je njegov učesnik pri vršenju štetne radnje bio sposoban za rasuđivanje i kriv**
 - u protivnom je pravno lice deliktno nesposobno i neodgovorno
- **presumirana krivica** - važi pravna pretpostavka da je učesnik pravnog lica sposoban za rasuđivanje i kriv za štetu
 - **pravno lice neće odgovarati ako obori tu pretpostavku**
 - ako dokaže da je njegov učesnik u datoj prilici postupao onako kako je trebalo – ekskulpacija
- **odgovara samo ako njegov učesnik štetnu radnju izvrši kao učesnik pravnog lica**
 - ako je ne izvrši u tom svojstvu, već nezavisno od delatnosti pravnog lica (privatno), odgovaraće on sam

16. Nastanak i prestanak pravnih lica (258-269)

Pravno lice je samo ona organizacija kojoj pravni poredak prizna takav status.

Treba razlikovati nastanak organizacije i nastanak pravnog lica.

- nastanak pravnog lica nije moguć bez učešća pravnog poretka – države
- nastanak organizacije ne podrazumeva u naše vreme obavezno učestvovanje države

- danas je ustavom zajemčena sloboda oraganizovanja, pa za formiranje organizacije u načelu nije potrebna dozvola države

Da bi neka organizacija bila pravno lice odnosno mogla to da postane, potrebno je:

- **da spada u vrstu organizacije koje su podesne da budu pravna lica**
 - pravni poredak određuje vrste organizacija koje mogu biti pravna lica
 - broj tih vrsta je ograničen - *numerus clausus* pravnih lica
 - npr. preduzeća, zadužbine, udruženja građana
 - zakonodavac proglašava neku vrstu organizacije podesnom da bude pravno lice ako proceni da potreba da se kod te vrste ostvare funkcije instituta pravno lice preteže nad negativnim posledicama tog instituta
 - kako su procene različite, broj vrsta pravnih lica menja se vremenom, a nije ni isti od poretka do poretka
- **da zadovolji uslove za pravni subjektivitet, predviđene za vrstu organizacija u koju spada**
- **da joj pravni subjektivitet bude priznat na način predviđen za njenu vrstu**

Ne postoji samo jedan način priznavanja za sve vrste pravnih lica. *Načini se razlikuju po ulozi države u postupku priznavanja i po osnovu nastanka pravnog lica.*

- **Sistem autopriznanja - imanentnog priznanja**
 - jedino **država stiče pravni subjektivitet samim organizovanjem**, bez ičijeg priznanja
 - njoj status pravnog lica nema ko da prizna
 - za sve ostale organizacije potrebno je da im država prizna pravni subjektivitet
- **Sistem propisa - nastanak na osnovu osnivačkog akta** – ovaj način ima dve varijante
 - **posebnom – specijalnom - pravnom normom zakona ili podzakonskog akta odredi se da poimence navedena organizacija ima status pravnog lica**
 - npr. zakonom o narodnoj banci
 - **opštom – generalnom – normom zakona ili podzakonskog akta odredi se za sve organizacije neke vrste ili za sve organizacije koje ispune neke uslove da imaju status pravnog lica**
 - npr. za opštine, stambene zgrade u društvenoj svojini
- **Sistem odobrenja, koncesije – nastanak na osnovu diskrecione odluke**
 - državni organ (upravni ili sudski) daje odobrenje za nastanak organizacije odnosno za sticanje pravnog subjektiviteta, ako nađe da je to celishodno
 - nema obavezu da odobrenje da čim utvrdi da su ispunjeni opšti uslovi
 - ovlašćen je da povrh toga prosudi, **diskreciono oceni da li je celishodno da organizacija nastane**
 - diskreciona vlast organa može biti šira ili uža i odnositi se na procenu raznih elemenata
 - ekonomske prirode, političkog karaktera, kulturne potrebe, društvenog značaja
 - **ne postoji pravo na priznavanje pravnog subjektiviteta organizaciji, niti pravni put da se ono ostvari**
- **Sistem utvrđivanja, deklaracije (uobičajeno: normativni) – nastanak na osnovu vezane odluke**
 - **opštom (generalnom) normom zakona ili podzakonskog akta odrede se uslovi za sve organizacije neke vrste**
 - čim državni organ ustanovi da su u datom slučaju uslovi ispunjeni, obavezan je da o tome donese akt na osnovu kojeg organizacija postaje pravno lice
 - **nadležni organ je ovlašćen jedino da ispituje da li su ispunjeni oni uslovi koje norma traži, a ne i da diskreciono sudi o celishodnosti da organizacija nastane**
 - **postoji pravo na priznanje pravnog subjektiviteta organizaciji, a predviđen je i pravni put za njegovo ostvarenje**
- **Dopunski i kombinovani sistemi**
 - ponekad je potreban i još neki pojedinačni pravni akt državnog organa ili nešto drugo

- najčešće: akt registrovanja, akt publikovanja ili prijava osnivanja državi, predaja statuta organu
- u takvim slučajevima, pravno lice ne nastaje već u času osnivanja, davanja koncesije odnosno donošenja akta o ispunjenosti uslova, nego tek kad se ostvari i tražena dodatna činjenica – prijavljivanje, predaja statuta
- osnivački akt, koncesija odnosno deklaracija o ispunjenosti uslova predstavljaju tada pravni osnov sticanja pravnog subjektiviteta (*titulus acquirendi*)
- registracija, publikacija, prijavljivanje i dr. predstavljaju način sticanja (*modus acquirendi*)

17. Atributi pravnih lica – ime, sedište, državljanstvo (249-256)

Ime, sedište, i državljanstvo pravnog lica su osnovni elementi koji određuju identitet pravnog lica.

Ime komercijalnog pravnog lica zove se firma, a nekomercijalnog naziv.

- *služi identifikovanju pravnog lica*
 - pravno lice se označava, razvrstava i razlikuje od drugih pomoću svog imena
- putem imena drugi označavaju organizaciju, a i ona označava sebe kao i svoje emanacije
 - *npr. proizvode, usluge, publikacije*
- *sadrži podatak o vrsti pravnog subjekta*
 - da je posredi pravno lice,
 - vrsta pravnog lica i delatnosti
 - *trgovinsko preduzeće, zadužbina, stambena zadruga*
 - učešće u drugom pravnom licu
 - vrstu odgovornosti kojoj podleže
- *razlikuje se dotično pravno lice od svih drugih pravnih lica iste vrste*
- **Pravni značaj imena:**
 - Radi potrebe da identifikovanja pravnog lica kao stranke u građanskopravnim odnosima bude pouzdano, **obaveza je svakog pravnog lica da ima ime i da se postojano služi njime.**
 - Ime se određuje **osnivačkim aktom**, a mora se navesti **u statutu i javnom registru**
 - Pri izboru i promeni imena važe za pravna lica **veća ograničenja nego za fizička**, a naročito radi zaštite drugih subjekata od opasnosti zamene
 - **Ime se štiti**

Sedište je mesto gde se nalazi središte delatnosti i upravljanja organizacije, a u slučaju sumnje, mesto gde se nalazi rukovodstvo organizacije.

- ne može se odrediti proizvoljno
- Pravni značaj sedišta
 - **navodi se u osnivačkom aktu odnosno statutu i upisuje u registar**
 - sedište se uzima za **mesto gde je pravno lice dužno da izvrši obavezu**
 - po sedištu se određuje koji je **sud mesno nadležan da raspravi spor, da vodi postupak stečaja i likvidacije, da izvrši registraciju i dr**
 - Na osnovu sedišta opredeljuje se **državna pripadnost pravnog lica**

Državna pripadnost pravnog lica nije, kao kod fizičkog, jedna ista u svim građanskopravnim odnosima.

- Da li je pravno lice domaće ili strano, **određuje se na osnovu njegovog sedišta** (opšti supsidijeran kriterijum), osim ako je **predviđeno drugačije za neku vrstu pravnog odnosa** (specijalni primaran kriterijum).
- Stranim preduzećem se smatra ono u kojem strani kapital učestvuje sa više od 51% (**poreklo kapitala kao kriterijum**), po pitanju stranih ulaganja preduzeće čiji je vlasnik stranac (**državljanstvo vlasnika kao kriterijum**)
- Pravni značaj državljanstva je pre svega u ovome:

- *Strana pravna lica ne mogu imati ona prava koja su rezervisana za domaća* (ograničena pravna sposobnost stranih pravnih lica)
- *Uslovi za sticanje i onih prava i obaveza*, koja mogu imati kao i domaća pravna lica, *nekada su drugačiji*
 - npr. postoji svojinski maksimum, otežano sticanje nepokretnosti
- Različito državljanstvo stranaka izaziva **sukob zakona u prostoru.**

18. Shvatanja (teorije) o pravnom licu (287-290)

Tokom 19. veka nastaje niz novih vrsta organizacija

- sa razvojem *tržišne privrede*, koncentracije kapitala javljaju se razni tipovi privrednih organizacija, *deonička društva, društva sa ograničenom odgovornošću* i dr
- sa *zadružnim pokretom ekonomskog povezivanja*, javljaju se razne vrste *zadruga, zanatske, poljoprivredne, pozajmne*

U 19. veku prvi put

- jasno uobličen pojam pravnog lica i ideja o pravnoj samostalnosti organizacije
- skovan izraz “pravno lice”
- njime obuhvaćena udruženja i ustanove
- započeo teorijski spor o “suštini pravnog lica”
- pravno lice pridruženo fizičkom i zajedno s njim kao dva dela statusnog prava, smešteno u opšti deo pandektne sistematike
- formulisan svaki od tri osnovna sistema nastanka pravnih lica

Pojam pravnog lica podrazumeva *predstavu da prava i obaveze pripadaju samoj organizaciji, pravno razdvojenoj od učesnika organizacije.*

- pre 19. veka ni rimski, ni srednjovekovni, ni kasniji pravници nikada nisu u potpunosti apstrahovali učesnike organizacije kao titulare prava i obaveza
- bi izraz “lice” ni drugi koji sadrže tu reč nisu stajali za organizaciju samu
 - “lice” se isključivo nepravno upotrebljava u rimskom pravu, srednjem veku i kasnije
 - označava čoveka kao ljudsko biće
 - jusnaturalistika će ga upotrebiti pravnotehnički – za čoveka kao imaoca prava i obaveza
 - ne i za organizaciju
 - govorilo se npr. za ortakluk, bračnu zajednicu, gildu da predstavljaju jedno lice
 - ne u smislu da su oni pravni subjekti, nego da su ljudi koji ih čine zajednički imaoci prava i obaveza
- apstrahovanje učesnika organizacije kao titulara u toj meri da se sama organizacija i samo ona smatra titularem biće učinjeno tek u 19veku

Termin “pravno lice” - *persona iuris* **skovao je na kraju 18 veka Hugo, ali je njime označavao jedno udruženje (korporacije).**

Heise ga je prvi upotrebio kao generički za udruženja i ustanove, u čemu ga je sledio Savinji, a ovoga potom ostali, čime je pojam pravno lice dobio obim koji danas ima.

19. Subjektivno građansko pravo – pojam (292)

Subjektivna građanska prava su pravni prerogativi (ovlašćenja, pravne vlasti) priznati objektivnim pravom pravnim subjektima (fizičkim i pravnim licima) u cilju zadovoljenja raznih njihovih interesa.

- nedovoljno određena definicija
- sveukupno, subjektivna građanskih prava moguće je sagledati kroz prikaz njihovih glavnih vrsta

20. Apsolutna i relativna prava – relativna (obligaciona) prava (295-302)

Relativna odnosno obligaciona prava, koja se još zovu potraživanja, odlikuju se time što deluju prema tačno određenom licu odnosno strani (inter partes).

- *konkretno je određen ne samo njihov aktivni subjekt - imalac prava (poverilac) već i obavezno pasivni subjekt (dužnik)*

Obligaciono pravo i obaveza koja mu odgovara čine u svom jedinstvu obligacioni odnos, koji se još zove i dugovinski odnos.

- između relativnih prava i obaveza koje im odgovaraju postoji odnos korelacije
 1. *titular obligacionog prava može zahtevati od dužnika određeno ponašanje i suština prava je baš u tom ponašanju*
 2. izvršenje obaveze isto je što i vršenje prava
- izvršavanjem obaveze pravo prestaje u meri u kojoj je obaveza izvršena
- *ono što je pravo za jednu stranu predstavlja obavezu za drugu, i obrnuto*
- čitav odnos se može podjednako definisati kako pomoću prava tako i pomoću obaveza

Ponašanje na koje je dužnik obavezan može po svojoj sadržini biti različito

- Obaveze mogu biti
 - pozitivne
 1. **na neko davanje – dare**
 - na predaju neke stvari
 2. **na isplatu sume novca**
 - obaveza kupca da plati cenu, zakupca zakupninu
 3. **na činjenje – in faciendo**
 - da popravi neku poveriočevu stvar
 - negativne
 4. **na nečinjenje – in non faciendo**
 - uzdržavanje od nečega što bi inače smeo činiti

Obaveze mogu biti:

- takve da imaju **predmet u specifičnom smislu**, kao nešto različito od njih samih
 - *stvar ili sumu novca koju dužnik duguje ili rezultat činjenja na koji se obavezao ili rezultat činjenja na koji se obavezao*
 - stvar ili sumu novca – kod obaveze prodavca da preda prodatu stvar, obaveza kupca da plati cenu
 - rezultat činjenja – popravka stvari
 - očigledno je da predmet nije isto što i radnja predaje ili popravke stvari odnosno isplate sume novca, koja čini samu dužnikovu obavezu
- takve da **nemaju objekt u iznetom smislu**
 - *slučaj sa obavezama koje glase na činjenje bez obvezivanja na rezultat*
 - npr. da se poveriocu daju časovi iz određene veštine
 - često se i za ovakve obaveze kaže da imaju predmet
 - samo dužnikovo ponašanje – činjenje ili nečinjenje

Prema rasporedu prava i obaveza **obligacioni odnosi se dele na jednostrane tj jednostrano obavezne i dvostrane ili dvostrano obavezne.**

1. **Jednostrani - jedno lice pojavljuje se samo u funkciji poverioca a druga samo u funkciji dužnika**
 - *poklonodavac ima samo obavezu, a poklonoprimalac pravo*
2. **Dvostrano obavezni – svaka strana se pojavljuje i u funkciji poverioca i u funkciji dužnika**
 - *prodavac je dužnik utoliko što ima obavezu da preda prodatu stvar a poverilac utoliko što ima pravo na ugovorenu kupoprodajnu cenu*
 - *kupac je s druge strane poverilac utoliko što potražuje stvar, a dužnik utoliko što ima obavezu da plati cenu*

Najčešće se u ulozi poverioca i dužnika nalazi po jedno lice pa se zbog toga obligacioni odnos obično i definiše kao odnos između dva lica, ali **korektnije je definisati ga kao odnos između dve strane, poverilačke i dužničke, pošto se kako na aktivnoj tako i na pasivnoj strani može naći i po više lica.**

Obligacioni odnosi u kojima ima više poverilaca ili više dužnika mogu biti organizovani kao:

1. **zajedničke odnosno podeljene obligacije**
 - ***postoji više međusobno nezavisnih obligacionih odnosa proisteklih iz istog činjeničnog stanja***
 - a) **aktivne podeljene obligacije - ako postoji više poverilaca naspram jednog dužnika**
 - svaki poverilac može od dužnika zahtevati samo svoj deo tj. ne ukupni iznos duga i snosi rizik njegove insolventnosti
 - *za ono što dužnik ne isplati ne mogu se goniti sapoverioci koji su se naplatili*
 - b) **pasivne podeljene obligacije - ako postoji više dužnika naspram jednog poverioca**
 - poverilac od pojedinog dužnika može zahtevati samo deo koji otpada na njega i snosi rizik njegove insolventnosti
 - *za ono što jedan ne može da plati ne mogu se goniti sadužnici, već posledice definitivno snosi poverilac*
2. **solidarne obligacije**
 - ***mnogo čvršća veza između sadužnika odnosno sapoverilaca***
 - a) **aktivne solidarne obligacije - ako naspram jednog dužnika ima više poverilaca**
 - svaki od njih ima pravo zahtevati ispunjenje cele obaveze
 - namirenjem prema njemu obaveza prestaje i prema ostalim poveriocima - **dužnik se oslobađa u potpunosti**
 - posle toga oni se međusobno obračunavaju u skladu sa odnosima koji postoje između njih
 - *poverilac koji je naplatio celo potraživanje zadržava samo deo koji mu pripada*
 - *ostalo je dužan predati ostalim poveriocima*
 - *rizik njegove insolventnosti snose sapoverioci a ne dužnik*
 - b) **pasivne solidarne obligacije - ako naspram jednog poverioca stoji više dužnika**
 - poverilac može zahtevati ispunjenje cele obaveze od jednog i to bilo kog dužnika
 - ako taj ne može, onda zahteva od nekog drugog
 - dužnik koji je obavezu izmirio oslobađa sve sadužnike prema poveriocu, ali ne snosi isplatu definitivno i u celini
 - *ima pravo zahtevati od svakog sadužnika da mu naknadi deo koji otpada na njega*
 - *ako ovaj to nije u stanju, njegov deo se srazmerno raspoređuje na ostale sadužnike*
 - pasivna solidarnost je od velike koristi za poverioca pa se zato ustanovljava kada se ovome hoće dati više sigurnosti za naplatu

21. Apsolutna i relativna prava – apsolutna prava (304-307)

Apsolutna prava se danas uobičajeno definišu kao prava koja deluju prema svim trećim licima (*erga omnes*), koja nisu pojedinačno određena, pri čemu je njihova obaveza uvek negativna (sastoji se u **nečinjenju, pasivnosti**).

- **objekt je pravno dobro koje se na osnovu prava neposredno uživa** (na kome titular ima neposrednu vlast), **a trećima se nameće određeno ponašanje u cilju omogućavanja te neposredne vlasti** (uživanja).
- sastoji se u pasivnosti
 - **u odnosu na onu vlast koju na tom dobru ima titular prava**
 - ne smeju ga onemogućavati ni ometati u uživanju datog pravnog dobra
 - **u odnosu na samo pravno dobro**
 - ne smeju ga uživati
- izvršavanjem obaveze od strane pasivnih subjekata pravo ne prestaje kao kod obligacionih prava

Moguće je da postoje prava različite sadržine čak i na istovrsnim dobrima, kao što je slučaj sa pravom svojine

- stepen i kvalitet pasivnosti trećih u odnosu na sve stvari je isti
- **obim prava svojine je različit**, u zavisnosti od *prirodnih osobina stvari i propisanog režima iskorišćavanja*

Razlika između relativnih (obligacionih) i apsolutnih prava:

- relativna prava nemaju objekt u specifičnom smislu i sastoje se u mogućnosti zahtevati od dužnika određeno ponašanje – dare, facere, non facere
- relativna prava nemaju objekt čak i kad obaveza dužnika glasi na predaju stvari
 - slučaj sa obavezom prodavca da kupcu preda prodatu stvar
 - do predaje kupac nije ovlašćen da uzme stvar bez prodavčevog pristanka niti da preduzme bilo kakvu radnju na njoj
 - **samo može zahtevati da prodavac izvrši svoju obavezu**
- njegovo pravo nije na stvari, in re, nego da teži pribavljanje stvari, ad rem
 - svako tražbeno pravo, da bi se razlikovalo od stvarnog, zvalo se **ius ad rem**

Postoje 4 vrste apsolutnih pravaf

1. **stvarna prava**, koja za svoj objekt imaju **telesne stvari** (pokretne i nepokretne)
2. **intelektualna prava ili prava autorstva** (umna i industrijska svojina), koja za objekte imaju intelektualna dobra, odnosno proizvode ljudskog duha
3. **prava ličnosti koja za objekte imaju lična dobra** (telesni integritet, čast, sloboda)
4. jedan sasvim ograničen broj **porodičnih prava**, koja za svoj **objekt imaju samu čovekovu ličnost** (npr.pravo na vaspitavanje deteta i primenu vaspitnih mera prema njemu)

22. Pravne moći (preobražajna prava) (308-310)

Pravne moći su konkretne pravne mogućnosti da se izjavom volje stvori nova pravna situacija.

Prema prirodi pravnih dejstava koja proizvode dele se u tri grupe:

- **kojima se stiču subjektivna prava – stvarajuća preobražajna prava**
 - slučaj sa pravom okupacije - zauzimanjem ničijih stvari, pravom preče kupovine
- **kojima se modifikuju postojeća stanja**
 - npr. pravo izbora kod alternativnih obligacija
 - pravo poverioca da bira između raskida ugovora zbog neizvršenja i naknade štete zbog zadocnjenja u izvršenju
- **kojima se ukidaju odnosno gase postojeći odnosi ili stanja**
 - npr. pravo opozvati punomoćje, dati otkaz ugovora

Vršenje pravne moći je neopozivo i situacija teko stvorena je definitivna.

Pravne moći su kao i apsolutna i relativna prava jedan prerogativ (pravna vlast), ali naspram njih ne stoji istovremeno i neka obaveza.

- moguće je da u **situaciji stvorenoj vršenjem pravne moći postoji obaveza**

- ona je istovremena i odgovara jednom novom subjektivnom pravu, koje je došlo na mesto pravne moći, a ne samoj pravnoj moći
- pravna moć je vršenjem ugašena tj konsumirana

Na račun terminologije u ovoj oblasti se mogu staviti ozbiljne zamerke.

- izraz pravna moć nije distinktivan u odnosu na apsolutna i relativna prava, za koja se takođe može reći da su pravne moći u smislu pravne vlasti
- iz istih razloga i s istim opravdanjem izrazom pravo mogu se označavati i pravne moći, što se u zakonodavnoj i sudskoj praksi standardno i čini, a što samo otežava razlikovanje među njima
 - *npr. rok određen za vršenje pravne moći ako je određen po svojoj prirodi je prekluzivan, i za njega važe pravila različita od onih koja se odnose na rokove zastarelosti relativnih i nekih apsolutnih prava*
- Bilo bi dobro kada bi se bar u teoriji kao najprikladniji prihvatio naziv **preobražajna prava**.

23. Stvarna prava (311-316)

Stvarna prava odlikuju se time što deluju prema svim trećim licima (erga omnes, kontra omnes) i što za svoj objekt imaju telesne stvari, pokretne i nepokretne.

Njihova suština je u **neposrednoj vlasti na stvari**, radi čijeg obezbeđenja se **svim trećim licima i nameće određeno ponašanje**, koje se sastoji u **pasivnosti, nečinjenju u odnosu na datu stvar**.

U stvarnom pravu važi **numerus clausus**

- ***vrste stvarnih prava i njihova sadržina su određeni imprativnim propisima i stranke ne mogu svojom voljom ustanovljavati nove tipove stvarnih prava***
- prema jednom mišljenju nema nikakve načelne zapreke da u skladu sa pravnim načelima i moralnim normama subjekti ustanovljavaju nove vrste stvarnih prava
 - praktično **teško zamislivo**, jer se sve ugovorne kombinacije svode na neki od zakonskih tipova

Glavno stvarno pravo je **pravo svojine**

- ***najšire u granicama zakona pravo držanja, korišćenja i raspolaganja jednom stvari***
- ***apsolutno – deluje prema svim trećim licima, u njemu je skoncentrisana sva pravna vlast koja se može imati na jednoj stvari***
 - **najapsolutnije stvarno pravo**

Apsolutnost svojine u ovom drugom značenju nema isti domašaj za sve vrste stvari.

- u odnosu na stvari manje vrednosti i stvari kojih u društvu ima u izobilju, pravo svojine je sasvim neokrnjeno i sadrži svu zamislivu pravnu vlast, koja nema drugih granica osim onih koje su određene prirodnim svojstvima stvari
- za vrlo veliki broj stvari, uključujući ovde baš one najvažnije, **zakoni postavljaju ograničenja, koja nekada mogu ići do zabrane menjanja supstancije stvari**
 - apsolutnost je bitno relativizirana
- ***pravo svojine je najapsolutnije (najšire) stvarno pravo u granicama zakona, koje za tu vrstu stvari dati poredak poznaje***

Pravo svojine se na neki način poistovećuje sa svojim objektom, materijalizuje, što se ogleda u specifičnom načinu izražavanja u kome se umesto o pravu govori o stvari, koja je u prvom planu, pa se tako kaže “stvar u prometu” iako je u prometu pravo svojine na stvari.

- ovaj skraćeni način izražavanja nije moguć kod drugih apsolutnih prava, pošto ova ovlašćuju samo na delimičnu vlast na stvari, ili uopšte nemaju za objekt telesne stvari

Stvarna prava su još:

- **službenosti (stvarne i lične),**

- ručna zaloga (zaloga na pokretnim stvarima),
- stanarsko pravo i pravo građenja
- ✓ treba ubrojiti i **zakup**, jer se i on sastoji u *neposrednoj vlasti na stvari, koja se može isticati prema svim trećim licima*
- ✓ ovo važi i za **poslugu** koja se od zakupa razlikuje po tome što je besplatna
- ❖ **hipoteka – založno pravo na nepokretnostima**
- ❖ **zakonsko pravo preče kupovine** - *da se tuđa stvar, koja se nalazi kod vlasnika, kupi pre ostalih ako vlasnik odluči da je proda*
 - kod hipoteke i ppk se pravna vlast ne sastoji u ovlašćenju preduzimanja materijalnih akata uticanja na stvar, već u ovlašćenju raspolaganja – da se tuđa stvar kupi
 - zbog toga ih neki nazivaju **nepravim stvarnim pravima**

Posledica apsolutnog dejstva stvarnih prava

- u tome što se može odbiti svako mešanje sa strane kojim se imalac prava ometa u vršenju faktičke vlasti
- u postojanju **prava sledovanja**, koje se sastoji u tome što imalac stvarnog prava može ovo vršiti protiv svakog trećeg kod koga se stvar nađe
 - *vlasnik može zahtevati povraćaj stvari od lopova, bez obzira koje se lice u toj ulozi pojavljuje*
 - *imalac stvarne službenosti može svoje pravo vršiti protiv svakog ko ga u tome ometa kao i protiv svakog kasnije imaoća poslužnog dobra*
 - *hipotekarni poverilac se može naplatiti i protiv novog vlasnika*

24. Prava autorstva – autorsko pravo i druga prava na tvorevine ljudskog duha (318-348)

Zajedničke osobine:

- **deluju prema svima** - *erga omnes*, kao i ostala apsolutna prava
- **za svoj objekt imaju neku intelektualnu tvorevinu** – proizvod ljudskog duha odnosno uma
 - sadržina im je određena prirodom pravnog dobra na koje se odnose

U ovo pitanje ulaze i pitanja 25, 26 i 27

25. Autorsko pravo (319-330)

Autorsko pravo je apsolutno pravo koje za svoj objekt ima autorsko delo, a takvim se smatra nova intelektualna (duhovna) tvorevina u oblasti književnosti, umetnosti, nauke i drugih stvaralaštva, izražena na bilo koji način.

Tu spadaju:

1. **Pisana dela**
 - a. knjige, brošure, članci
2. **Govorna dela**
 - a. predavanja, govori, besede
3. **Dramska i dramsko-muzička dela, koreografska i pantomimska kao i dela koja potiču od folklora**
4. **Muzička, kinematografska i dela stvorena na način sličan kinematografskom stvaranju**
5. **Dela iz oblasti slikarstva, vajarstva, arhitekture i grafike, kao i ostala dela likovnih umetnosti**
6. **Dela svih grana primenjenih umetnosti i industrijskog oblikovanja**
7. **Fotografska i dela proizvedena postupkom sličnim fotografiji**
8. **Kartografska dela**
 - a. geografske karte, topografske karte i sl.
 - b. planovi skice i plastična dela koja se odnose na geografiju, topografiju, arhitekturu ili drugu naučnu ili umetničku oblast

9. Zbirke autorskih dela kao što su enciklopedije, zbornici, antologije, fotografske zbirke koje s obzirom na izbor i raspored građe predstavljaju samostalne tvorevine

Nabrajanje u zakonu **nije taksativno** i tako je postupljeno namerno kako bi se u interesu potpunije zaštite stvaralaštva omogućilo sudovima da kao autorska dela kvalifikuju nove oblike intelektualnih tvorevina.

Autorsko delo je intelektualna tvorevina koju kao takvu **treba razlikovati od njenog materijalnog duha (dobra)**, preko kojeg je saopšteno spoljnom svetu i učinjeno dostupno drugima.

- na tim dobrima postoje **odvojena prava, koja mogu pripadati istom licu ali i imati različite titulare**
 - kad slikar npr. proda svoje delo, kupac je vlasnik slike kao materijalnog dobra, a autor je i dalje imalac autorskog prava na slici kao estetskoj tvorevini, sa svim prerogativima autorskog prava
- duhovna tvorevina koja se odlikuje novošću, koju treba shvatiti kao raznolikost u odnosu na postojeće stanje stvari i to u jednom relativnom smislu
 - svaka intelektualna tvorevina, jednim svojim delom je duhovno čedo postojećih vrednosti, a samo jednim delom različita od njih, ali i to je dovoljno
- samo ona intelektualna tvorevina koja je saopštena spoljnom svetu, koja je na neki način izražena
 - dovoljan je svaki način koji je uopšte podoban da izrazi ono što se htelo i da tvorevinu učini dostupnom spoljnom svetu
 - **način izražavanja može biti značajan sa tačke gledišta dokazivanja**
 - pesma je kao autorsko delo nastala čim je saopštena, makar privatno u društvu
 - u slučaju spora će svoje autorstvo lakše dokazati onaj čije je kazivanje na neki način materijalno fiksirano

Po svojoj strukturi **autorsko pravo je složeno i sastoji se iz dve komponente, imovinskopravne i moralnopravne**.

- **Imovinskopravna komponenta autorskog prava sastoji se iz ovlašćenja iskorišćavanja dela, koje se vrši objavljivanjem, prerađivanjem, umnožavanjem, prikazivanjem, izvođenjem.**
 - **Pravo na iskorišćavanje** može se, sa naknadom ili besteretno, preneti na drugoga autorskim ugovorom.
 - bez dozvole autora (autorizacije) druga lica mogu iskorišćavati delo samo u zakonom određenim slučajevima, uz poštovanje autorskih moralnih prava i po pravilu uz naknadu.
 - **Autorska imovinska prava traju za života autora i 70 godina po njegovoj smrti**, za koje vreme su i naslediva, posle čega **delo postaje slobodno**
 - uz poštovanje autorskih moralnih prava može svako iskorišćavati, bez autorizacije i bez plaćanja naknade
 - postaje opšte dobro (domaine public), sastavni deo opšteg kulturnog blaga zajednice, koje služi kao podloga za stvaranje novih intelektualnih vrednosti, kao što je i ono samo nastalo oslanjanjem na postojeću duhovnu baštinu
 - *Po drugom sistemu po isteku zakonom određenih zaštitnih rokova autorska prava prelaze na državu, koja je sada ovlašćena da za iskorišćavanje dela naplaćuje naknadu, a od ovako ostvarenih prihoda formiraju se fondovi koji se koriste namenski.*
- **Moralnopravnu komponentu autorskog prava sačinjavaju:**
 - **Pravo na objavljivanje dela**
 - autor je jedini pozvan da odluči da li će delo biti objavljeno
 - **Pravo na priznanje autorstva**
 - pravo autora da bude priznat i označen kao tvorac dela i da se usprotivi svakom svojatanju dela od strane drugih lica
 - **Pravo na poštovanje nepovredivosti dela**
 - autor se može usprotiviti svakom deformisanju, sakaćenju ili drugom menjanju dela
 - **Pravo da se usprotivi upotrebi dela koja bi vređala njegovu čast ili ugled**
 - autor ima prema svakome pa i prema onome na koga je preneo svojinu na originalu
 - **Pravo pokajanja**

- autor može da povuče iz prometa primerke svog dela i da u njemu vrši izmene i dopune koje bi ga učinile dostojnim njegovog ugleda i imena
- *pripadaju naslednicima za vreme od pedeset godina posle autorove smrti, a po proteku ovog vremena o njihovoj zaštiti se brinu organizacije autora i akademije nauka i umetnosti*

U slučaju povrede autorskih prava **sud može dosuditi naknadu pretrpljene štete i narediti da se unište predmeti kojima je nanesena povreda, kao i objavljivanje presude na trošak tuženog.**

Za autorska prava na delima stvorenim u radnom odnosu važe posebna pravila.

26. Pronalazačko pravo i patent (331-334)

Pronalazačko pravo, kao apsolutno pravo, za svoj objekt ima patent.

- *patent je pravno zaštićeni pronalazak, koji predstavlja novo tehničko rešenje određenog problema*

Pronalazačko pravo ne nastaje automatski sa ostvarenjem pronalaska

- *nastaje priznavanjem u naročitom postupku koji se vodi pred Državnim zavodom za intelektualnu svojinu i okončava upisom priznatog prava u registar patenta*

Rečju patent se ponekad označava i samo pronalazačko pravo, a takođe i isprava koja se po sprovedenom postupku izdaje licu na čije ime je pronalazak zaštićen (patentna isprava).

Pronalazač ima

1. Pronalazačeva moralna prava – pravo da bude naznačen kao stvaralac u prijavi i svim ispravama koje se odnose na patent
2. Pronalazačeva imovinska prava – pravo pronalazača da patent privredno iskorišćava, a to znači da prema patentu proizvodi predmete i stavlja ih u promet
 - može ugovorom o licenci preneti na drugoga ovlašćenje iskorišćavanja – sa naknadom ili bez
 - **licenca i ovde može biti neisključiva i isključiva**
 1. davalac licence može i sam iskorišćavati predmet licence i davati nove licence drugim licima – neisključiva
 2. davalac licence ne može ni u kom vidu iskorišćavati predmet licence, a sticalac može ovlašćenje iskorišćavanja ustupiti drugome ugovorom o podlicenci – isključiva

Pronalazačko pravo traje 20 godina računajući od dana podnošenja prijave patenta

- dok ovaj rok teče ono je nasledivo po opštim pravilima zakonskog i testamentnog nasleđivanja

Za pronalasku stvorenu u radnom odnosu važe posebna pravila

27. Uzorak i model, žig, geografska oznaka porekla i znak kvaliteta proizvoda (341-348)

Pravo na uzorak i na model

Model je pravno zaštićeni novi oblik nekog predmeta koji se može primeniti u industrijskoj ili zanatskoj proizvodnji.

- *npr. automobila, nameštaja*

Uzorak je pravno zaštićena nova slika ili crtež, koji se može preneti na površinu nekog predmeta odnosno proizvoda.

- *npr. tkanine, zidnih i podnih pločica*

Kupci se ne opredeljuju samo prema kvalitetu i funkcionalnosti već i prema njegovim osobinama koje treba da zadovolje njihovu potrebu za lepim, dakle prema obliku, boji, rasporedu boja, jednom reči prema njegovoj spoljašnosti. Pravni oblik zaštite ovih intelektualnih (estetskih) tvorevina su upravo modeli i uzorci.

Od modela(uzoraka) kao estetskih tvorevina treba razlikovati njihove **materijalne prezentacije**.

- **Model kao trodimenzionalna kreacija može biti predstavljen i trodimenzionalno i dvodimenzionalno**
 - novi oblik vaze npr. može se predstaviti putem tela koje ima taj novi oblik, ali i 2D, putem crteža odnosno slika u više perspektiva koje dovoljno jasno pokazuju taj novi oblik
- **uzorak kao dvodimenzionalna estetska tvorevina (rešenje površine) može se po prirodi stvari samo dvodimenzionalno** – putem crteža ili slika

Pravo na model stiče se posle sprovedenog postupka pred Državnim zavodom za intelektualnu svojinu, priznanjem modela i upisom priznatog prava u odgovarajući registar, a važi od dana podnošenja uredne prijave za priznanje toga prava.

- po svojoj sadržini ono je **mešovito**:
 - moralno pravo autora je da njegovo ime bude navedeno u prijavi, spisima i ispravama koji se odnose na model (uzorak)
 - imovinsko čini ovlašćenje isključivog privrednog iskorišćavanja, tj. proizvodnja predmeta prema uzroku i njihovo stavljanje u promet
- vremenski ograničeno i **traje 15 godina računajući od dana podnošenja prijave**

Pravo na žig

Žig je znak zaštićen (registrovan) na način predviđen pozitivnim propisima, koji služi da se u privrednom prometu razlikuje roba jednog proizvođača od robe iste ili slične vrste drugog proizvođača (robni žig), ili uslužna delatnost jednog davaoca usluga od uslužne delatnosti iste ili slične vrste drugog davaoca usluga (uslužni žig).

- naziv još uvek nije uhvatio dubljeg korena u jeziku
- nije uspeo da istisne svoje sinonime “zaštitni znak” i “marka”

Kao žig se može zaštititi svaki znak koji je dovoljno distinktivan odnosno podoban za razlikovanje u privrednom prometu robe iste vrste a različitog proizvođača.

- slike, vinjete, šifre, natpisi, reči, izrazi, skraćenice, slogani

Stiče se priznanjem žiga i upisom priznatog prava u odgovarajući registar i

- **traje 10 godina**, računajući od dana podnošenja prijave
- njegovo trajanje se može produžiti neograničen broj puta

Sastoji se iz ovlašćenja titulara da zaštićeni znak upotrebljava u privrednom prometu tj. da njime obeležava svoje proizvode odnosno usluge, i da ga stavlja na kataloge, prospekte, uputstva, oglase, fakture

Pravo na geografsku oznaku porekla proizvoda

Oznaka porekla proizvoda je geografski naziv namenjen obeležavanju proizvoda čija su posebna svojstva pretežno uslovljena mestom (područjem) na kojem je proizveden, bilo pod uticajem podneblja ili tla, bilo da su dugovana znanju i iskustvu ljudi, bilo, najzad da su posledica udruženog uticaja oba ova činioca, prirodnog i ljudskog.

- obeležavanje prirodnih, poljoprivrednih, industrijskih, zanatskih ili proizvoda domaće radinosti

Pravo na znak kvaliteta

Znak kvaliteta je u propisanom postupku ustanovljen znak, koji privredna organizacija (uz obavezan dodatak "znak kvaliteta" ili "ZK") stavlja na svoj proizvod radi označavanja da ima određene osobine koje se tiču kvaliteta materijala, funkcionalnosti, veka trajanja itd.

- Dok su robni žigovi različiti za razne proizvode iako se odnose na istu vrstu proizvoda (npr. cigarete), **znak kvaliteta za određenu vrstu proizvoda (ako je ustanovljen što inače nije obavezno), isti je za sve proizvođače toga proizvoda, čije su neke osobine istovetne a neke druge različite.**

28. Lična prava (prava ličnosti) (349-360, 362-363, 366-386, 388-393)

Lična prava su subjektivna prava na ličnim dobrima: pravo na život, fizički integritet, zdravlje, psihički integritet, lik, glas, tajnu sferu, identitet, ime i dr.

- omogućavaju imaoocu da svoje lično dobro ostvari, uživajući ga i raspolazući njime
- nazivaju se i **prava ličnosti**
- najbolji naziv bi bio **prava na ličnim dobrima** jer
 - **lična dobra su objekti ovih prava**
 - ta dobra s jedne strane, **pripadaju i onome ko nije ličnost**
 - ne pripadaju samo ljudima nego i **organizacijama, pravnim licima**

Objekti ličnih prava

Lična dobra su ona dobra koja su najneposrednije i neraskidivo povezana sa licem - sa čovekom ili organizacijom.

- svako lično dobro pripada nekom licu, svaki život je nečiji, svaki lik, svaki glas, svako ime
- lična prava ne mogu biti bezsubjektna prava

Objekti ličnih prava su dve vrste ličnih dobara:

- 1. dobra koja su elementi, sastavni delovi lica**
 - npr. njegov život, telo, osećanje, privatni život, glas, dostojanstvo, čast i sl.
- 2. dobra koja su emanacije, opredmećeni izrazi lica**
 - fotografije na kojima je ono prikazano, tonski snimak njegovih reči, njegovi lični zapisi, podaci o njemu i drugi premeti koji su prožeti licem ili nekim njegovim sastavnim delom
 - bez obzira da li je u njima došla do izražaja stvaralačka ideja

Nematerijalna (umna) dobra, takođe su opredmećeni izrazi lica, ali samo oni koji su rezultat stvaralačkog uma – opredmećene stvaralačke ideje:

- npr. pismo, ali samo ako je naučne prirode, fotografija, ako je umetničko delo, tonski zapis, ako je literarnog karaktera

Pisma privatne sadržine, lični dnevnici, fotografije koje prikazuju lice predstavljaju ne samo lična dobra, nego i stvari.

- **Stvari su samo oni opredmećeni izrazi lica koji su materijalne prirode, na kojima je moguća čovekova vlast i na koja se mogu steći stvarna prava.**

Lično dobro predstavlja svako opredmećenje lika, glasa, privatne sadržine, bez obzira na oblik opredmećivanja.

Zakon nabroja na kojim tvorevinama uma jedino postoje **intelektualna prava**

- na autorskim delima, na pronalascima, uzorcima, modelima – numerus clausus
- zakon je odvojio tvorevine uma, koje uživaju intelektualnopravnu zaštitu od ostalih tvorevina uma

Zakon je odredio na kojim predmetima jedino postoje **stvarna prava**, a i koja su prava **stvarna prava – numerus clausus**

- *na stvarima*
- zakon je razdelio premete povodom kojih se primenjuju stvarnopravne norme od drugih

Pravni poredak nije iscrpno odredio, razdvojio lična dobra koja uživaju ličnopravnu zaštitu od ostalih ličnih dobara, nije pobrojao lična prava, niti iscrpno opisao sadržinu prava na pojedinom ličnom dobru.

Vrste ličnih prava

- **Posebnim ličnim pravima nazivaju se ona subjektivna prava na ličnim dobrima čija je sadržina uređena normama.**
 - pravni poredak ne nabraja iscrpno na kojim sve ličnim dobrima postoje lična prava
 - pravni poredak imaoca ličnih prava štiti u ukupnosti njegovih ličnih dobara
 - generalnom klauzulom jamči nepovredivost ličnosti
- **Generalna garantija nepovredivosti ličnih dobara uopšte, naziva se opšte lično pravo.**
 - funkcija opšteg ličnog prava je da dopuni zaštitu koju pružaju posebna lična prava
 - na osnovu njega
 - i. priznaje se lično pravo i na onom dobru na kojem nije već nekom normom posebno predviđeno
 - ii. već predviđena lična prava upotpunjuju se zaštitom i od onih vrsta povreda koje nisu već normom navedene, kao i od novih, do tada nepoznatih vrsta povreda
 - **opšte lično pravo ne znači da na svakom ličnom dobru postoji lično pravo**, niti da je svaka povreda nekog ličnog dobra povreda ličnog prava
 - mnoga lična dobra i mnoge povrede ličnih dobara spadaju u tzv. **pravnoslobodan prostor** - *sujeta, istinoljubivost, hvalisavost*;
 - **na njima ili ne mogu ili ne treba imaocu da budu priznata lična prava**
 - **blanketna normu nalaže zakonodavcu odnosno sudiji da zaštiti ono lično dobro odnosno sankcinoniše onu povredu, ako i kada utvrdi da zavređuju zaštitu odnosno sankciju**

Zakonodavstvo i sudovi stalno šire krug ličnih prava i nedopuštenih povreda ličnih dobara, prvenstveno zbog pojave novih vidova opasnosti.

- pravo na lični podatak odgovor je na ugroženost kompjuterskom obradom podataka

Sadržina ličnih prava

Objektivno lično pravo utvrđuje **ličnopravna ovlašćenja**.

- **Ličnopravna ovlašćenja su pravno obezbeđene mogućnosti imaoca ličnog dobra da ostvaruje svoje lično dobro.**

Lična prava su **složena prava** – sastavljena iz više ovlašćenja povodom ličnih dobara. Osnovna ovlašćenja su:

1. Ovlašćenja uživanja

- **Imalac je ovlašćen da uživa svoje lično dobro: da živi, da uživa svoju telesnu celovitost, zdravlje, psihički integritet, da se slobodno kreće, uživa svoju privatnost, intimu, da živi dostojno čoveka.**
- neka lična dobra, pogotovo elementi, sastavni delovi lica, predstavljaju određena stanja
 - *npr. život, telesni integritet, zdravlje, pijetet i sl*
 - za uživanje takvih dobara **dovoljan je opstanak stanja koje ona predstavljaju**
 - uživanje ne iziskuje bilo kakvu radnju imaoca dobra
 - ovlašćenje uživanja vrši se samim postojanjem dobra i njegovim opstankom
- uživanje drugih ličnih dobara imalac vrši **preduzimanjem odgovarajuće radnje**:
 - *naročito opredmećenih izraza lica – dnevnika, pisama, fotografija*
 - *snimanjem lika ili glasa, objavljivanjem fotografije ili dnevnika*

2. **Ovlašćenje raspolaganja - imalac ličnog dobra ovlašćen je da njime raspolaže faktički i pravno**
 - a. **Faktičko raspolaganje je zadiranje u samo dobro**
 - npr. otkrivanje stranica svoje intime, objavljivanje pisma, uništenje filma itd
 - b. **Pravno raspolaganje vrši se pristankom, odricanjem od prava i prenošenjem prava.**
 1. **Pristanak se daje da drugi preduzme radnju uživanja ili faktičkog raspolaganja**
 - npr. za lekarsku intervenciju, uzimanje krvi ili organa radi presađivanja
 - imalac ne prenosi svoje pravo na lice kome daj pristanak, samo stvara uslov da radnja koja usledi ne bude nedopuštena
 - pristanak znači ujedno odricanje unapred od traženja zaštite zbog povrede ličnog dobra
 - ne i u delu u kojem bi došlo do prekoračenja granice datog pristanka
 2. **Odricanjem imalac izjavljuje volju da prestane njegovo pravo na ličnom dobru.**
 - ne može se odreći ličnog prava u celosti
 - može se odreći jedino vršenja pojedinog ovlašćenja
 - npr. odreći se objavljivanja dnevnika, upotrebljavanja imena kao dela firme, svog lika kao robnog žiga
 - u delu u kojem se imalac odrekao prava, ono prestaje a ne prelazi na drugoga.
 - ako se odriče traženja zaštite za povredu ličnog dobra, takvo odricanje je u stvari naknadni pristanak
 3. **Prenosom pravo prelazi s imaoca na drugoga.**
 - neka lična dobra po svojoj prirodi neprenosiva su pa onda i prava na njima
 - npr. život, zdravlje, dostojanstvo
 - moгуć je prenos samo dela prava
 - npr. prenos ovlašćenja snimati lice, objaviti fotografiju, upoznati se s ličnim beleškama i sl.
 - tada drugi stiče pravo na tuđem ličnom dobru – da ga uživa ili raspolaže njime
 - pravo imaoca ličnog dobra ne prestaje, nego se samo ograničava
3. **Imovinsko ovlašćenje – ovlašćenje komercijalnog iskorišćavanja svog ličnog dobra**
 - **pravno raspolaganje ličnim dobrom može biti i uz naknadu**
 - npr. uz naplatu dopustiti upotrebu imena ili slike u reklamne svrhe, objavljivanje dnevnika itd.
 - poredak priznaje lična prava prvenstveno radi zadovoljavanja neimovinskih interesa imaoca ličnog dobra, pa su ona po toj prvenstvenoj nameni **neimovinska**
 - **komercijalno raspolaganje podleže brojnijim, ograničenjima pravom i moralom**
 - npr. nedopušteno je teretno raspolagati krvlju, transplantatima

Da bi imalac mogao realizovati svoje lično dobro (uživati i raspolagati) pravni poredak

- obavezuje sva ostala lica da se **uzdrže od svake radnje podesne da osujeti ili omete titulara u uživanju dobra ili faktičkom raspolaganju**
- obavezuje sva ostala lica da **od imaoca zatraže saglasnost za preduzimanje radnje** kada imaocu dopušta pravno raspolaganje ličnim dobrom

Po načinu kako titular subjektivnog prava ostvaruje zaštićeni interes, građanska subjektivna prava mogu se razvrstati na:

1. **prava vlasti – ovlašćuju svog titulara da sprovodi svoju volju neposredno na objektu prava**
2. **prava traženja – titular može od drugoga da zahteva određeno ponašanje**
 - većina obligacionih prava, zahtevi
3. **preobražajna prava odnosno pravne moći – ovlašćuju titulara da izjavom volje promeni pravnu situaciju**
 - npr. prigovorom, otkazom
4. **prava učešća – omogućuju titularu učestvovanje u postupku odlučivanja**
 - npr. u pravnom licu, suvlasničkoj zajednici

Lična prava su prava vlasti.

- ovlašćenje uživanja ličnog dobra i ovlašćenje faktičkog raspolaganja ličnim dobrom titular vrši tako što neposredno na ličnom dobru sprovodi svoju volju i na taj način zadovoljava svoje interese
- ovlašćenje pravnog raspolaganja ličnim dobrom pristankom i odricanjem predstavlja preobražajno pravo
 - vrši se izjavljivanjem volje, koje menja pravnu situaciju u pogledu ličnog dobra
- ovlašćenje pravnog raspolaganja putem prenosa vrši se preduzimanjem pravnih poslova
- niz **odlika ličnih prava posledice su toga što prava vlasti** čine većinu ovlašćenja imaoca
 - Titularu ličnog prava poredak priznaje **suverenost i ekskluzivnost na ličnom dobru**.
 - Svako može **povrediti lično pravo**, bilo kojom radnjom koja ometa titulara da sprovodi svoju volju na objektu, a unapred se ne može znati ko će to učiniti i kako.
 - Poredak priznajući imaocu lično pravo, svim ostalim licima nameće **obavezu pasivnog ponašanja**: da se uzdrže od svake radnje kojom se povređuje lično dobro.
 - Dok postoji lično dobro ono **podleže uticaju imaoca**.
 - Interes imaoca traje dok postoji lično dobro, pa se **lična prava ne gube nevršenjem**
 - Titular ličnog prava u mogućnosti je da sprovodi volju sve dok neko ne **povredi obavezu pasivnog ponašanja u odnosu na lično dobro**.
 - i. titular tada stiče **zahtev** – mogućnost da od nekog određenog lica traži određeno ponašanje
 - ii. zahtev iz ličnog prava **nastaje tek u slučaju ugrožavanja ili povrede dobra**
 1. ne služi normalnom vršenju prava već zaštiti ugroženog ili povređenog dobra
 2. tek vrsta ugrožavanja ili povrede određuje sadržinu zahteva

Ličnopravni zahtevi u užem smislu posledica su već samog ugrožavanja ili same povrede ličnog prava, i neposredno služe zaštiti ličnog prava.

Takvi su zahtevi za propuštanje i za uklanjanje.

- a) **Zahtev za propuštanje je uvek preventivan, jer mu je svrha da spreči povredu ličnog dobra.**
 - kad postoji opasnost od povrede ličnog dobra, imalac ugroženog ili već povređenog dobra može da zahteva od suda da zabrani radnju koja se već vrši ili tek predstoji
- b) **Zahtev za uklanjanje je uvek reaktivan, jer mu je uslov da je povreda već nastupila.**
 - imalac povređenog dobra može da zahteva od suda da naredi preduzimanje radnje koja će ukloniti stanje povrede
 - npr. opozivanje klevetničke tvrdnje

Ograničenja ličnih prava

U nekim slučajevima imalac nije ovlašćen da ostvari svoje lično dobro, a ostala lica nisu obavezna da ga ne ometaju da ostvaruje lično dobro odnosno da za to traže njegovu saglasnost.

- Odmerivši da je ostvarenje nekih drugih dobara i interesa važnije od ostvarenja ličnog dobra, zakonodavac je u nizu slučajeva ograničio pravo uživanja ili raspolaganja ličnim dobrom.
 - **nije potreban pristanak imaoca da bi se objavili njegovi lični spisi, prikazi njegovog lika i tonski zapisi njegovih reči ako je on lice od interesa za javnost, ako je objavljivanje potrebno radi bezbednosti zemlje, obavljanja pravosudne funkcije**
 - **ne postoji obaveza da se uzdrži od povrede tuđeg ličnog dobra u slučaju krajnje nužde, u ratu, pri vršenju roditeljskog prava i dr.**
- **Imalac ličnog dobra nije dužan da trpi ni ostvarivanje važnijeg interesa na neprimeren način**
 - interes nije dopušteno ostvarivati na način kojim se povređuje lično dobro, ako postoji i drugi način da se on ostvari, a da se pri tom lično dobro ne povredi ili da se povredi u manjoj meri

Lična prava fizičkih i pravnih lica

Lično pravo stiče se časom nastanka ličnog dobra koje mu je objekat, a gubi se prestankom ličnog dobra.

- **Lična prava fizičkih lica**

- Začet a još nerođen čovek (*nasciturus*) ima već lična prava od kojih se, kao i kod rođenog čoveka
 - neka odnose na njegovu fizičku stranu - *pravo na život, fizičko-biološki integritet, zdravlje*
 - neka na afektivnu stranu – *pravo na afektivni integritet*
 - neka na socijalnu stranu – *pravo na dostojanstvo, privatnost i lične podatke*
- Lična prava *nascitursora* razlikuju se od istih prava već rođenog čoveka samo po **obimu ovlašćenja i po vrsti i stepenu ograničenja**.
 - *npr. ljudski život postoji kao ljudski od začeca, razlikujući se već tada po genetskoj šifri od života svih drugih živih bića*
- Posle rođenja, ona lična prava koja čovek ima pre rođenja proširuju se sadržinski novim ovlašćenjima, a postepeno nastaju i sva ostala lična prava.

- **Lična prava pravnih lica**

- pravna lica ne mogu imati ona lična prava koja po svojoj prirodi podrazumevaju čoveka kao titulara
 - *pravo na život, telesnu celokupnost, slobodu kretanja, zdravlje*
- sva ostala lična prava mogu imati, jer lična dobra koja su njihovi objekti pravni poredak štiti kao vrednosti bez obzira kome pripadaju
 - *ugled, identitet, privatnost, ime*
- nisu ograničena delatnošću pravnog lica, ni u pogledu broja, a ni u pogledu obima
 - povrede navedenih ličnih dobara nedopuštene su i kada nisu u stanju da ometu funkcionisanje pravnog lica i ostvarenje cilja
 - *fakultet će uživati zaštitu i od netačne tvrdnje da je dobio uglednu nagradu, od neovlašćene upotrebe njegovog amblema na majicama ili torbama i sl. mada te povrede ličnih dobara ne ugrožavaju njegovu organizacionu i funkcionalnu sposobnost*

Učenje o ličnim pravima

Kao zasebna vrsta subjektivnih građanskih prava, lična prava su formulisana tek pri kraju 19. veka u nemačkoj nauci koja se pri tom oslanjala i na praksu, ali francusku, jer domaća još nije građanskopravno štitila lična dobra, smatrajući da je to isključivo zadatak krivičnog prava.

Pre toga su lična i intelektualna prava zajedno shvatana kao jedna vrsta subjektivnih prava, a izraz “lična prava” kao širi, obuhvatao je obe kategorije.

Još ranije lična prava nisu razdvajana ni od statusnih prava.

Kohler će krajem 19v. razlučiti lična od intelektualnih prava.

29. Klasifikacija subjektivnih prava po drugim kriterijumima (imovinska i neimovinska, prenosiva i neprenosiva 293-294)

Prava mogu biti imovinska i neimovinska:

- **Imovinska građanska prava** su ona koja neposredno:
 - **glase na izvesnu sumu novca ili se odnose na neko dobro koje se može novčano izraziti**
 - *npr. pravo svojine, pronalazačko pravo*
 - **glase na činjenje ili nečinjenje koje se može imovinski odnosno novčano izraziti**
 - *npr. pravo zahtevati od druge ugovorne strane da izradi ili popravi neku stvar ili obavi neki posao na osnovu ugovora o delu ili ugovora o radu*
- **Neimovinska građanska prava** predstavljaju manji broj prava, a takav je slučaj sa **čisto porodičnim pravima, pravima ličnosti koja se odnose na neko lično dobro kao što je telesni integritet, čast, sloboda ili pravima da se zahteva neko činjenje neimovinske prirode**
 - povredom neimovinskih prava može biti prouzrokovana imovinska ili neimovinska šteta
 - pravo na novčanu naknadu štete po svojoj prirodi je imovinsko

- **Neka prava su složena u tom smislu da se sastoje od imovinskopravne i neimovinske (moralne) komponente**, kakav je npr. slučaj sa autorskim pravom.

Prava takođe mogu biti **prenosiva i neprenosiva**.

- **Prenosiva prava predstavljaju većinu subjektivnih građanskih prava i to su ona prava koja su podobna da se odvoje od svog titulara i pređu na drugoga.**
 - skoro sva imovinska prava – obligaciona, stvarna i intelektualna
 - među njima ima takvih koja su neprenosiva
 - slučaj sa ličnim službenostima, pravo na izdržavanje
- **Neprenosiva su zapravo neimovinska prava**
 - prava ličnosti, porodična prava, autorska moralna prava
- Podela se dobrim delom poklapa sa podelom na imovinska i neimovinska prava, ali ne u potpunosti:
 - **imovinska prava su prenosiva po pravilu – ne sva**
 - **neimovinska su neprenosiva sva bez izuzetka**
 - često se neprenosiva prava nazivaju ličnim u tom smislu da su vezana za ličnost subjekta
 - dalje se dele na
 - **lična imovinska – imovinska prava koja se ne mogu prenositi**
 - *lične službenosti, pravo na izdržavanje*
 - **lična neimovinska – prava koja su po svojoj prirodi takva da se ne mogu izraziti u novcu i koja su kao takva neprenosiva**
 - sva prava ličnosti

30. Zabrana zloupotrebe prava (624-628)

Zloupotreba prava je vršenje prava u nameri da se drugome naškodi ili vršenje prava protivno njegovom cilju.

Postoje dve varijante shvatanja o zloupotrebi para, subjektivna i objektivna.

- Subjektivna teorija

- *zloupotreba prava je vršenje prava u nameri da se drugome naškodi*
- potrebno je:
 - **da radnja objektivno ulazi u sadržinu prava** - da je unutar njegovih objektivnih granica
 - ako je van objektivnih granica prava, reč je o **protivpravnom postupanju** koje povlači odgovornost bez obzira da li postoji namera škođenja drugome i bez obzira na eventualnu korist koja se ima od toga
 - npr. imalac službenosti pešačkog prolaza koristi susednu nepokretnost za prolaz kamionom
 - **da se radnja vrši sa namerom da se drugome naškodi**, što treba da dokaže oštećenik
 - pribegava se **posrednom dokazivanju** tako što se dokazuje odsustvo koristi od ovakve radnje za imaoa prava
 - da se titular prava nije prevario u računici - **da izostanak koristi nije posledica pogrešne procene**
 - **da je vršenjem prava drugome prouzrokovana šteta ili neko uznemiravanje i uopšte neka neprijatnost**
- zloupotreba prava povlači **odgovornost**
 - sastoji se u **obavezi naknade štete i zabrani daljeg vršenja radnje koja je kvalifikovana kao zlupotreba**
- prema stanovištu francuskih sudova postoji zloupotreba prava
 - kada se na krovu svoje zgrade izgradi lažan dimnjak, sa namerom da se zakloni vidik susedu
 - kada se u istom cilju izgradi daščana konstrukcija deset metara visine i petnaest metara širine
 - kada se preseče podzemna žica vode koja napaja susedov bunar iako se kaptirana voda ne koristi ni u kakve svrhe
 - kada se na svome zemljištu organizuje zaglušujuća buka kako bi se lovci sa susednih imanja onemogućili u lovu
 - kada se na svojoj parceli podigne staja u blizini susedovog zemljišta na kome on boravi radi razonode i rekreacije.
 - **šire shvatanje – zloupotreba prava postoji i kada se ne vodi računa o tome da se pravo može vršiti na drugi način koji je jednako koristan za titulara a manje štetan za drugoga**
- građanski zakonici 19.veka usvajaju subjektivno shvatanje zloupotrebe prava
 - “Ni svojim se pravom služiti ne mož tek drugom na štetu il dosadu”, stajalo je u OIZ za CG.

- Objektivna teorija

- *zloupotreba prava je svako vršenje prava protivno njegovom cilju zbog koga je ustanovljeno*
- vršenje prava koje je korisno za titulara, ali koje drugome prouzrokuje štetu preko mesno uobičajene granice tolerancije
 - npr. širenje neprijatnih mirisa, buke, lupe, dima, prašine, vibracija do čega dolazi usled obavljanje industrije, zanata ili neke druge aktivnosti
- **Sankcije su različite:**
 - **naknada štete** – čak i kad se aktivnost obavlja na osnovu administrativne dozvole

- ***nalaganje mera kojima se uznemiravanje otklanja ili smanjuje do granice tolerancije*** – upotreba raznih prečistača, prigušivača, blokatora
- ***zabrana daljeg obavljanja aktivnosti ako se smetnje ne mogu otkloniti ili barem smanjiti do granice tolerancije***
 - ne može se zabraniti obavljanje opštekorisnih aktivnosti za koje je dobijena dozvola nadležnih vlasti
- evolucija u ovoj oblasti išla je u pravcu šireg shvatanja zloupotrebe prava
 - ***može se reći da je danas vladajuća objektivna teorija, koju prihvataju svi noviji zakonici***
 - *primer Grčkog građanskog zakonika od 1940 godine*
 - *pisan pod dominantnim uticajem Nemačkog građanskog zakonika, ali u ovom pitanju nije sledio svoj uzor i usvojio je objektivnu teoriju*
 - *“Vršenje prava je zabranjeno ako očigledno prelazi granice određene savesnošću, dobrim običajima ili društvenim i ekonomskim ciljem prava”*

Objektivno shvatanje usvojeno je i u našem današnjem pravu.

31. Imovina (pojam) (416-418)

Tradicionalni pojam imovine:

- Imovina se definiše kao skup imovinskih prava i obaveza fizičkog i pravnog lica.
- podrazumeva
 - aktivu – stvarna, obligaciona, intelektualna i nasledna prava i
 - pasivu – dugove obaveze

Ako je pasiva veća od aktive lice je prezaduženo.

Klasična subjektivna teorija imovine – teorija Obrija i Roa

- Imovinu predstavljaju sva dobra jednog lica računajući urođena i buduća dobra kao i dugove tog lica.
- Ne može se odvojiti od fizičkog ili pravnog lica, i kao takva je neotuđiva
- Postoji sve dok postoji ličnost.
- Prestankom pravnog subjektiviteta prenosi se kao zaostavština na druga lica.

Moderna teorija – savremeno shvatanje – Andrija Gams

- *Imovina se sastoji samo od subjektivnih građanskih prava dok su obaveze teret imovini.*
- Naslednik odgovara za dugove ostavioca samo do visine vrednosti nasledene imovine.
- Gams je insistirao na razlikovanju imovine i imovinske mase
 - Imovina se sastoji od odgovarajućih prava
 - jedinstven pojam jer pravni subjekt može imati samo jednu imovinu
 - Imovinska masa se sastoji iz objekata tih prava
 - stvari i to sve stvari koje sačinjavaju predmet imovine kao celine
 - pravno tehnički termin za ekonomska dobra koja pripadaju jednom licu
 - u imovinskoj masi može postojati jedan ili više imovinskih fondova koji služe specijalnoj – pravnoj – nameni i za koje važi specijalan pravni režim
 - fondovi u okviru pravnih lica
 - miraz
 - zarada 15godišnjeg lica
 - zajednička i posebna imovina supružnika

Imovina:

- *institut građanskog prava koji obuhvata određene građanskopravne odnose svodljive na novac*
- *tesno vezana za subjektivitet lica – njegovu pravnu sposobnost*
- *odnosi se na prometljivost subjektivnih građanskih prava*
 - *Građanska subjektivna prava koja se mogu prenositi pravnim poslovima inter vivos i mortis causa*
 - *svojina, druga stvarna prava, obligaciona prava, intelektualna prava i nasledno pravo*
- u širem smislu:
 - *Imovina je skup svih subjektivnih prava koja u celinu objedinjava jedno fizičko ili pravno lice.*
 - Spadaju i imovinska neprenosiva prava
 - lične službenosti, pravo preče kupovine
 - Problemi:
 - Imovina se izjednačava sa pravnom sposobnošću
 - Sva neprenosiva imovinska prava se gase smrću titulara
- u užem smislu:
 - *Imovina je skup prenosivih subjektivnih prava koja se mogu novčano izraziti a koja u jednu celinu objedinjuje jedno fizičko ili pravno lice i to kada je u aktivnom svojstvu odnosno svojstvu titulara prava.*

- Kada je u pasivnom svojstvu ili svojstvu dužnika, to nije deo imovine nego teret imovini.

Cilj je da se jednim ovakvim pojmom obuhvati potencijal jednog lica u tržišnoj privredi

- pruža sliku solventnosti fizičkog ili pravnog lica
- pruža odgovarajuće garancije dužnika svome poveriocu u smislu ispunjenja preuzetih obaveza

Po prestanku pravnog subjektiviteta jednog lica imovina se transformiše:

- kod pravnog lica u **stečajnu masu**
- kod fizičkog lica u **zaostavštinu**
 - ***Ostaviočevi poverioci se mogu naplatiti od naslednika ali samo do visine vrednosti ostaviočeve imovine***
 - odgovornost naslednika za ostaviočove dugove – *pro viribus hereditis*
 - ***Ako je ostaviočev naslednik prezadužen – prvo poverioci naslednika mogu naplatiti svoja potraživanja***
 - ostaviočevim poveriocima može biti uskraćena ili sužena mogućnost da realizuju svoja prava
 - posebno pravno sredstvo – ***odvajanje zaostavštine iz imovine naslednika*** (*separatio bonorum*)
 - formiraju se ***dva posebna odvojena fonda u imovini naslednika – zaostavština*** ostavioca i naslednikova ostala imovina
 - naslednik ne može slobodno da raspolaže zaostavštinom jer je rezervisano za ostaviočeve poverioce koji su zahtevali izdvajanje
 - poverioci nemaju prava prema naslednikovom drugom fondu
 - odgovornost *cum viribus hereditatis*
 - ako naslednik otuđi neke stvari protivno sudskoj odluci ili ih uništi iz zaostavštine, separaciona pregrada pada pa će moći da se naplate iz naslednikove imovine ali do visine vrednosti zaostavštine

32. Funkcije imovine (A: 407)

Imovina ima dvostruku funkciju:

1. **Garantna funkcija**
 - ***Poveriocu nije svejedno kakva je imovina njegovog dužnika stoga izvršava uvid u imovinu dužnika ili poslovnog partnera pre nego što uđe u poslovne odnose.***
 - Imovina je neka vrsta opšte zaloge hirografernih poverioca
 - garancija da će dužnik ispuniti svoje obaveze
2. **Prometna funkcija**
 - ***Imovina omogućava pravni promet – određena prava stalno ulaze i izlaze iz imovine***
 - Imovina se može celokupno preneti pravnim poslom inter vivos
 - npr ugovorom o ustupanju i raspodeli imovine za života
 - Bez imovine se ne bi mogla objasniti zaostavština i ne bi došlo do sukcesije kod pravnih lica ili nasleđivanja kod smrti fizičkog lica.
 - Zaostavština je imovina umrlog lica.

33. Karakteristike imovine (453-465)

Ključni deo klasične teorije je odnos prema pravnoj sposobnosti (subjektivitetu), koja je uključena u sam pojam imovine.

- zaključak je da ***imovinu nužno poseduje svako, bez obzira na svoje imovinske prilike***

Druga ključna premisa jeste ona prema kojoj je ***imovina jedna pravna celina*** (*universitas iuris*).

- ***Opšta imovina shvaćena kao skup imovinskih prava i obaveza jednog lica izražava ukupan ekonomski potencijal subjekta***

- za nju ne važi neki osoben pravni režim, koji bi bio posledica posebnog porekla ili namena dobara koja je kao celina sačinjavaju
 - u njenim okvirima *ne funkcioniše mehanizam realne subrogacije*
- njena odlika je **fluktuabilnost – promenljivost sastavnih elemenata** budući da u imovinu ulazi sve ono što se stekne a ne samo protivnagrada za elemente koji iz nje izlaze
- **Fondovi unutar imovine – male imovine**
 - po definiciji užeg sastava od opšte imovine
 - zbog njihove posebne namene, porekla ili nekog drugog razloga, **važe posebni pravi režimi**, unutar kojih **deluju pravila o realnoj subrogaciji**
- **Faktičke celine**
 - **mehanički skupovi istovrsnih ili stvari komplementarnih po svojoj funkciji za koje ne važe posebni pravni režimi**
 - npr. istovrsne – stado, biblioteka, komplementarne – naučnikova radna soba s nameštajem, knjigama, priborom itd.
 - **u njihovim okvirima i ne funkcioniše mehanizam realne subrogacije**

Proglašavanje opšte imovine pravnom celinom ima delom objašnjenje u njenom poistovećivanju sa imovinom koja služi kao opšta zaloga hirografernih poverilaca i sa zaostavštinom, iako se ovi skupovi razlikuju u mnogim tačkama.

- **opšta imovina obuhvata sva imovinska prava i obaveze jednog lica**
 - sa gledišta prava hirografernih poverilaca po samom zakonu **nejedinstvena**, zato što je **jedan njen deo izuzet od izvršenja**
 - **jedinstvena** je u jednom sasvim drugom smislu, prema kojem subjekt može imati samo **jednu opštu imovinu**
- imovina u smislu **opšte zaloge ograničena je na dobra iz kojih se poverilac može prinudno naplatiti**
 - **isključuje obaveze dužnika, na kojima je izvršenje nepojmljivo**
 - zakonsku podlogu imovine u smislu opšte zaloge čine pravila izvršnog postupka prema kojima dužnik za svoje obaveze odgovara celokupnom svojom imovinom, osim onom koja je zakonom izuzeta od izvršenja

Poistovećivanje opšte imovine sa zaostavštinom izražava se uobičajenom tvrdnjom da u času smrti imovina “pod nazivom zaostavština” prelazi na naslednike umrlog

- zaostavština se po svojim osobinama razlikuje i od nje i od imovine koja služi kao opšta zaloga hirografernih poverilaca
 - **u odnosu na opštu imovinu ona je uža**, jer se **izvesna prava gase smrću te ne prelaze na naslednike**, a osim toga njen sastav nije promenljiv već fiksiran
 - u odnosu na imovinu koja služi kao opšta zaloga zaostavština je
 - **uža – jer se gase neka prava na kojima se moglo voditi izvršenje**
 - **šira – jer u nju ulaze i vredosti koje su bile izuzete od izvršenja**
- zakonom je predviđena moгуćnost da se zaostavština odvoji od imovine naslednika privremeno, kako bi se iz nje prvenstveno naplatili dekusovski poverioci
- **fikcija o nastavljanju dekusovske pravne ličnosti**
 - njeno ograničeno prihvatanje ne može se racionalno braniti jer je arbitrarno
 - prihvatanje u celosti vodi posledicama koje bi u pravnom životu prouzrokovala kaos i bile u suprotnosti s osnovnim posulatima prava i pozitivnopravnim rešenjima

Teza o neprenosivosti imovine za života počiva na dva argumenta

- jedan ima oslonac u francuskom pravu koje ne sadrži opštu odredbu o prijemu duga
- glavni oslonac je postavka prema kojoj je **pravna sposobnost sastavni deo imovine**
 - **njeno odvajanje za života bi značilo civilnu smrt**, a nju pravo ne dopušta

Pitanje prenosivosti imovine sastavljene od elemenata inače prenosivih

- prema tome se tu ***ne bi nalazila pravna sposobnost ni imovinska prava i obaveze koje su s obzirom na svoju prirodu i svrhu vezane za ličnost i titulara***
- postoji pravna mogućnost u uporednom pravu da se za života na drugoga prenese celokupna imovina ili uža imovinskopravna celina
- ZOO: lice na koje pređe po osnovu ugovora imovinska celina pojedinca ili građanskog pravnog lica ili jedan deo te celine odgovara za dugove koji se odnose na tu celinu odnosno na njen deo, pored dotadašnjeg imaoaca i solidarno s njim ali samo do vrednosti njene aktive
- u naslednopravnim propisima postoje **odredbe o ustupanju celokupne svoje sadašnje imovine**
 - ***ako se svi potencijalni naslednici saglase ono što su po tom osnovu primili ne ulazi u zaostavštinu***
 - ***ako se ko nije saglasio, delovi imovine ustupljeni ostalim naslednicima smatraju se kao poklon u smislu opštih pravila – uračunavaju im se u nasledni deo***
- besteretno ustupanje imovine učinjeno drugim licima i ustupanje s naknadom zakoni ne uređuju
 - specijalne odredbe su potvrda da su ***ova raspolaganja moguća i pod opštim uslovima punovažna***

34. Zastarelost (594-598)

Protek vremena utiče na veliku većinu subjektivnih građanskih prava, ili tako što dovodi do njihovog prestanka ili do njihovog sticanja od strane onih kojima nisu pripadala.

Zastarelost je prestanak prava da se zahteva prinudno izvršenje obaveze po proteku zakonom određenog vremena, u kome poverilac nije vršio svoje pravo a bio je u mogućnosti da ga vrši.

Dejstvo zastarelosti je u tome što se *jedna pravna obaveza pretvara u prirodnu obligaciju (obligatio naturalis)*, koja se odlikuje time što je **neutuživa**

- dužnik ovakve obaveze ne može biti sudskim putem nateran da je izvrši kao da je obaveza nepostojeća, ali ako je ipak izvrši, nema pravo zahtevati da mu se vrati ono što je dao, čak i ako nije znao da je obaveza zastarela

Zastarevaju obligaciona prava i to sva, što se objašnjava prirodom ovih prava, kao i prirodom same zastarelosti.

Ustanova zastarelosti počiva na dvema osnovnim idejama – ideji nevršenja prava i ideji liberatornog dejstva, koje se sastoji u tome što se jedno tačno određeno lice oslobađa tereta koji je u osnovi suvišan.

Zastarelost u izvesnoj meri olakšava (pojednostavljuje) pravni život

- na nju se može pozivati dužnik čija je obaveza zaista zastarela i onaj čija je obaveza prestala izvršenjem samo je dokazivanje postalo teško.
 - *dužnik koji je izvršio obavezu, ali je propustio da od poverioca povрати priznanicu koju mu je dao, može se naći u neprilici ako ga poveriočevi naslednici tuže, ali se može spasiti pozivajući se na zastarelost*

Prema ZOO potraživanja zastarevaju za 10 godina, ako zakonom nije određen neki drugi rok zastarelosti.

- **Opšti rok se primenjuje uvek kad za neko potraživanje nije određen poseban rok,**
 - *Poseban rok iznosi 5,3 ili godinu dana.*
- rokovi su utvrđeni **imperativnim propisima**
 - pravnim poslom se ne može odrediti duže ili kraće vreme zastarelosti od onog koje je određeno zakonom.
 - ne može se voljom zainteresovanih odrediti da zastarelost neće teći za neko vreme

Zastarelost počinje teći prvog dana posle dana kada je poverilac imao pravo da zahteva ispunjenje obaveze, ako zakonom za pojedine slučajevi nije što drugo propisano.

- *Ako se obaveza sastoji u tome da se nešto ne učini, da se propusti ili trpi, zastarevanje počinje teći prvog dana posle dana kada je dužnik postupio protivno obavezi.*

U vreme zastarelosti računa se i vreme koje proteklo u korist dužnikovog prethodnika – akcesija, priračunavanje vremena zastarelosti.

Zastarelost nastupa kad istekne poslednji dan zakonom određenog roka za izvršenje obaveze.

35. Zastoj zastarevanja (600-601)

Zastoj zastarelosti se sastoji u tome što usled nekog uzroka rok prestaje da teče, ali kad te okolnosti prestanu tečenje roka se nastavlja a vreme koje je isteklo pre zastoja uračunava se.

Prema ZOO zastarevanje ne teče:

- *između supružnika*
- *između roditelja i dece dok traje roditeljsko pravo*
- *između štićenika i staraoca za vreme trajanja starateljstva*
- *između dva lica u vanbračnoj zajednici, dok ta zajednica postoji*

- zastarevanje ne teče bez obzira koja se strana nalazi u ulozi dužnika, a koja u ulozi poverioca
- ne teče zato što je poverilac onemogućen moralnim obzirima da pribegava utuživanju potraživanja da bi izazvao prekid zastarelosti

Zastarevanje ne teče u pogledu potraživanja određenih lica (ako su ta lica poverioci, ali ne i kad su dužnici)

- **u pogledu potraživanja lica na vojnoj dužnosti**
 - za vreme mobilizacije, u slučaju ratne opasnosti ili rata
- **u pogledu potraživanja koja imaju lica u tuđem domaćinstvu prema poslodavcu ili članovima njegove porodice koji zajedno sa njima žive, sve dok taj radni odnos traje**

Zastarevanje ne teče za sve vreme za koje poveriocu nije bilo moguće zbog nesavladivih prepreka da sudskim putem zahteva ispunjenje obaveze.

Dejstvo uzroka zastoja zastarelosti je različito:

- ako je zastarevanje počelo teći pre nego što je nastao uzrok koji je zaustavio njegov dalji tok nastavlja da teče kad prestane taj uzrok, a vreme koje je isteklo pre zaustavljanja računa se u zakonom određeni rok zastarelosti
 - *ako je dečko dugovao curi određenu sumu novca i bilo je isteklo recimo 5 godina od desetogodišnjeg roka zastarelosti, pa ova lica stupe u brak, zastarelost prestaje teći i ne teče za sve vreme braka, nastaviće se po prestanku braka*
- ako zastarevanje nije moglo početi da teče zbog postojanja nekog zakonskog uzroka ono počinje teći kad taj uzrok prestane
 - *npr. nije moglo da počne zato što su poverilac i dužnik u braku pa počinje da teče kad brak prestane npr razvodom*

36. Prekid zastarevanja (599)

Prekid zastarelosti, koji može izazvati kako dužnik tako i poverilac, ima to dejstvo da zastarevanje počinje teći iznova, a vreme koje je proteklo pre prekida ne računa se u zakonom određeni rok za zastarelost.

- Zastarevanje se **prekida kada dužnik prizna dug**
 - priznanje se može učiniti kako izjavom poveriocu, tako i na posredan način, kao što je davanje otplate, plaćanje kamate, davanje obezbeđenja
 - **zastarevanje počinje teći iznova od priznanja**
- Zastarevanje **prekida podizanjem tužbe** i svakom drugom poveriočevom radnjom preduzetom protiv dužnika pred nadležnim organom, u cilju utvrđivanja, obezbeđenja ili ostvarenja potraživanja
 - potrebno je dakle potraživanje utužiti a nije dovoljno da poverilac pozove dužnika pismeno ili usmeno da obavezu ispuni
 - **zastarevanje počinje teći iznova od dana kada je spor okončan**

37. Prekluzija (605-607)

Prekluzija je slična zastarelosti utoliko što i ona znači gubitak prava odnosno pravnog prerogativa po proteku zakonom određenog roka u kome pravo nije vršeno.

Za razliku od zastarelosti:

- na istek prekluzivnog roka sud pazi po službenoj dužnosti** (a ne po prigovoru tuženog),
- prekluzivni rok teče neprekidno** (nema ni prekida ni zastoja),
- posle njegovog isteka **pravni prerogativ gubi se u potpunosti i po pravilu definitivno**
 - nekada zakon dopušta povraćaj u pređašnje stanje, mogućnost da se radnja preduzme i posle isteka roka, ako ovlašćeni subjekt to nije mogao iz opravdanih razloga učiniti blagovremeno

Ove razlike posledica su prirode prava koje se ovde gubi, kao i razloga koji taj gubitak objašnjavaju i opravdavaju.

- ne odnosi se na obligaciona prava (kao zastarelost)
- odnosi se na pravne moći, odn. preobražajna prava
 - npr. prava da se zahteva poništenje rušljivog pravnog posla, da se pokrene postupak za zaštitu državine
- ustanovljena je da bi se, u interesu pravne izvesnosti, ovlašćeni subjekt izjasnio da li će se svojim prerogativom koristiti ili neće

Prekluzivni rokovi mogu biti

- **subjektivni koji teku od saznanja za neku činjenicu i**
 - poništenje rušljivog ugovora može se zahtevati u roku od jedne godine od saznanja za razlog rušljivosti
- **objektivni koji teku od nekog pravno relevantnog događaja bez obzira na saznanje zainteresovanog subjekta za taj događaj**
 - npr. dan zaključenja ugovora, čin oduzimanja državine
 - pravo na poništenje rušljivog ugovora iz razloga rušljivosti u svakom slučaju prestaje istekom roka od tri godine od dana zaključenja ugovora
- **nekada zakon predviđa samo objektivni rok, nekada samo subjektivni, a najčešće i jedan i drugi**
 - subjektivni rok je kraći i ističe najkasnije sa objektivnim rokom

38. Pravne činjenice (466-469)

Pravne činjenice su one koje na osnovu naređenja sadržanog u zakonu proizvode pravna dejstva odnosno nastanak, prenos, gašenje ili izmenu subjektivnih prava i pravnih situacija. Dele se na prirodne događaje i ljudske radnje.

1. **Prirodni događaji su delo prirode i ne zavise od čovekove volje.**
 - *protek vremena, rođenje, sticanje punoletstva, smrt, itd.*
2. **Ljudske radnje zapravo ljudska ponašanja mogu biti**
 - **protivpravna - građansko-pravnim delikti kojima se prouzrokuje šteta drugome i koji stvaraju obavezu na naknadu štete**
 - **dopuštena - saglasna pravu, ugovori i drugi pravni poslovi koji predstavljaju izjave volje učinjene u nameri da se proizvede neko pravno dejstvo.**

Najveći broj pravnih dejstava nastaju iz izjava volje.

- nekada je za nastanak pravnog dejstva dovoljna samo jedna činjenica a nekada više njih istovremeno odnosno **činjenični skup**
 - **sam ugovor je jedan činjenični skup, koji obuhvata više činjenica: ponudu, prihvatanje ponude, ponekad određenu formu**
 - nastanak tzv. zakonskog prava na izdržavanje pretpostavlja određen stepen srodstva između dva lica, materijalnu neobezbeđenost primaoca izdržavanja i odgovarajuće imovinske prilike davaoca izdržavanja
 - za sticanje svojine i nekih drugih stvarnih prava putem održaja, potrebna je faktička vlast na stvari (državina), protek zakonskog roka i savesnost držaoca, itd.
- ugovor, građanskopravni delikt (prouzrokovanje štete), održaj, primeri su činjenica koji **imaju svoje posebne nazive** i koji se na prvi pogled pojavljuju kao nešto samostalno – **autonomno u odnosu na zakon** i druge opšte norme
- u drugim slučajevima takav poseban naziv ne postoji, pa se u tekućem načinu izražavanja **pravno dejstvo neposredno vezuje za zakon.**

Mehanizam nastajanja pravnih dejstava, u svim slučajevima je isti

- uvek je **potrebno postojanje određenog činjeničnog skupa**
- uvek je **zakon taj koji čini njihovu podlogu i daje im moć proizvođenja pravnih dejstava**

Zakon je, moglo bi se reći posredni a pravne činjenice neposredni izvor raznovrsnih pravnih dejstava u pravnom životu.

39. Pravne pretpostavke i fikcije (667-670)

Pravne pretpostavke ili presumcije su činjenice za koje pravo uzima da postoje, ne tražeći dokaz o tome.

- *npr za lica starija od 14 godina, da su sposobna da rasuđuju*
- **užeće se da postoji samo kada zaista postoji neka druga ili druge činjenice**
 - **činjenice iz čijeg postojanja se izvodi zaključak o postojanju presumirane činjenice naziva se osnov odnosno basis pretpostavke**
 - **zakonodavac uglavnom određuje jednu činjenicu kao osnov, a drugu kao presumciju, ako uoči pravilnost da kada postoji jedna po pravilu postoji i ona druga**
 - *presumcija je da onaj ko se prema stvari ponaša kao prema svojoj ima pravo svojine na njoj, a to je u većini slučajeva, redovno, normalno, uobičajeno zaista tako*
- **presumcije se po tome kakav je odnos između osnova i presumirane činjenice dele na:**
 - **Oborive (praesumptiones iuris tantum) – pravo dopušta da se uprkos postojanju osnova dokaže suprotno pretpostavci koju je postavio**
 - *za držaoca koji vrši pravo koje nema, da ne zna i ne može znati da ga nema (presumcija savesnosti)*

- za muža majke, da je otac deteta rođenog u braku (presumpcija bračnosti deteta)
- **oboriti presumpciju znači dokazati suprotno onome što se presumira, a ne suprotno osnovu, jer presumpcija važi samo ako osnov zaista postoji**
- **mekanizam obaranja presumpcije** sastoji se, u dokazivanju da uprkos tome što osnov tj. stvarna činjenica postoji, ne postoji i pretpostavljena činjenica tj. presumpcija
 - obaranjem dokazati da iako se držalac ponaša kao vlasnik ipak nije vlasnik
- postavivši presumpciju oborivo zakonodavac je teret dokaza o suprotnom od onoga što je pretpostavljeno prevalio na drugu stranku
- **Neoborive** (*praesumptiones iurs et de iure*)
 - **ako su osnov i presumpcija postavljeni u takav odnos da u prisustvu osnova nije dopušteno dokazivanje suprotnog od onoga što se presumira mada je samo verovatno da stanje zaista odgovara presumiranom onda su to neoborive presumpcije**
 - pretpostavka da su deca do 7 godina nesposobna da rasuđuju
 - pretpostavka da je zaključen novi ugovor o zakupu ako po isteku roka zakupac nastavi da stvar upotrebljava a zakupodavac se tome ne protivi
 - kad god postoji osnov pretpostavke važi i presumpcija bez potrebe da se ona dokazuje i bez mogućnosti da se ona obesnaži, da se dokaže suprotno njoj
 - sud je obavezan da izvede predviđene pravne posledice iz njenog važenja

Fikcije su nepostojeće činjenice za koje se uzima da postoje (nije a smatra se da jeste), i postojeće činjenice za koje se uzima da ne postoje (jeste a smatra se da nije).

- **fikcija nenastupanja uslova** – fingira se da uslov nije nastupio, mada jeste, ukoliko je njegovo nastupanje nesavesno izazvao onaj čije pravo nastaje ostvarenjem uslova
 - **fikcija kumulativnosti uzroka** – da su sva povezana lica prouzrokovala štetu, mada je samo neko od njih, ako se ne može ustanoviti ko je
 - **fikcija rođenja** - da je još nerođeno dete već rođeno, iako nije u času ostaviočeve smrti
- kod fikcije je za njeno važenje nužno da postoje neke stvarne činjenice – osnov fikcije, basis
 - kada osnov fikcije postoji fingiranu činjenicu nema potrebe dokazivati, niti je dopušteno dokazivati suprotno njoj i pozivati se na stvarno stanje, a dužnost je suda da izrekne pravne posledice koje ona rađa
 - **pravni režim koji za stranke i sud stvara fikcija jednak je, onome neoborive presumpcije**
 - razlika između fikcije i neoborive presumpcije samo je na faktičkom planu
 - dok u slučaju fikcije ne postoji mogućnost da je i stvarno onako kako se uzima, u slučaju neoborive presumpcije to je moguće

40. Pravni promet i vrste pravnog prometa (397-402 i 405-406)

Pravni promet se uobičajeno definiše kao prenos prava sa jednih subjekata (titulaca, imalaca) na druge, dakle kao promena aktivnog subjekta pravnog odnosa.

Moglo bi se reći da je pravni promet prelaz subjektivnih prava i obaveza sa jednog subjekta (pravnog prethodnika) na drugog (pravnog sledbenika, sukcesora, prijemnika), dok se čitava operacija naziva pravnim sledovanjem (sukcesijom).

Pravni promet pretpostavlja prenosivost – prometljivost.

- **prenosiva su imovinska prava i to u velikoj većini i nezavisno od toga da li su apsolutna ili obligaciona**
- **neprenosiv**
 1. **jedan manji broj imovinskih prava** - npr. lične službenosti, pravo na izdržavanje - apsolutnih i relativnih
 2. **sva prava koja su po svojoj prirodi neimovinska** - prava ličnosti, porodična
 - njihovom povredom nastaje šteta (imovinska ili neimovinska) za koju se duguje novčana naknada i pravo na ovu naknadu kao imovinsko u načelu je prenosivo
 - npr. pravo na naknadu imovinske štete u vidu izgubljene zarade usled nesposobnosti za rad ili protivpravnog lišenja slobode

Prava koja su prenosiva po pravilu su i **zapleniva**

- **mogu se u izvršnom postupku popisati i prinudno prodati radi namirenja poverilaca**
- moguća su razilaženja i to u dva prava
 - **prava koja su prenosiva ali nezapleniva**
 - npr. pravo svojine na ličnim spisima, odlikovanjima
 - **neka prava su neprenosiva ali nisu samim tim izuzeta od izvršenja**

U jednom broju slučajeva prelaz prava od prethodnika na sledbenika ne zavisi od volje prethodnika, kako je to kod zakonskog nasleđivanja ili na osnovu akta javne vlasti, ali češće se to događa na osnovu ugovora između prethodnika i sledbenika (prodaja, poklon, cesija).

- dve osnovne mogućnosti odnosno grupe slučajeva
 - oni u kojima **sam ugovor prenosi pravo na sledbenika, bez potrebe da se njemu kao pravnom aktu pridruži još neki novi pravno relevantni moment**
 - *sam autorski ugovor prenosi na sticaoca imovinskopravnu komponentu autorskog prava*
 - drugu grupu čine slučajevi u kojima sam ugovor nema tu moć da prenosi prava na drugoga već predstavlja samo pravni osnov (iustus titulus)
 - za prelaz prava na sledbenika potreban je jedan novi moment, tzv. **način sticanja (modus acquirendi)**, koji je različit
 - u našem pravu ugovor o kupoprodaji još ne prenosi svojinu na kupca, on je samo iustus titulus i stvara određena obligaciona prava i obaveze, a za prenos svojine na kupca potreban je i **način sticanja**, koji se kod pokretnosti sastoji u predaji stvari kupcu, a kod nepokretnosti u upisu u zemljišne knjige

U svim slučajevima prelaza prava svojine na drugoga kaže se da je na drugoga preneti stvar i da su sve te stvari u prometu

- stvari u prometu se suprotstavljaju **stvarima van prometa**
 - **stvari koje su pod administrativnim režimom**
 - **stvari u opštoj upotrebi tzv. res communes omnium (javni putevi, ulice, trgovi),**
 - **stvari na kojima postoji samo pravo svojine koje je iz nekog razloga neprenosivo** - tzv. **dobra mrtve ruke**
 - slučaj posle 2. svetskog rata sa zemljom koja je na osnovu agrarne reforme dodeljivana bezemljašima – kolonistima - ali nije mogla biti otuđena u određenom roku

- podela i terminologija koja je prati potiče iz rimskog prava
 - posledica je onog poznatog poistovećivanja prava svojine kao najkompletnijeg imovinskog prava sa samom stvari koju ima za svoj objekt
- po korektnom načinu izražavanja, **ne može se govoriti o stvarima u prometu i stvarima van prometa**
 - stvari se mogu prenositi u fizičkom smislu, može im se menjati mesto u prostoru
 - u pravnom smislu prenose se subjektivna prava
 - **prema tome kada kažemo da je na drugoga preneti neka stvar, to u stvari znači da je na njega prešlo pravo svojine na njoj**

Singularni sukcesor može stupiti u celo pravo svog prethodnika ili samo u jedan njegov deo, i u zavisnosti od toga govori se o **translativnom i konstitutivnom prenosu (prometu)**.

- **Translativan prenos postoji u slučaju prenosa prava svojine ili u slučaju prenosa nekog potraživanja**
 - *kupoprodaja, trampa, poklon, legat ili cesija*
- **Konstitutivni prenos postoji kad vlasnik ustanovi odnosno konstituiše na svom pravu svojine neko uže pravo u korist određenog lica**
 - *plodouživanje, zakup, posluža*
 - plodouživalac, zakupac i poslugoprimac su takođe singularni sukcesori, ali oni **samo delimično ulaze u pravo prethodnika koji i dalje za sebe zadržava deo prava**
 - slučajevi konstitutivnog prenosa su privremeni i **njihovim prestankom pravo prethodnika se uspostavlja u ranijem obimu**
 - moguće je i da prethodnik kasnije prenese na sticaoca i preostali deo prava
 - izvesni slučajevi delimične singularne sukcesije imaju **trajni karakter i dovode sledbenika u kvalitativno jednak položaj sa prethodnikom**
 - npr. vlasnik proda ili pokloni jedan idealan deo svog prava svojine (trećinu, polovinu, 2/5)
 - sledbenik postaje suvlasnik sa ovlašćenjima koja su po vrsti jednaka sa onima koja zadržava prethodnik

41. Univerzalna i singularna sukcesija (403-404)

Singularna sukcesija

- standardna definicija - stupanje sledbenika u jedno ili više tačno određenih prava prethodnika (među živima ili za slučaj smrti)
 - *kupovina, poklon, legat*
- standardna definicija se treba proširiti da obuhvati i slučajeve stupanja u obavezu prethodnika kao i u slučaju kada sa stupanjem u pravo prethodnika sledbenik preuzima i neku obavezu
- **stupanje sledbenika u tačno određeno pravo ili tačno određenu obavezu prethodnika, ili istovremeno i jedno i drugo: stupanje u individualno određeno pravo ili u obavezu prethodnika, za života ili za slučaj smrti**
- individualna određenost prava u koje sukcesor stupa

Univerzalna sukcesija je stupanje sledbenika u jednu imovinskopravnu celinu (universitas iuris), čiji elementi nisu određivani pojedinačno, već je ta celina formirana primenom nekog opšteg kriterijuma.

- universitas iuris je npr **zaostavština**, skup prava i obaveza, koji se obrazuje po kriterijumu prenosivosti za slučaj smrti
 - što znači da je naslednik univerzalni sukcesor, bilo da nasleđuje sam bilo da ima više naslednika
- postoji i u slučaju
 1. **kada se jedno pravno lice pripoji drugom** - pripojeno nestaje a ono kome je pripojeno njegov je generalni sukcesor
 2. **kada se dva pravna lica spajaju** - novonastalo pravno lice je univerzalni odnosno generalni sukcesor fuzionisanih

3. ***kao i kad se od jednog formira više pravnih lica*** - sva ona su univerzalni sukcesori onoga čijom su deobom nastala
 - može biti i **prinudna**, tj. protiv volje prethodnika
 - potpuna konfiskacija ili nacionalizacija preduzeća

42. Originarno i derivativno sticanje (407-408)

Derivativno sticanje je ono koje se zasniva na skupu činjenica među kojima kao bitna figurira i ta da je tačno određeno lice zaista imalac prava koje se prenosi na sledbenika, tako da sticanje izostaje ako se pokaže da prethodnik nije bio imalac prava u pitanju

- nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet
 - **niko ne može na drugoga preneti više prava nego što sam ima**
- potrebno je da je prodavac zaista vlasnik
 - u protivnom pribavilac neće postati vlasnik
 - *ako se ispostavi da ostavilac – dequjus bio samo držalac neke stvari koja se zatekla u njegovoj zaostavštini a ne i njen vlasnik, naslednik neće steći pravo svojine na njoj*

Originarno sticanje je ono koje se zasniva na skupu činjenica među kojima ne figurira kao bitna i ta da je određeno lice imalac prava u pitanju, pribavilac, stiće pravo uprkos okolnosti da `` prethodnik `` nije bio imalac toga prava.

- odstupa se od pravila nemo plus iuris
- ***okolnost da prethodnik nije bio imalac prava kompenzira se zahtevom za postojanjem drugih pravnih činjenica***
 - *kupac pokretne stvari neće postati vlasnik ukoliko to nije bio prodavac,*
 - ali će ipak steći pravo svojine na osnovu jednog drugog činjeničnog skupa
 - ako je bio savestan i
 - po proteku zakonom određenog roka koji se inače ne zahteva ako se stvar pribavlja od vlasnika
- po pravilima o originarnom sticanju ***može se steći i pravo koje inače nije prenosivo***
 - *npr. slučaj sa plodouživanjem*

43. Osnov i način sticanja (A: 305-306)

Pravnim poslom se vrši pravni promet odnosno prenosi se jedno apsolutno pravo s jednog lica na drugo.

- ugovor stvara pravne odnose samo između strana ugovornica – ne deluje prema trećim licima

Pitanje delovanja prema licima koja nisu učestvovala u zaključenju ugovora rimski pravници i drugi građanski zakonici rešili su propisivanjem zahteva za **postojanje pravnog osnova i načina sticanja za derivativno sticanje svojine.**

Pravni osnov ili iustus titulus je pravni posao odnosno ugovor na osnovu kojeg nastaje obaveza za otuđioca da prenese pravo svojine i preda stvar pribaviocu.

- ***pravni osnov za derivativno sticanje apsolutnih prava može biti samo pravni posao***
 - isporuka, poklon, zajam, kupoprodaja, davanje umesto plaćanja
 - jednostrani pravni poslovi – testament, legat, javno obećanje nagrade itd.

Način sticanja ili modus acquirendi je predaja stvari na osnovu koje otuđilac ispunjava obavezu i prenosi pravo svojine.

- **predaja ili traditio služi kao akt kojim se izražava prenos stvari u svojinu pribavioca**
 - u rimskom pravu način sticanja kako za pokretne tako i nepokretne stvari
 - dan danas je modus acquirendi samo za pokretne stvari
- način sticanja za nepokretne stvari je upis nepokretnosti u zemljišne knjige

Neka zakonodavstva su odstupila od rimskog principa postavljajući sam ugovor kao dovoljan osnov za prenos svojine na stvari – francuski sistem.

- *svojina se prenosi trenutno momentom zaključenja ugovora*
- otuđilac koji još nije predao stvar pribaviocu nije njen vlasnik već samo drži stvar za račun vlasnika

44. Personalna subrogacija – cesija, preuzimanje duga, preuzimanje ispunjenja i pristupanje dugu (B: 409-411; izvodi iz Zakona o obligacionim odnosima iz Čitanke)

Subrogacija je zamena jednog elementa pravnog odnosa drugim, s tim da sam pravni odnos ostaje nepromenjen, kao i pravni režim pod koji taj odnos potpada ukoliko postoji neki poseban pravni režim.

U zavisnosti od toga da li je promenjen subjekt ili objekt, pravi se razlikovanje na personalnu i realnu subrogaciju.

Pod personalnom subrogacijom, u širem smislu, podrazumeva se svaka promena pravnog subjekta odnosno stupanje jednog pravnog subjekta na mesto drugog, bilo na aktivnoj bilo na pasivnoj strani, na osnovu zakona ili ugovora, i bez obzira na prirodu pravnog odnosa.

Cesija potraživanja i prijem (preuzimanje) duga primeri su takvog shvatanja personalne subrogacije.

- **Cesija je prenos potraživanja**
 - *promena aktivnog subjekta obligacionog odnosa*
 - *na osnovu ugovora zaključenog između sadašnjeg poverioca (cedenta, ustupioca) i novog poverioca (cesionara, prijemnika)*
 - *pri čemu za punovažnost ove operacije nije potrebna i saglasnost dužnika (cesusa),*
 - *pošto je njemu svejedno kome duguje*
 - potrebno je samo da o ovome bude obavešten, kako bi znao kome duguje
 - ako poverilac ustupi isto potraživanje raznim licima, potraživanje pripada prijemniku o kome je ustupilac prvo obavestio dužnika odnosno koji se prvi javio dužniku
 - ustupilac je dužan predati prijemniku obveznicu ili drugu ispravu o dugu
 - overenu potvrdu o ustupanju
- **Prijem duga je promena dužnika**
 - *na osnovu ugovora između starog i novog dužnika koji je do preuzimanja bio neko treći*
 - *uz saglasnost poverioca čiji je pristanak neophodan*
 - *pošto njemu nije svejedno ko mu duguje* (kakvih je imovinskih prilika novi dužnik)
 - *razlozi koji opredeljuju nekoga da preuzme tuđi dug mogu biti različiti*
 - *može biti da novi dužnik na taj način izmiruje neku svoju obavezu prema starom dužniku, ili da mu čini poklon, ili zajam. –*
- **Preuzimanje ispunjenja**
 - *ugovor između dužnika i trećeg lica*
 - *gde se to treće lice obavezuje dužniku da će ispuniti njegovu obavezu koju on ima prema poveriocu*
 - nije reč o preuzimanju duga - preuzimanjem duga, predašnji dužnik se oslobađa obaveze
 - nije reč ni o pristupanju dugu - pristupanje dugu je ugovor između poverioca i trećeg lica
 - oba ova ugovora podrazumevaju aktivno ponašanje poverioca, i to njegovu saglasnost u smislu odobrenja na ugovor u prvom slučaju, ili saglasnost volje pri pristanku ugovora, u drugom slučaju
- **Pristupanje dugu**
 - *ugovor zaključen između poverioca i trećeg lica*

- *kojim se treće lice obavezuje da će ispuniti poveriočevo potraživanje koje ovaj ima prema svom dužniku*
- *s tim da se dužnikova obaveza ne ugasi*
 - pristupanje dugu služi za poboljšanje pravnog položaja poverioca, jer on tada u istoj obligaciji ima umesto jednog, dva dužnika

45. Realna subrogacija (413-415)

Subrogacija je zamena jednog elementa pravnog odnosa drugim, s tim da sam pravni odnos ostaje nepromenjen, kao i pravni režim pod koji taj odnos potpada ukoliko postoji neki poseban pravni režim.

U zavisnosti od toga da li je promenjen subjekt ili objekt, pravi se razlikovanje na personalnu i realnu subrogaciju.

Realna subrogacija postoji kada na mesto jednog objekta (koji iščezava materijalno ili pravno) dolazi drugi a sam pravni odnos zadržava svoju pravnu prirodu i potpada i dalje pod isti pravni režim, ukoliko takav postoji.

U slučaju istovetnosti ranijeg i novog objekta postoji istovetnost između prava pre i prava posle subrogacije

- *kada se za eksproprisanu nepokretnost na kojoj je postojalo plodouživanje u naknadu da druga istovetnih osobina (pašnjak za pašnjak)*

Kad postoji razlika između starog i novog subjekta, novo pravo će u nečemu biti različito od prethodnog.

- *ako je npr. za eksproprisanu nepokretnost isplaćena suma novca, plodouživanje koje se prenosi na nju sastoji se u pribiranju kamata koje ta suma novca daje, dok je upotreba stvari u naturalnom smislu isključena*

Realna subrogacija obezbeđuje ***integritet imovinskopravnih celina i kontinuitet u pravnim odnosima***, ukoliko je iščezla stvar sa bilo koje tačke gledišta bila podvrgnuta nekom osobenom režimu.

U našem pravu se pravila o realnoj subrogaciji sa izvesnošću izvode iz pojedinih slučajeva uređenih propisima (ili sadržanih u zakonskim nacrtima). Njihova primena pretpostavlja nekoliko uslova:

- *materijalno ili pravno iščezavanje jedne stvari iz imovine tj.njeno uništenje ili otuđenje*
- *postojanje na toj stvari nekog posebnog pravnog režima u okviru imovine ili prava u korist drugog (npr.plodouživanje)*
- *stupanje druge stvari na mesto iščezle, koja se daje kao naknada*

46. Pojam pravnog posla (47o)

Pravni posao se može definisati kao izjava volje koja proizvodi pravno dejstvo odnosno nastanak, prestanak, prenos ili izmenu postojećih subjektivnih prava.

Prema opštem pravilu izjava treba

- *da potiče od lica koje ima potrebnu poslovnu sposobnost*
- *da je ozbiljna odnosno data u nameri proizvođenja pravnog dejstva*
- *da je slobodna*
- *da je data u potrebnoj formi ako zakon to zahteva*
- *da su željena pravna dejstva u skladu sa ustavnim načelima, imperativnim normama i društvenim moralom.*

U protivnom postoji nedostatak koji čini da je posao **nevažeći**.

47. Pravne radnje slične pravnim poslovima - činovi volje, saopštenja i realni akti (A: 312-314)

Pravi se razlika između pravnih poslova u užem smislu i činova volje, saopštenja i realnih akata.

Činovi volje spadaju u pravne poslove u širem smislu odnosno radnje slične pravnim poslovima.

- *postoji kod okupacije ili derelikcije*
- imaju za cilj da ***direktno proizvedu određenu pravnu posledicu***, akt objavljivanja je irelevantan
- volja je usmerena na ***izazivanje pravne posledice*** tako što će da se ostvari realno stanje koje odgovara toj pravnoj posledici
 - volja je relevantna u njenom izvršnom a ne izjavnom činu
 - primer: vlasnik prstena koji je namenjen veridbi baci prsten u more – derelikcija
 - drugo lice posle par godina nađe taj prsten i jednostavno ga uzme s namerom da postane njegova svojina – okupacija
 - ne mora nikom da objavi svoju volju

Saopštenja mogu biti saopštenja volje ili saopštenja zamisli.

- Saopštenje volje *jeste izjava volje ali nije pravni posao*
 - *izaziva određene zakonske posledice bez obzira na stvarnu volju lica koje ju je izjavilo*
 - kod ugovora o zajmu kod koga nije određeno vreme vraćanja novca, opomena zajmodavca podrazumeva da dužnik pada samom opomenom u docnju
 - dužnička docnja proizvodi pravne posledice bez obzira da li je poverilac to znao ili je jednostavno želeo faktičko ispunjenje obaveze dužnika
- Saopštenje zamisli ili izjava znanja nije izjava volje već izveštaj o određenim činjenicama koji ima pravni značaj.
 - cesija – ustupanje potraživanja npr.
 - potraživanje prelazi na osnovu ugovora sa poverioca na novog poverioca
 - dužnikova saglasnost nije uslov punovažnosti cesije ali da bi obavezu ispunio cesus mora biti obavešten o cesiji – denuncijacija
 - denuncijacija nije izjava volje već izveštaj cesusu ko je njegov poverilac
 - cesus posle denuncijacije duguje ispunjenje potraživanja samo cesionaru

Na radnje slične pravnim poslovima po pravilu i mutatis mutandis se primenjuju propisi o pravnim poslovima.

Realni odnosno faktički akti nemaju za cilj da saopšte drugome nešto što je pravno relevantno ali ipak izazivaju pravne posledice.

- npr. lice kome je oduzeta poslovna sposobnost ili maloletno lice stvori neko umetničko delo njemu po sili zakona pripadaju autorska prava

- pravne posledice proizilaze po sili zakona bez obzira na propise koji uređuju kvalitet volje ili poslovnu sposobnost
 - *kod faktičkih akata ne primenjuju se propisi o pravnim poslovima*

48. Izjava volje (471- 472)

Volja se može izjaviti na razne načine: rečima (usmeno ili pismeno), uobičajenim znacima ili drugim ponašanjem iz koga se sa sigurnošću može zaključiti o njenom postojanju.

S obzirom na način izražavanja, sve izjave se mogu podeliti na izričite ili neposredne i prećutne ili posredne

1. **Izričita izjava je ona koja je učinjena postupcima čija je neposredna svrha da trećima pokažu određenu volju.**
 - najčešće rečima mada može i uobičajenim znacima kao što je npr. klimanje glavom ili rukovanje kojim se izražava pristanak
2. **Prećutna izjava je ona koja je učinjena tzv. konkludentnim radnjama (ponašanjima)**
 - **konkludentne radnje su postupci čija neposredna svrha nije u tome da pokažu određenu volju već nešto drugo, ali iz kojih se sa izvesnošću može zaključiti da lice njima izražava određenu volju**
 - i. kad po proteku vremena za koje je ugovor o zakupu bio zaključen, zakupac produži da upotrebljava stvar, a zakupodavac se tome ne protivi, smatra se da je zaključen nov ugovor o zakupu neodređenog trajanja, pod istim uslovima kao i prethodni
 - ii. naslednik koji (bez prethodnog izjašnjavanja) otuđi neku nepokretnost iz zaostavštine daje u stvari (prećutno) pozitivnu nasledničku izjavu da prihvata naslestvo
 - prećutna izjava ima taj nedostatak što sugeriše pomisao kako se **volja prećutno može izjaviti i ćutanjem a što inače u načelu nije tačno**
 - retki su slučajevi u kojima ćutanje određenog lica može biti, s obzirom na okolnosti slučaja, sa sigurnošću protumačeno kao njegova izjava određene volje
 - i. kad zakupac produži da upotrebljava stvar a zakupodavac se tome ne protivi, njegovu neprotivljenje je u stvari saglašavanje ćutanjem da se ugovor obnovi

Po pravilu, **unutrašnja i izjavljena volja se poklapaju**, ali iz raznih razloga može doći i do neslaganja, pa se postavlja pitanje kojoj od njih treba dati primat nad onom drugom.

1. **Teorija volje - merodavna je unutrašnja volja**, budući da izjava i nema drugu svrhu već da stvarnu volju manifestuje u spoljnom svetu.
2. **Teorija izjave - pravno dejstvo treba priznati izjavi volje**, pošto ona redovno odgovara unutrašnjoj volji i pošto se u pravnom životu unutrašnja volja ne može saznati na drugi način do pomoću izjave.

Zakonodavstva ne usvajaju nijednu od ove dve teorije u potpunosti, već različite slučajeve različito rešavaju.

- u slučaju tzv. **mentalne rezerve**, kada se **subjekt koji daje izjavu volje određene sadržine u sebi ograduje od njenih dejstava** (intimno ih ne želi i ne priznaje) **merodavna je izjavljena a ne unutrašnja volja**
- u slučaju tzv. **manljivosti volje merodavna je stvarna a ne izjavljena volja**

49. Tumačenje izjave volje (A: 318-320)

Ukoliko postoji pravnorelevantni nesklad između unutrašnje i izjavljene volje tako što je izjava volje data usled mane volje nije reč o tumačenju već o nevažnosti pravnih poslova usled rušljivosti.

Pravila za tumačenje se razlikuju s obzirom na vrste pravnih poslova.

- **Jednostrani i dobročini pravni poslovi** su više vezani za autonomiju volje i to individualnu autonomiju pa time i za **subjektivno tumačenje**.
 - osnovno pravilo je **subjektivno tumačenje** – kod subjektivnog tumačenja treba tumačiti prema pravoj nameri pravnog subjekta

- *npr kod zaveštanja odredbe testamenta treba tumačiti prema pravoj nameri zaveštaoca*
- **Dvostrani i teretni pravni poslovi se tumače *objektivno***
 - ***subjektivno tumačenje je praktično neprimenljivo*** u svakom slučaju kad među strankama postoji spor o smislu i domašaju odredbi njihovog posla
 - prosto objektivno tumačenje pretpostavlja da se ***odredbe ugovora primenjuju onako kako glase***
 - nekad prosto tumačenje nije dovoljno ako su odredbe ugovora dvosmislene, nedovoljno određene ili stranke imaju oprečno tumačenje ugovora koje su sačinile
 - **dopunsko tumačenje** - dopunska pravila nalažu da ***treba istraživati zajedničku nameru ugovarača***
 - sporne odredbe razumeti kako odgovara načelima obligacionog prava
 - namera ugovarača se mora propustiti kroz ***objektivni filter načela sadržanih u ZOO***
 - ravnopravnost stranaka, savesnost i poštenje, zabrana zloupotrebe prava, zabrana stvaranja i iskorišćavanja monopolskog položaja, načelo jednake vrednosti davanja, zabrana prouzrokovanja štete i dr
 - dopunsko pravilo je da se svi ***dobročini pravni poslovi tumače u smislu koji je manje težak za dužnika, a teretni u smislu kojim se ostvaruje pravičan odnos uzajamnih davanja***
 - **prosta i dopunska tumačenja su opšta pravila tumačenja**
 - postoje i posebna odnosno **specijalna pravila tumačenja**
 - ugovori zaključeni na unapred odštampanom sadržaju ili kada je ugovor bio na drugi način pripremljen i predložen od jedne strane, nejasne odredbe se tumače u korist druge strane
 - tumačenje testamenta u odnosu na slučajeve kada je zaveštalac odredio naslednike ali nije određeno iskazao svoju nameru u pogledu veličine njihovog naslednog dela

Ako se i upotrebom svih pravila tumačenja ipak ne može doći do smisla date izjave volje, **pravni posao je ništav zbog neodređenosti u celini ili delimično u zavisnosti da li se neodređenost odnosi na celinu ili samo na pojedine odredbe.**

50. Predmet pravnog posla (A: 320-322)

Predmet pravnog posla je ono na šta se posao odnosi, o čemu je posao – akti davanja, činjenja, nečinjenja ili uzdržavanja.

- ***dare, facere, non facere i pati***
- u praksi se izjednačava predmet i objekt pravnog posla što u nauci nije prihvatljivo

Da bi posao bio punovažan, predmet mora imati određene osobine, predmet mora da bude:

- **moć**
 - ***ono što je nemoguće, niko nije dužan da izvrši***
 - **materijalna odnosno faktička nemogućnost**
 - *obaveza preskočiti Dunav kod Beograda*
 - **pravna nemogućnost** – stvari van prometa odnosno prestacije vezane za takve stvari ne mogu biti predmet pravnog posla
 - *preneti svojinu na mostu „Gazela“*
- **dopušten**
 - ***predmet je nedopušten ukoliko je protivan prinudnim propisima, javnom poretku ili dobrim običajima***
 - prinudni propisi koji ograničavaju predmet pravnog posla se odnose na niz građanskopravnih, krivičnopravnih i upravnih propisa
 - *npr ako je predmet obaveza jedne strane da izvrši neko krivično delo ili nanese štetu nekom licu*

- **određen**
 - *ako je obaveza neodređena njeno izvršenje nije moguće pa se uzima da pravni posao nije ni punovažno nastao*
 - ugovor gde prodavac preda kupcu „neku“ stvar a kupac prodavcu plati „izvesnu“ sumu novca
 - ne mora biti uvek precizno i tačno određen
 - pravni posao će biti punovažan i ako se predmet može odrediti
 - npr. zaveštalc otavi isporuku odnosno legat kojom svoj stan u Beogradu ostavlja određenom licu i ne utvrdi tačno stan – ali ima samo jedan stan
 - **predmet mora biti određen ili odrediv**

Ukoliko je predmet pravnog posla nemoguć, nedopušten, neodređen odnosno neodrediv, takav pravni posao je apsolutno ništav.

51. Kauza (A str. 322-324)

Kauza (osnov) daje odgovor na pitanje zašto se jedno lice obavezuje pravnim poslom.

Klasično shvatanje – francuski civilista Doma:

- *kauza je cilj kome stranke teže pri sačinjavanju ugovora i preuzimanja ugovornih obaveza*
 - jedna strana se obavezuje jer se obavezuje i druga
 - obaveza jedne je osnov obaveze druge
- kod dobroćinih postoji namera darežljivosti – intentio liberalis, animus donandi

Subjektivna teorija:

- kauza se posmatra na psihološkom polju
- izjednačava se s motivom pravnog posla
- kauza je *onaj motiv koji je bio odlučujući pri nastanku pravnog posla*

Objektivna teorija:

- *kauza je ekonomski cilj koji stranke žele da postignu*
- ekonomski ekvivalent, protivčinidba jedne odnosno druge strane
- dobročini pravni poslovi ili nemaju kauzu ili se sastoji u negativnom ekonomskom efektu

Teorija Anri Kapitana:

- *kauza je pravni cilj koji stranke ostvaruju izvršavajući svoje obaveze iz pravnog posla*
- kod dvostrano obaveznih ugovora stranka se obavezuje zbog izvršenja obaveze druge stranke
- ovako shvaćena teorija kauze je korisna u slučajevima neispunjenja ugovornih obaveza ili nemogućnosti izvršenja obaveze
 - suštinski razlog za primenu određenih pravnih sredstava – raskid ugovora zbog neizvršenja

Pobude koje stoje iza neposrednog pravnog cilja su najčešće ekonomske prirode, stoje u drugom planu i nisu bitne za sudbinu pravnog posla.

- *u nekim slučajevima i pobude ulaze u kauzu pravnog posla*
 - tada pobude mogu dovesti do njegove ništavosti
 - kod teretnih pravnih poslova u slučaju obostrane nesavesnosti
 - kod dobroćinih poslova obična zabluda o motivu dovodi do rušljivosti

Kauza je i zakonska ustanova.

- ZOO – *svaka ugovorna obaveza mora imati svoj dopušteni osnov*
 - dopušten je ako nije protivan prinudnim propisima, javnom poretku i dobrim običajima
- pretpostavka je da obaveza ima osnov iako on nije izražen

- oboriva pretpostavka da svaki posao ima osnov
- ***ako posao nije imao kauzu i to se dokaže, biće apsolutno ništav***
- odnos motiva i kauze
 - pobude ne utiču na punovažnost ugovora sem
 - ako je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku jednog ugovarača da zaključi ugovor a drugi ugovarač je to znao ili je morao znati ugovor će biti ništav – obostrana nesavesnost
 - ugovor bez naknade neće imati pravno dejstvo kad drugi ugovarač nije znao da je nedopuštena pobuda bitno uticala na odluku njegovog saugovarača

52. Jednostrani i dvostrani (474-478)

Ova podela izvršena je s obzirom na to iz koliko se volja sastoji pravni posao, koliko strana odnosno lica izjavljuje volju koja čini pravni posao.

- **Jednostrani pravni poslovi su oni koji se sastoje iz izjave volje jednog lica (jedne strane).**
 - testament - izjava volje kojom jedno lice određuje kako će se posle njegove smrti raspodeliti njegova zaostavština
 - izjava kojom se daje otkaz ili se raskida ugovor zbog neizvršenja
 - derelikcija - odricanje vlasnika od prava svojine i uopšte odricanje titulara od prava koje mu pripada
 - okupacija - zasnivanje svojine na ničijoj stvari njenim zauzimanjem
 - javno obećanje nagrade
 - njima se mogu stvarati obaveze za sebe, raspolagati svojim pravima, stvarati prava (pravne mogućnosti) za treća lica, ali se trećima ne mogu nametati obaveze
- **Dvostrani pravni poslovi ili ugovori su saglasne izjave volja dveju strana, koje proizvode neko pravno dejstvo (izuzetno, kao npr. kod ortakluka, to može biti i saglasnost volja više strana).**
 - ugovor o kupoprodaji, o trampu (razmeni), o poklonu, o zakupu, o zajmu, o posluži, o ostavi, o prevozu – imenovani ugovori
 - ***strane ugovornice saglasno načelu autonomije volje koje vlada u ovoj oblasti mogu po svom nahođenju pravno uređivati najraznovrsnije životne odnose***
 - zaključenje ugovora biva tako što jedno lice predloži drugome da između njih nastane obligacioni odnos određene sadržine (da se proizvedu određena pravna dejstva), a ovo se s tim složi

Ugovor je složen pravni posao, sastavljen od ponude, njenog prihvatanja i eventualno određene forme kad zakon to zahteva

- **Ponuda je predlog za zaključenje ugovora učinjen određenom licu, koji sadrži sve bitne sastojke ugovora, tako da njegovim prihvatanjem ugovor biva zaključen**
 - *npr. ako je reč o kupoprodaji, ponudom mora biti određena stvar i cena*
 - jednostrani pravni posao koji obavezuje ponudioca dok se druga strana ne izjasni
 - ponuda učinjena prisutnom licu treba da bude prihvaćena bez odlaganja inače se gasi
 - izuzev ako iz okolnosti proizlazi da ponuđenom pripada izvestan rok za razmišljanje
 - ponuda učinjena odsutnom licu, u kojoj nije određen rok za prihvatanje, vezuje ponudioca za vreme koje je redovno potrebno da stigne ponuđenom, da je ovaj razmotri, o njoj odluči i da odgovor o prihvatanju stigne ponudiocu
- **Prihvatanjem ponude ugovor biva zaključen, ukoliko se izjava o prihvatanju sadržinski poklapa sa ponudom, u protivnom smatra se da je odbijena i da je ponuđeni sa svoje strane učinio drugu ponudu svome ranijem ponudiocu.**
 - moguće je da je za zaključenje ugovora ***potrebna saglasnost trećeg lica***,
 - slučaj otuđenja maloletnikovih nepokretnosti, kada se traži saglasnost organa starateljstva

- prema ZOO ova saglasnost može biti data pre zaključenja ugovora (kao **dozvola**), ili posle njegovog zaključenja (kao **odobrenje**, koje ima povratno dejstvo te se smatra da je ugovor sklopljen prihvatanjem ponude)

Za ugovore građanskog prava važi **načelo autonomije volje - slobode ugovaranja**

- **svako je slobodan da ugovor zaključi ili ne, da ga zaključi sa licem sa kojim hoće i da su strane ugovornice slobodne da sadržinu pravnog odnosa urede prema svojim potrebama i svom nahođenju**
 - kupac i prodavac npr. slobodno određuju predmet, cenu, modalitete plaćanja, vreme i mesto predaje stvari
- načelo autonomije volje trpi ograničenja, koja u novije vreme postaju sve brojnija i sistematskija
 - **zakon ponekad u potpunosti uređuje sadržinu pravnog odnosa, a pravnim subjektima samo ostavlja na volju da u takav odnos stupe ili ne stupe, bez mogućnosti uticanja na njegovu sadržinu**
 - za ovakve ugovore u pravnoj teoriji koriste se dva naziva, **akti-uslovi i instituti** od kojih ovaj drugi treba obazrivo upotrebljavati, jer ima i druga značenja u pravu
 - postoje i **athezioni ugovori (ugovori po pristupu)**, koji se odlikuju time što **sadržinu pravnog odnosa u potpunosti uređuje svojom voljom jedan subjekt (ekonomski superioran), naspram koga stoji masa korisnika (kupaca) kojima praktično samo preostaje da ovakvom odnosu "pristupe" jer inače ne bi mogli zadovoljiti raznovrsne životne potrebe**
- neograničena sloboda ugovaranja (autonomija volje), u neravnopravnim uslovima znači trijumf jačeg i izloženost slabijeg, usled čega savremena država biva prinuđena da interveniše
 - **athezioni ugovori se tako približavaju aktima-uslovima odnosno institutima**
- u ulozi jedne "strane" može naći samo jedno lice ali i više njih, što važi i za jednostrane i za dvostrane poslove
 - javno obećanje nagrade nalazaču izgubljene stvari može dati samo jedno lice kao isključivi vlasnik izgubljene stvari, a to mogu učiniti i suvlasnici te stvari zajedno, i u oba slučaja reč je o jednostranom pravnom poslu

53. Teretni i dobroćini pravni poslovi (479)

Teretni pravni poslovi su oni kod kojih se daje neka naknada za ono što se dobija (kupoprodaja, trampa, zakup, zajam sa kamatom).

Dobroćini pravni poslovi su oni kod kojih se ne daje naknada za ono što se dobija (testament, poklon, posluga, zajam bez kamate).

Praktični interes se ogleda između ostalog u pravilu po kome **odgovornost za fizičke nedostatke stvari postoji samo kod teretnih poslova**

- popularna narodna izreka da se poklonjenom kljusetu ne gleda u zube važi i kao pravna norma

54. Pravni poslovi obvezivanja i raspolaganja (A: 328)

Pravnim poslom obvezivanja postoji obećanje prenosa prava ali ne i sam prenos prava.

- obligacioni ugovori – ne utiču na neko postojeće pravo već su usmereni na buduću promenu određenih pravnih odnosa

Pravnim poslom raspolaganja se neposredno utiče na neko postojeće pravo tako što se ono tim pravnim poslom prenosi, ograničava ili ukida.

- prenos svojine na telesnim stvarima, cesija ii zaloga

Ova podela kod nas nema praktični značaj.

- u nemačkom pravu ima i praktični značaj zbog prenosa svojine
 - prenos svojine se može obaviti pravnim poslom raspolaganja bez titulusa

55. Kauzalni i apstraktni pravni poslovi (485-486)

Kauzalni su oni pravni poslovi iz kojih se vidi da li se obavezuje samo jedna stranka (kao što je to kod poklona) ili se obavezuje i druga strana i u čemu se sastoji njena obaveza, kao što je to kod kupoprodaje, trampe, zakupa, zajma, ostave.

Apstraktni pravni poslovi su formalni jednostrano obavezni poslovi iz kojih se ne vidi da li se obavezuje i druga strana i u čemu se sastoji njena obaveza.

- menični posao
 - iz podataka koje menica sadrži vidi obaveza meničnog dužnika prema meničnom poveriocu – isplata određene sume novca
 - **ne vidi se razlog njegovog obavezivanja**
 - ne vidi se da li se obavezuje i druga strana i u čemu se sastoji njena obaveza
- svako obećanje i priznanje duga, bez označenja na ime čega se to čini
- nije naročit tip posla već **okvir u koji se unose delovi pojedinih kauzalnih poslova**
 - tada na mesto kauzalnog posla pozajmljeni apstraktni okvir
 - poveriocu obezbeđuje povoljniji položaj
 - **dužnik ne može suprotstaviti sve prigovore koje ima iz kauzalnog posla**
 - menični dužnik mora izvršiti obavezu na zahtev poverioca, dok kupac iz kauzalnog posla može odbiti da plati dugovanu cenu ako prodavac nije spreman da izvrši svoju obavezu

56. Formalni i neformalni pravni poslovi (481- 484)

Neformalni (konsensualni) pravni poslovi su oni kod kojih volja može biti izjavljena na bilo koji način, dakle izričito, prećutno, usmeno, pismeno, pred svedocima ili bez njihovog prisustva, uz učešće državnog organa ili bez njega.

- svi ti načini izjavljivanja volje ravnopravni su sa gledišta nastajanja pravnog posla i njegove punovažnosti

Formalni su oni za koje zakon zahteva da izjava da izjava bude data u tačno određenoj formi (pismeno, pred svedocima, pred određenim državnim oragmom), jer u protivnom nastupaju određene pravne posledice.

- Pismena forma, koju zakon najčešće zahteva, i sama može imati razne oblike:
 - **obična pismena forma kod koje učesnici posla u pismenom obliku rediguju pravni posao i potpisuju ga**
 - **forma javne isprave**, koja sa svoje strane ima dva moguća stepena:
 - **sastavljanje isprave od strane učesnika posla uz overavanje od strane državnog organa**
 - **sastavljanje isprave od strane samog državnog organa**

Prema opštem pravilu koje važi u našem pravu, a i u stranim savremenim pravima, **pravni poslovi su neformalni**, a to znači da **moraju biti sačinjeni u određenoj formi samo kad se to posebno zahteva**.

- broj takvih slučajeva kad zakon zahteva formu se povećava, pa se govori o renesansi formalizma u pravu
- savremene forme su jednostavne i ne otežavaju značajno pravni promet
- dobre strane same forme
 - **formom se obezbeđuje dokaz o postojanju pravnog posla i njegovoj sadržini**
- primeri formalnih poslova u našem pravu:
 - testament
 - ugovor o prometu nepokretnosti
 - ugovor o doživotnom izdržavanju

- ugovor o licenci
- autorski ugovori

S obzirom na posledice koje nastaju za slučaj nepoštovanja, postoje dve vrste forme.

- **Forma ad solemnitatem**
 - **bitan uslov punovažnosti pravnog posla**
 - **posao koji nije preduzet u toj formi ne proizvodi nikakvo pravno dejstvo - ne stvara pravne obaveze**
- **Forma ad probationem – dokazna forma**
 - nije bitan uslov punovažnosti posla
 - posao nastaje i proizvodi svoja pravna dejstva i kada nije ispoštovana
 - **ako dođe do spora o postojanju i sadržini posla, ne mogu se koristiti druga dokazna sredstva, već samo pismena forma u kojoj je posao trebalo preduzeti**

Same *strane ugovornice mogu se sporazumeti da njihov posao*, da bi proizveo pravno dejstvo, *mora imati određenu formu* iako zakon to ne traži.

- ugovor će se smatrati zaključenim tek kad bude sastavljen u ugovornoj formi
- mogu predvideti posebnu formu samo da bi obezbedile dokaz više za slučaj spora

57. Pravni poslovi među živima i pravni poslovi za slučaj smrti (48o)

Pravni poslovi među živima (inter vivos) *odlikuju se time što proizvode pravna dejstva za života tvoraca posla (kupoprodaja, trampa, zajam, zakup).*

Pravni poslovi za slučaj smrti (mortis causa) *se odlikuju time što svoja pravna dejstva proizvode tek u slučaju smrti tvorca pravnog posla (testament, ugovor o nasleđivanju).*

Neki su s ove tačke gledišta **mešoviti**:

- ugovor o doživotnom izdržavanju je inter vivos ukoliko se odnosi na davanje izdržavanja, a mortis causa u delu koji se odnosi na naknadu za izdržavanje ako je ugovoreno da ona prelazi u svojinu davaoca izdržavanja tek kad primalac izdržavanja umre (što je pravilo)

Poslovi koji su redovno inter vivos (npr. kupoprodaja) mogu biti voljom stranaka konstruisani i kao mortis causa, u celini ili delimično.

58. Fiducijarni pravni poslovi (A: 332-333)

Fiducijarni pravni posao nastaje kada jedno lice koje se naziva fiducijent (prenosilac) prenese pravo drugom licu – fiducijaru (sticalac) ali ga ne učini definitivnim sticaocem, tako da će fiducijar po nastupanju određenih okolnosti biti obavezan da pravo vrati fiducijentu ili da ga prenese na treće lice – fideikomisara.

- **prema trećim licima fiducijar izgleda kao definitivni sticalac i tako nastupa u pravnom prometu**
- fiducijar je svestan da ga vezuje unutrašnji obligacioni odnos
 - povereno pravo vrši za račun fiducijanta ili lica koga je fiducijant odredio – fideikomisara
- po pravnoj prirodi, **specifični ugovor o nalogu**
- ovi pravni poslovi zahtevaju posebno poverenje i po pravilu su **intuitu personae**

Sva prava prelaze na fiducijara i on ih mora vršiti u svoje ime ali se obavezao da će vršiti za račun fiducijenta.

- fiducijar može zloupotребiti ukazano poverenje
 - **njegovim aktom treće savesno lice će steći određeno pravo**, fiducijent može biti oštećen

Iza fiducijarnih poslova se često kriju zabranjeni pravni poslovi.

- *izigravanje fiskalnih obaveza, devizni prekršaji, izigravanje spoljnotrgovinskih ograničenja, oštećenje poverioca prezaduženog fiducijanta*

Neki fiducijarni poslovi su zabranjeni kao fideikomisarna supstitucija u naslednom pravu.

59. Nepostojeći pravni poslovi (533-535)

Pored ništavosti i rušljivosti postoji i treći stepen nevažećih pravnih poslova.

- **Nepostojeći pravni poslovi su pravni poslovi kojima nedostaje neki bitni sastavni deo: sama volja (saglasnost), predmet ili forma ad solemnitatem**
 - tako se nekomе predaje stvar na čuvanje a ovaj misli da je dobija na poklon (nesporazum o prirodi posla)
 - prodavac nudi na prodaju jednu stvar (vinjak) a kupac misli na drugu (vino)
 - jedna strana insistira na jednoj a druga na drugoj ceni (nedostatak saglasnosti o bitnom elementu)
- ***ne proizvode nikakvo pravno dejstvo, a ne može biti konvalidiran (osnažen) ni protekom vremena ni voljom stranaka, ni izvršenjem***

Teorija nepostojećih pravnih poslova nastala je u prošlom veku u Francuskoj, u vezi sa sasvim specifičnim tamnošnjim prilikama u oblasti bračnog prava.

Zajedničko nepostojećim i ništavim poslovima je što ***ne proizvode pravno dejstvo i što protekom vremena ne mogu biti konvalidirani*** (osnaženi).

- ***Ništavi poslovi***
 - pod određenim uslovima mogu biti konvalidirani izvršenjem
 - relativno malobrojni slučajevi van kojih ni izvršenje ne pomaže ništa
 - sankcija ništavosti može biti i mogućnost oduzimanja predmeta u korist države
- ***Nepostojeći pravni poslovi***
 - ***kao i drugi ništavi poslovi ne mogu biti konvalidirani ni izvršenjem a nisu ispunjeni ni uslovi za oduzimanje predmeta u korist države***
 - razlozi koji posao čine nepostojećim su krupniji od onih koji povlače ništavost
 - nisu krupnije i posledice a to znači da
 - ***razlika koja postoji između ništavih i nepostojećih nije pravna već faktička***
 - neki nedostaci od strane jednih se kvalifikuju kao razlozi nepostojanja, a od strane drugih kao razlozi ništavosti pravnog posla
 - slučaj sa odsustvom forme ad solemnitatem

60. Ništavi pravni poslovi (503-504 i 507-516)

Ništavim pravnim poslovima vređaju se opšti interesi, usled čega ih prate vrlo energične sankcije, koje se ogledaju u tome što ovakvi poslovi ne proizvode nikakvo pravno dejstvo.

- iz njih ne nastaju subjektivna prava i obaveze čije bi se izvršenje moglo sudski zahtevati, i to stanje je definitivno
- može se isticati u svako vreme
 - ne postoji rok u kome bi se to moralo učiniti
 - ništavi poslovi mogu protekom vremena ne mogu biti osnaženi – nema konvalidacije.
- ostaje ništav i ako bi uzrok ništavosti naknadno otpao
 - zabrana zbog koje je posao nevažeći kasnije se ukine
- na ništavost se može pozivati svako zainteresovano lice
 - podnošenjem tužbe za poništenje
- sud sa svoje strane ništavost uzima u obzir po službenoj dužnosti i pazi na nju i kada se učesnici posla na to ne obaziru, pa čak i ako se odriču prava koja za njih nastaju iz stanja ništavosti

Protekom vremena ništav posao se ne može osnažiti (nema konvalidacije), ali je moguća jedna druga pojava (koja ne zahteva protek vremena) - konverzija.

- ***pretvaranje ništavog posla u drugi, koji je punovažan i proizvodi pravna dejstva***
 - ništav posao, ostaje takav i nameravana dejstva konačno izostaju
 - izjavljena volja ispunjava uslove za postojanje i punovažnost drugog posla
 - koji proizvodi dejstva u skladu sa namerom stranaka

- npr. ništava je izjava o prihvatanju ponude ako se odstupa od ponuđenih uslova ali ovakva izjava volje znači novu ponudu za zaključenje ugovora po drugim uslovima
- ponuđeni "prihvata" ponudu po nižoj ceni

U ZOO, zakonu o nasleđivanju predviđen je veliki broj poslova koji su ništavi i kao takvi ne proizvode pravna dejstva.

Najčešći i najvažniji su:

1. Nedopušteni pravni poslovi

- **poslovi protivni postojećem pravu i moralu** i ima ih nekoliko
 1. **poslovi izričito označeni kao ništavi**
 - npr. zelenaški ugovori, ugovori kojima se predviđa kamata na kamatu, odricanje od zakonskog prava na izdržavanje
 - pravni pisci ovakve slučajeve označavaju kao "tekstuelna" ništavost
 2. **poslovi protivni sadržini imperativne norme**
 3. **poslovi protivni nekom ustavnom načelu**
 4. **poslovi protivni moralu društva**
 - u ova 3 poslednja slučaja se u teoriji govori o "virtuelnoj" ništavosti, koja nije izričito deklarirana, ali je kao mogućnost sadržana u objektivnom pravu do čega sud dolazi upoređivanjem sadržine pravnog posla sa smislom i duhom imperativnih normi, ustavnih načela i društvenog morala

2. Zelenaški pravni poslovi

- **postoji kada neko iskorišćavajući nepovoljnu situaciju saugovornika ugovori za sebe ili nekog trećeg korist koja je u očiglednoj nesrazmeri sa onim što se u naknadu za to daje**
 - npr. bolesnom licu se proda deficitarni lek koji košta 100 dinara po ceni od 145
- subjektivno obeležje sastoji se u zloupotrebljavanju neke nepovoljne situacije saugovornika, a objektivno u tome što postoji očigledna nesrazmera između onoga što se prima i onoga što se kao naknada za to daje
- povraćaj u pređašnje stanje, ili oduzimanje primljenog u korist države, kao posledice ništavosti mogu u ovom slučaju teško pogoditi iskorišćenu stranu
 - **ZOO predviđa mogućnost da se izvrši revizija zelenaškog ugovora i da se tako revidiran održi na snazi**

3. Pravni poslovi (ugovori) sa nemogućim obavezama

- staro pravilo koje izražava poznata maksima ***impossibilim nulla obligatio est***
 - u OIZ formulirano kao "**Što god nije moguće nijesi ni dužan**"
 - po tome kada bi se ko podvezao na što, što se nikako izvršiti ne može, takva obaveza ne bi imala nikakve snage ni obaveznosti
- reč je o objektivnoj nemogućnosti koja postoji kad je ono što je predviđeno kao obaveza nemoguće za sve ljude
- **nemogućnost ispunjenja treba shvatiti u faktičkom smislu** jer ono što je pravno nemoguće ulazi u kategoriju nedopuštenih poslova

4. Prividni (fiktivni i simulovani) pravni poslovi

- **prividni pravni poslovi su oni koji se ne zaključuju stvarno, čija pravna dejstva učesnici ne žele, već s ciljem da se u spoljnom svetu – pred poveriocima, državom – stvori uverenje da su zaključeni i da su proizveli pravna dejstva koja su im svojstvena, kako bi se izbegla neka obaveza prema državi, poverioci onemogućili da naplate ili da ostvare neko pravo**
 - npr. prividno se zaključi prodaja kako bi se ostvarilo pravo na dečiji dodatak, ili neko socijalno davanje
- ako je prividni posao jedini koji je zaključen naziva se fiktivnim pravnim poslom
- ako je fiktivnim poslom prekriven neki drugi posao koji stranke stvarno žele naziva se simulovanim
 - npr. prividno je zaključena kupoprodaja a stvarno poklon
 - u ovom slučaju imamo dva posla:

- a. poklon, čija pravna dejstva stranke stvarno žele (i koji se zove disimulovan, prikriiven)
 - b. kupoprodaja čija pravna dejstva saugovornici ne žele (simulovan)
 - simulovan posao ne proizvodi pravna dejstva među strankama
 - disimulovani je punovažan i proizvodi pravna dejstva ako su ispunjeni zakonski uslovi za njegovu valjanost
 - prema ZOO ***“prividnost ugovora ne može se isticati prema trećem savesnom licu”***
 - ako je vlasnik samo fiktivno preneo na drugoga svojinu na nekoj stvari, pa kupac dalje prenese svojinu na istoj stvari, novi sticalac ostaje vlasnik ako je savestan, tj. nije znao niti morao znati za fiktivnost prvog ugovora
5. **Pravni poslovi mlađih maloletnika**
- ***mlađi maloletnici (manje od 14 god) potpuno su poslovno nesposobni, njihovi pravni poslovi ništavi i ne proizvode nikakva pravna dejstva, bez obzira da li su teretni ili dobroćii, male ili velike vrednosti***
 - ni naknadna saglasnost zakonskog zastupnika im ne može dati pravnu snagu
6. **Ugovori (pravni poslovi) pravnog lica zakljućeni van okvira njegove pravne sposobnosti**
- pravna lica imaju tzv. specijalnu pravnu sposobnost, koja je po svom obimu i kvalitetu određena prirodom delatnosti pravnog lica i ciljem radi čijeg ostvarenja je ono osnovano
 - ZOO postavlja opšte pravilo prema kome ***pravno lice može zaključivati ugovore u okviru svoje pravne sposobnosti i da ugovor zakljućen protivno toj odredbi “nema pravno dejstvo”***
 - zakonom o privrednim društvima ovo opšte pravilo ***derogirano je u odnosu na preduzeća***
 - posao zakljućen van obima njegove pravne sposobnosti ostaje ipak na snazi, po cenu kazne koju plaća pravno lice
7. **Odsustvo potrebne forme**
- opšte je usvojeno pravilo da se pravni poslovi preduzimaju neformalno – **princip konsenzualizma**
 - znaći da je forma potrebna samo kada zakon to posebno zahteva
 - lista poslova za koje se zakonom zahteva forma kao uslov važnosti sve je duža
 - u onim slučajevima u kojima zakon to ne zahteva ugovorne stranke mogu se sporazumeti da posebna forma bude uslov punovažnosti njihovog ugovora
 - ***nepoštovanje zakonom ili ugovorom ustanovljene forme ad solemnitatem povlaći ništavost posla***

61. Rušljivi pravni poslovi (517-532)

Rušljivim pravnim poslovima vređaju se privatni interesi, usled čega ih prate manje stroge sankcije

- rušljivi pravni poslovi ***postoje i proizvode svoja dejstva samo je njihova sudbina neizvesna i rešava se u zakonski određenom roku***
 - **poništenjem** ili
 - poništenje u zakonskom roku koje ***ima povratno dejstvo***
 - posao se smatra nevažećim od samog početka – kao da je ništav
 - poverilac ne može ishoditi prinudno izvršenje obaveze
 - ako je obaveza već izvršena tužbom se može zahtevati povraćaj datog – ***povraćaj u pređašnje stanje, restitucija***
 - **osnaženjem – konvalidacijom**
 - ako se u zakonskom roku pravni posao ne napadne nastupa osnaženje odnosno **konvalidacija**
 - uzima se da je bio punovažan od samog početka
 - dužnik mora izvršiti svoju obavezu i po potrebi zahtevati **prinudno izvršenje**
 - ako je obaveza već izvršena ne može se zahtevati povraćaj datog odnosno **restitucija**

- iste posledice nastupaju i ako se ovlašćeno lice odrekne prava da zahteva poništenje pre isteka zakonskog roka u kome se postupak poništenja može pokrenuti
- sud ne uzima rušljivost u obzir po službenoj dužnosti
 - **samo na zahtev ovlašćenog subjekta**
- poništenje može zahtevati samo lice u čijem je interesu rušljivost ustanovljena

Razlozi rušljivosti – zajednički naziv manljivost volje – sastoje se u nekom nedostatku ili mani volje odnosno njenoj izjavi:

a) Pravni poslovi zaključeni u zabludi

- ***zabluda je kriva predstava o nekoj pravno relevantnoj činjenici u vezi s pravnim poslom***
- razlog za rušljivost je samo ***bitna zabluda***
 - ***Bitna zabluda je takva da pri pravom poznavanju stvari strana koja je u zabludi ne bi inače zaključila ugovor takve sadržine.***
 - kriva predstava o odlučnim činjenicama
 - odlučne činjenice mogu biti prema običaju u prometu ili po nameri stranaka
- to su:
 - ***zabluda o bitnim svojstvima predmeta***
 - faktičko pitanje koje sud sudi u svakom konkretnom slučaju
 - ***zabluda o bitnim svojstvima ličnosti ako su u pitanju ugovori intuitu personae***
 - ugovori intuitu personae su oni ugovori kod kojih su lični kvaliteti bitni za učesnika pravnog posla
- poništenje posla može se zahtevati samo ako strana ugovornica nije kriva za svoju zabludu – ako je savesna
 - postupala s pažnjom koja se u prometu zahteva
 - odgovara za štetu koja se poništenjem ugovora prouzrokuje drugoj strani
 - ***jedini slučaj objektivne odgovornosti za prouzrokovanu štetu gde se za nastanak obaveze na naknadu ne zahteva krivica odgovornog lica***

b) Poslovi zaključeni pod prevarom

- ***prevara je zabluda kvalifikovana ponašanjem druge strane*** – saugovornika lica u zabludi
- dva stepena prevare
 - ***teži*** – kada druga strana dovede prvu u zabludu predstavljajući joj pogrešno neku relevantnu okolnost
 - ***dovodi ga u zabludu***
 - ***blaži*** – kad saugovornik primeti da je prva strana u zabludi ali joj na to ne skrene pažnju
 - ***održava ga u zabludi***
- zabluda je kvalifikovana ponašanjem druge strane
 - razlog za rušljivost je svaka prevara – čak i kad zabluda nije bitna

c) Prinuda – pretnja, strah

- ***Pravni posao je zaključen pod psihičkom prinudom - pretnjom kada je izjava volje data u strahu od nanošenja nekog zla koje se stavlja u izgled – kojim se preti***
 - razlog za rušljivost je opravdan strah
 - postoji ako je sama pretnja ozbiljna i ako je ozbiljno zlo kojim se pretilo
 - sud pri odlučivanju ispunjenja ovih uslova vodi računa o svim okolnostima konkretnog slučaja
 - okolnost da je pretnja delimično ostvarena uvek će biti protumačena kao znak njene ozbiljnosti
- ***Fizička prinuda ili prinuda u užem smislu obuhvata raznovrsna atakovanja na fizički integritet – batinanje, zatvaranje, telesno povređivanje, zlostavljanje***
 - ako prinuda u potpunosti isključuje volju žrtve u pitanju je prinudno zaključeni pravni posao koji je ništav
 - ne proizvodi nikakvo pravno dejstvo
- pretnja ili prinuda **mora biti nedopuštena** sa gledišta prava

- ako neko prei upotrebom dozvoljenog pravnog sredstva da bi se ostvario neki cilj kome vodi dozvoljeno sredstvo – ugovor je punovažan
 - ako se to koristi da bi se zaključio ugovor koji nema veze sa ciljem kome vodi pravno sredstvo, postupanje nije dozvoljeno ni sa pravne ni sa moralne strane
 - **zloupotreba prava**
 - poništenje se može tražiti ako pretnja dolazi i od trećeg lica
 - poništenje se ne može tražiti ako je izjava volje učinjena u strahu od elementarnih nepogoda ili privredno političkih mera
- d) **Lezionarni ugovori – prekomerno oštećenje**
 - **Lezionarni ugovori su dvostrano obavezni ugovori u kojima je narušena ekvivalentnost uzajamnih davanja (lezija – oštećenje)**
 - SGZ, §559: traži se oštećenje preko polovine u čisto objektivnom smislu
 - svaka strana može da traži poništenje ugovora pod uslovom da nije dobila ni pola vrednosti onog što je dala ili se obavezala dati drugoj strani
 - ZOO:
 1. **dovoljno je svako prekomerno oštećenje** – i manje od polovina
 2. zahteva se da postoji **zabluda o pravoj vrednosti stvari**
 - da oštećena strana u vreme zaključenja ugovora za pravu vrednost nije znala niti je morala znati
- e) **Pravni poslovi ograničeno sposobnih lica**
 - **stariji maloletnici mogu samostalno zaključivati pravne poslove manjeg značaja**
 - **poslove većeg značaja mogu zaključivati samo uz saglasnost zakonskog zastupnika**
 - ako je saglasnost data prethodno kao dozvola, ona je sastavni deo posla koji maloletnik zaključuje
 - ako saglasnost nije data prethodno, pravni posao maloletnika je rušljiv – sudbina pravnog posla zavisi od:
 1. **maloletnikovog zakonskog zastupnika** i
 - može se naknadno saglasiti i takva izjava ima **retroaktivno dejstvo**
 - smatra se da je posao punovažan od početka
 - može svoje odobrenje uskratiti i smatra se da posao nije ni zaključen
 2. **maloletnikovog saugovornika**
 - ostaje vezan ugovorom
 - **može pozvati zakonskog zastupnika da se izjasni, pa će sudbina pr. posla biti u skladu sa izjavom zastupnika**
 - ako se ne izjasni u roku od 30 dana smatra se da je odbio da da odobrenje
 - ako maloletnikov saugovornik ne traži izjašnjenje a zastupnik se ne izjasni po sopstvenoj inicijativi pa maloletnik navrš 18 godina života
 - **sudbina posla je u rukama bivšeg maloletnika**
 - u roku od tri meseca od sticanja poslovne sposobnosti može pokrenuti postupak poništenja
 - **ako ne preduzme ništa u tom roku pravni posao se osnažuje**

62. Posledice nevažnosti pravnih poslova (504 -506)

Protekom vremena ništav posao se ne može osnažiti (nema konvalidacije), ali je moguća jedna druga pojava (koja ne zahteva protek vremena) - konverzija.

- **pretvaranje ništavog posla u drugi, koji je punovažan i proizvodi pravna dejstva**
 - ništav posao, ostaje takav i nameravana dejstva konačno izostaju
 - **izjavljena volja ispunjava uslove za postojanje i punovažnost drugog posla**
 - **koji proizvodi dejstva u skladu sa namerom stranaka**
 - npr. ništava je izjava o prihvatanju ponude ako se odstupa od ponuđenih uslova ali ovakva izjava volje znači novu ponudu za zaključenje ugovora po drugim uslovima

- ponuđeni "prihvata" ponudu po nižoj ceni

U dva slučaja izvršenje ništave obaveze ima za posledicu **osnaženje (konvalidaciju) pravnog posla**:

- ako je zabrana ili uzrok ništavosti bio manjeg značaja**
 - u praksi teško sresti, jer posao čine ništavim tek krupni nedostaci
- kad je izvršen, u celini ili u pretežnom delu, ugovor koji je ništav zbog nedostatka forme**

Van ova dva izuzetka važi **opšte pravilo da ugovor ostaje ništav iako je izvršen**

- posledica toga je obaveza da se vrati ono što je primljeno pošto ne postoji pravi osnov da se zadrži – povraćaj u pređašnje stanje, restitucija
 - ako su u pitanju **jednostrano obavezni poslovi** (ugovori) restitucija je po prirodi stvari jednostrana (druga strana ništa nije primila)
 - ako je reč o poklonu, poklonoprimalac je dužan da vrati stvar
 - ako su u pitanju **dvostrano obavezni poslovi**, restitucija je dvostrana ako su obe strane izvršile svoje obaveze, a jednostrana ako je jedna svoju obaveznu izvršila a druga nije
 - kod kupoprodaje kupac će biti dužan da vrati stvar a prodavac primljenu cenu
 - kod trampe svaka stranka će biti dužna da vrati stvar koju je primila

U najtežim slučajevima ništavosti sudu pored izricanja obaveze vraćanja stoje na raspolaganju još dve mogućnosti:

- da uskrati pravo na povraćaj datog, s tim da stranke zadrže ono što su na ime izvršenja posla primile**
 - opravdano se kažnjava jedna strana, time što joj se uskraćuje pravo na povraćaj
 - ono znači nagradu drugoj strani (koja zadržava ono što je primila), iako ona kao saučesnik u nedozvoljenom pravnom poslu ne zaslužuje ovakav obzir
 - sa čisto pravne tačke gledišta primljeno se ne može zadržati jer za to ne postoji punovažan pravni osnov
- da se ono što je na ime izvršenja posla primljeno oduzme u korist države (opštine)**
 - kad je ugovor protivan ustavom utvrđenim načelima društvenog uređenja, prinudnim propisima ili moralu društva*

63. Pobijanje pravnih poslova (A: 341-342)

Pobijanje pravnih poslova je radnja kojom poverilac otklanja od sebe posledice punovažnih imovinskopravnih raspolaganja svog dužnika kako bi naplatio svoje potraživanje iz vrednosti koje su iz dužnikove imovine prešle u imovinu njegovih pravnih sledbenika.

- vrši se prigovorom ili Paulijanskom tužbom

Paulijanska tužba podnosi se protiv lica u čiju korist je preduzeta radnja koja se pobija ili protiv njegovih sledbenika.

- ako dužnik proda kuću svom prijatelju kako bi onemogućio svog poverioca da iz njene vrednosti naplati svoje potraživanje
- poverilac će tužiti kupca i tražiti da se kupoprodaja oglasi nevažećom u odnosu na njega
- tako stiće mogućnost da u izvršnom postupku zahteva prodaju kuće i da tako od novca dobijenog prodajom namiri svoje potraživanje

ZOO predviđa uslove za pobijanje pravnih poslova:

- Insolventnost dužnika**
 - **situacija kada je pasiva u dužnikovoj imovinskoj masi veća od aktive**
 - poverilac nema odakle da naplati svoje potraživanje
 - ako dužnik ima imovinu kojom može izmiriti svoje obaveze – solventnost, poverilac nema pravo da pobija njegove pravne poslove

b) Nesavesnost dužnika

- *postoji onda kada je dužnik znao ili mogao znati da preduzetim pravnim poslom onemogućava poverioce da naplate svoje potraživanje*
- mora se dokazati sem u sledećim izuzecima:
 - ako otuđi dobročinim pravnim poslom
 - ako otuđi svome suprugu, krvnom ili tazbinskom srodniku u pravoj liniji ili u pobočnoj liniji do četvrtog stepena
- *nesavesnost se u ovim situacijama pretpostavlja*

c) Nesavesnost trećeg lica

- *važi isto što i za dužnika*
- ne traži se ovaj uslov kod otuđenja dobročinim pravnim poslom
- *ako treće lice spada u **familia suspecta** – rodbinu pod sumnjom – njegova nesavesnost se pretpostavlja*

Pravo poverioca da pobija pravne poslove dužnika vremenski je ograničeno

- može se podneti u roku od godinu dana za teretne pravne poslove, u roku od tri godine za dobročine pravne poslove
- rok se računa od dana kada je pravni posao preduzet, odnosno kada je trebalo preduzeti propušteni pravni posao

64. Važnije vrste ugovora – jednostrano i dvostrano obavezni, komutativni i aleatorni, lični i nelični, realni (487-501)

Jednostrano obavezni i dvostrano obavezni

- Jednostrano obavezni ugovori su oni koji stvaraju obavezu samo za jednu stranu, tako da se ona isključivo pojavljuje u ulozi dužnika, a druga strana isključivo u ulozi poverioca**
 - *ugovor o poklonu*
 - Dvostrano obavezni ugovori su oni iz kojih nastaju obaveze za obe strane, što znači da je svaka od njih istovremeno i poverilac i dužnik.**
 - *prodavac potražuje cenu i u tom pogledu on je poverilac, ali istovremeno duguje predaju stvari (i prenos svojine) i u tom pogledu on je dužnik.*
- podela je izvršena s obzirom na to kako su raspodeljena prava i obaveze između strana ugovornica
 - ne treba je mešati sa podelom pravnih poslova na jednostrane i dvostrane
 - s obzirom na to koliko strana izjavljuje volju u pravnom poslu
 - *praktičan interes podele je mnogostruk*
 - ***kod dvostrano obaveznih ugovora svaki saugovornik može odbiti ispunjenje ako druga strana ne ispuni ili nije spremna da istovremeno ispuni svoju obavezu***
 - **pravi dvostrano obavezni ugovori** su oni kod kojih obaveze stranaka nastaju istovremeno iz samog ugovora što nije slučaj sa svim dvostrano obaveznim ugovorima
 - *kupoprodaja, trampa, ugovor o doživotnom izdržavanju i dr.*

Komutativni i aleatorni

- Komutativni ugovori su oni kod kojih se već u momentu njihovog zaključenja zna ko će biti poverilac a ko dužnik i kakav je krajnji odnos uzajamnih davanja.**
 - unapred se znaju sva njihova dejstva
 - *redovno konstruisani: kupoprodaja, trampa, zakup, zajam, ostava, posluga, poklon*
 - moгу se poništiti ako je u vreme zaključenja ugovora postojala “očigledna nesrazmera” između onoga što se daje i onoga što se prima a oštećena strana “za pravu vrednost tada nije znala niti je morala znati”
- Aleatorni ugovori (ugovori na sreću) odlikuju se time što se u vreme njihovog zaključenja ne zna ko će biti poverilac a ko dužnik (kao kod ugovora o opkladi) ili se ne zna kakav će biti krajnji odnos uzajamnih davanja stranaka (to će se znati kasnije)**

- npr. ugovor o osiguranju
 - koji je aleatoran zato što se ne zna da li će uopšte nastupiti tzv. osigurani slučaj i da li će osiguravajuća organizacija biti u obavezi da isplati tzv. sumu osiguranja i koliko
- ugovori koji su redovno komutativni, mogu voljom stranaka biti konstruisani kao aleatorni
 - npr. u slučaju kada se za utvrđenu cenu kupi sav prinos sa određenog kompleksa
 - ako se unapred za utvrđenu cenu kupi sav ulov ribe iz određene akcije
- ne mogu se poništiti zbog očigledne nesrazmere kao komutativni

Ugovori sa trenutnim i ugovori sa trajnim odnosno sukcesivnim prestacijama tj. činidbama

- Ugovori sa trenutnim prestacijama odlikuju se time što se obaveza dužnika izvršava odjednom jednokratnim ponašanjem
 - redovno slučaj sa kupoprodajom, trampom, poklonom
 - **u slučaju neizvršenja raskid lišava ugovor svih dejstava**
- Ugovori sa sukcesivnim prestacijama odlikuju se time što se obaveza izvršava u dužem ili kraćem periodu nizom postupaka u određenim vremenskim razmacima
 - npr. plaćanje zakupnine u mesečnim iznosima, plaćanje kupoprodajne cene u ratama, plaćanje izdržavanja u ugovorenim razmacima vremena
- Ugovori sa trajnim prestacijama se odlikuju time što se obaveza izvršava ponašanjem koje neprekidno traje u dužem periodu vremena
 - npr. obaveza čuvanja stvari kod ostave
 - **raskid ugovora sa sukcesivnim odnosno trajnim prestacijama načelno se odnosi samo na budućnost**

Individualni i kolektivni ugovori

- Individualni ugovori su oni koje zaključuju pojedini subjekti (fizička ili pravna lica) među sobom.
 - proizvode pravna dejstva samo u odnosu na strane ugovornice
- Kolektivni ugovor zaključuje se između organizacije poslodavca s jedne, i sindikalne ili druge organizacije radnika, s druge strane, i njime se na jedan opšti način uređuju pojedina pitanja iz radnog odnosa.
 - pravno obavezan za sve radnike u radnom odnosu, kao i one koji će tek naknadno stupiti u radni odnos

Ugovori intuitu personae (lični) i nelični ugovori

- Nelični ugovori su oni koji se zaključuju nezavisno od ličnih kvaliteta ugovornih strana.
 - shodno tome prava i obaveze koji iz njih nastaju su **prenosivi kako među živima tako i za slučaj smrti**
- Ugovori intuitu personae zaključuju se upravo s obzirom na lične kvalitete ugovornih strana
 - ima za posledicu da se može tražiti njihovo poništenje u slučaju zablude o tim kvalitetima
 - prava i obaveze koji iz njih nastaju **neprenosivi su i gase se smrću**
 - npr. ugovor kojim je naručen portret kod renomiranog slikara, ugovor o poklonu

Realni ugovori

Realni ugovori su ugovori koji se zaključuju predajom stvari a takvima se smatraju zajam, posluga, ostava i ručna zaloga, zato što obaveza na povraćaj stvari nastaje tek faktom predaje stvari a ne iz saglasnosti volja koja prethodi toj predaji.

- pravni pisci dodaju i poklon
 - ili formalan, u kom slučaju stvara pravnu obavezu da se da ono što je obećano
 - ili realan, u tom smislu što neformalno obećanje ne obavezuje poklonodavca, ali njegovo izvršenje obećanja ipak punovažno prenosi svojину na poklonoprimca

- za njih se kaže da su nastali u rimskom pravu, da su ih odatle preuzela skoro sva savremena zakonodavstva, ali da je u nekim drugim zakonicima usvojeno drugo stanovište, po kome su oni organizovani kao dvostrano obavezni konsensualni poslovi
 - specifičnost spomenuta 4 ugovora bila u tome što obaveze strana ugovornica ne bi nastajale istovremeno, nego bi prvo nastajala obaveza na predaju stvari dok bi obaveza one druge strane (na povraćaj stvari) nastajala tek kad prva strana izvrši svoju obavezu i bila uslovljena njenim izvršenjem

Kada se sve češće događalo da dužnik izneveri datu reč javila se potreba da poverioci budu zaštićeni u svojim legitimnim očekivanjima.

- priznato im je **pravo na tužbu**, kojom se moglo zahtevati povraćaj datog
 - ***obaveza dužnika je postala pravna***

Pravni pisci sada drugačije objašnjavaju realne ugovore:

- ovde zapravo postoje dva ugovora koji se slede
- predaja stvari istovremeno znači dvoje
 - izvršenje jednog ugovora zaključenog saglasnošću volja – ***predugovora o zajmu***
 - ***zaključenje drugog realnog*** – budući da obaveza na povraćaj zajmoprimca, poslugoprimca, ili čuvara nastaje tek činom predaje stvari
- nedostatak je što ne uzimaju u obzir da ***saglasnost volja ima u određenoj meri konstitutivno dejstvo i u pogledu te druge obaveze***
 - ***obaveza na povraćaj stvari u potpunosti se oblikuje već saglasnošću volja***
 - ***predajom se njeno kreiranje zaokružuje i završava***
 - ako bi bilo drukčije ne bi bilo moguće razlikovati ove ugovore jedne od drugih
 - ne bi se znalo kakva su prava i obaveze one druge strane

Zajam, posluga, ostava i zaloga su po svojoj pravnoj prirodi **mešoviti**, i to **nepravi dvostrano obavezni konsensualno-realni ugovori**

- obaveze strana ugovornica ne nastaju istovremeno
- ***jednim delom zaključuju saglasnošću volja***, dok su ***drugim (manjim) delom realni u pogledu obaveze na povraćaj i to delimično***
- pored spomenutih obuhvata i neke druge ugovore ali ne i poklon

Realni ugovori u savremenim pravima ne postoje i utopili su se u opisanu posebnu vrstu dvostrano obaveznih ugovora.

65. Modaliteti pravnih poslova – uslov (537-549)

Modifikacija pravnog posla je neka okolnost koja utiče na dejstva pravnog posla koja menja odnosno modifikuje redovna dejstva pravnog posla. Postoje tri vrste: uslov, rok i nalog.

U smislu modifikacije pravnog posla uslov je buduća neizvesna okolnost od čijeg ostvarenja zavise pravna dejstva posla.

- ako se dejstva pravnog posla podrede jednoj budućoj neizvesnoj okolnosti čije je nastupanje izvesno samo je neizvesno vreme njenog nastupanja, postoji samo rok a ne uslov
- nije uslov u pravnotehničkom smislu buduća neizvesna okolnost koja je svojstvena prirodi pravnog posla tako da od ostvarenja te okolnosti zavise redovna dejstva posla.
 - ako bi neko bio postavljen za naslednika „pod uslovom“ da nadživi testatora, to nije uslov u smislu modifikacije pravnog posla, jer se ni u čemu ne menjaju redovna dejstva posla

Prema načinu na koji se ostvaruju uslovi se dele na **pozitivne i negativne**.

- **Pozitivni su oni koji se ostvaruju nastupanjem okolnosti (događaja)**
 - dobijanje kredita, odlazak u inostranstvo, rođenje deteta.
- **Negativni su oni koji se ostvaruju nenastupanjem odnosno izostankom buduće i neizvesne okolnosti**
 - nestupanje u brak, nerođenje deteta
 - ako se rođaku poklanja stan s tim da ne stupi u brak pre nego što napuni 27 godina života

Uslovi se dele na **potestativne, kazualne i mešovite**.

- **Kazualan uslov ne zavisi od volje ni jedne ni druge strane već od slučaja (casus-a) ili zavisi isključivo od volje nekog trećeg koji nije učesnik pravnog posla.**
 - kupujem pod uslovom da dobijem kredit
- **Potestativni su oni koji zavise od volje jednog ili drugog učesnika pravnog posla.**
 - **Običan potestativni uslov se sastoji u nekoj radnji ili uzdržavanju učesnika pravnog posla pa utoliko zavisi i od njegove volje**
 - kupujem automobil ukoliko na odmor budem išao u inostranstvo
 - kupujem stan ukoliko se oženim
 - **Čist ili pravi potestativni uslov zavisi od nahođenja učesnika pravnog posla, od njegove arbitrerne, diskrecione volje.**
 - obavezujem se da ću vam sledećeg meseca kad primim platu dati na zajam 2000 eura ako budete hteli.
 - neke vrste čistih potestativnih uslova ne važe i povlače ništavost obaveze
 - npr. obavezujem se kad primim narednu platu da vam dam 200eura na zajam „ako budem hteo“
- **Mešovit uslov istovremeno zavisi od volje učesnika pravnog posla odnosno naslednika ili legatara i volje nekog trećeg ili objektivnih okolnosti**
 - poklanjam kuću Šabanu pod uslovom da se oženi Đeljanom

Postoji podela na **odložne i raskidne uslove**.

- **Odložni ili suspenzivan je onaj uslov koji dejstva pravnog posla odlaže i nastupanje čini neizvesnim**
 - prodajem harmoniku ukoliko dobijem stipendiju za usavršavanje u Moskvi
- **Kod raskidnog ili rezolutivnog uslova pravni posao proizvodi dejstva na koja je upravljen i u tom pogledu nema neizvesnosti, ali je neizvesno da li su ta dejstva definitivna tj. da li će opstati**
 - prodajem motokultivator i prenosim svojinu na kupca zbog odlaska u inostranstvo, s tim da ovaj prenos pada i svojina na motokultivatoru mi se vraća ako ne dobijem radnu dozvolu u određenoj stranoj državi

Ova poslednja podela otkriva prirodu uslova kao modifikacije i njegov uticaj na dejstva pravnog posla. Da bi se ta dejstva ispitala potrebno je razlikovati 3 situacije:

- situacija koja postoji dok se još ne zna da li će se uslov ostvariti – faza neizvesnosti
- situacija koja nastaje neostvarenjem uslova
- situacija koja nastaje ostvarenjem uslova

Dejstva punovažnog odložnog uslova

- a) U fazi neizvesnosti, dok se još ne zna da li će se uslov ostvariti, od samog zaključenja ugovora **stranke su njime vezane te se nijedna ne može jednostrano povući.**

I. Pravo koje je predmet ugovora i dalje pripada prenosiocu, on je vlasnik, poverilac.

- prodavac ima pravo da stvar i dalje upotrebljava, da pribira plodove, da podiže svojinske i državinske tužbe
- ne sme učiniti ništa što bi ugrozilo prava sticaoca za slučaj da se uslov ostvari, inače duguje nakandu štete
- može preduzimati i akte raspolaganja s tim da sudbina ovih raspolaganja zavisi od ostvarenja uslova

II. Sticalac još nije imalac prava i ne može vršiti samo pravo

- ne može naplatiti potraživanje ako je u pitanju cesija, ne može upotrebljavati stvar ni pribirati plodove, ni podizati svojinske i državinske tužbe
- on ima jedno „eventualno pravo“, „pravo u začetku“ i može preduzimati radnje za očuvanje tog prava
 - prekinuti rok zastarelosti, odnosno održaja, upisati svoj naslov u zemljišne knjige

- b) Faza neizvesnosti se može se okončati **neostvarenjem uslova**

I. Dejstvo neostvarenja odloženog uslova je u tome što se *smatra da posao nije ni bio zaključen.*

II. Raspolaganja koja je u međuvremenu vršio prenosilac važe, dok raspolaganja pribavioca ne važe, smatra se da ih nije bilo.

- c) Faza izvesnosti može se uspostaviti i **ostvarenjem odložnog uslova**

I. Ostvarenje odložnog uslova otklanja neizvesnost koja je postojala, tako što *pravni posao proizvodi dejstva na koja je bio upravljen.*

II. Raspolaganja koja je pribavilac preduzeo u međuvremenu sada su konsolidovana i postala konačna dok raspolaganja prenosioca ne važe, smatra se da ih nije bilo.

Dejstva punovažnog raskidnog uslova

- **Posao modifikovan raskidnim uslovom proizvodi dejstva na koja je upravljen i u tom pogledu nema neizvesnosti.**

- Neizvesnost se sastoji u tome da li će proizvedena pravna dejstva opstati

- zbog odlaska u inostranstvo prodajem automobil i prenosim svojinu na kupca, s tim da ovaj prenos pada i svojina mi se vraća ukoliko u zemlji dobije posao za koji sam konkurisao

- **Ako se raskidni uslov ne ostvari neizvesnost nestaje te je sticanje konačno**

- Pravni akti koje je preduzeo sticalac ostaju u važnosti, a poslovi koje je preduzeo raniji imalac nemaju nikakvog dejstva.

- **Ako se raskidni uslov ostvari, stečeno pravo se gubi**

- Gube se i raspolaganja koja je sticalac činio i pravo se vraća ranijem imaocu.

Fikcija (ne)ostvarivanja uslova

- **Smatra se da je uslov ostvaren ako njegovo ostvarenje, protivno načelu savesnosti i poštenja, spreči strana na čiji je teret određen.**
- **Smatra se da nije ostvaren ako njegovo ostvarenje, protivno načelu savesnosti i poštenja prouzrokuje strana na čiju je korist određen.**

Nevažećim uslovima smatraju se oni koji su

- **nedozvoljeni**
 - protivni kako izričitim zakonskim naređenjima tako i opštim pravnim principima i načelima ustavnog poretka
- **nemoralni**
 - protivni moralnim shvatanjima društva
- **nemogući,**
- **nerazumljivi ili**
- **protivrečni**

U našem pravu posledice nevažnosti uslova su različite, u zavisnosti od toga koji je pravni posao u pitanju:

- **ugovor modifikovan nevažećim uslovom i sam je nevažeći i to ništav**
- **nevažeći uslovi u testamentu smatraju se kao da ne postoje**
 - testament proizvodi dejstva kao da uslov nije ni postavljen

66. Modaliteti pravnih poslova – rok (550-554)

Rok je vremenski razmak sa čijim istekom pravni posao počinje proizvoditi svoja pravna dejstva (odložni, početni rok), ili sa čijim istekom pravni posao prestaje proizvoditi pravna dejstva (završni, raskidni rok).

- **odložni rok**
 - Opšti imovinski zakonik za CG lepo definiše odložni rok: "Kad je početak dejstva nekog ugovora vezan za kakav rok, pa i kakav događaj koji svako jako treba da se obistini (npr. nečija smrt), tad su sva prava od takoga ugovora bezuslovno stečena čim je ugovor završen; samo što je izvršenje odloženo do određenog roka ili događaja".
 - **sa istekom roka obaveza dospeva a poverilac može zahtevati njeno izvršenje**
- **raskidni rok**
 - **sa istekom roka posao prestaje da proizvodi pravna dejstva**

Rok je za razliku od uslova budući izvesni događaj (pošto vreme neumitno teče). Može biti određen:

- **kalendarski**
 - u danima, nedeljama, mesecima, godinama
- **fiksiranjem određenog datuma, ili vezivanjem za događaj čiji se datum može unapred izračunati**
 - uskrs naredne godine, dan punoletstva određenog lica
- **vezivanjem za događaj čije je nastupanje izvesno ali je neizvesno vreme njegovog nastupanja**
 - nečija smrt

Opšta pravila o računanju vremena su u našem pravu, u odsustvu opšteg dela građanskog zakonika, sadržana u ZOO:

- rok određen u nedeljama, mesecima ili godinama završava se **onog dana koji se po imenu i broju poklapa sa danom nastanka događaja od koga rok počinje da teče**
 - ako takvog dana nema u poslednjem mesecu, **kraj roka pada na poslednji dan tog meseca**
 - ako poslednji dan roka pada u dan kada je zakonom određeno da se ne radi, kao **poslednji dan roka računa se sledeći radni dan**
 - jednogodišnji rok za izvršenje ugovora zaključenog 31.12 (računajući ovaj rok od dan zaključenja) ističe 31.12 naredne godine, preciznije rečeno u ponoć (nula časova) između 31.12 i 1.1 pošto se dani ne računaju od svanuća do svanuća nego od ponoći do ponoći
- rok određen u danima **počinje teći prvog dana posle događaja od koga se računa, a završava se istekom poslednjeg dana roka**
 - u rok određen danima **ne računa se dan zaključenja ugovora** odnosno dan u koji pada događaj od koga rok počinje teći

- ako rok iznosi 4 dana a ugovor je zaključen u ponedjeljak, sam ponedjeljak se ne računa, prvi dan roka je utorak a posljednji petak
- ako rok iznosi 30 dana a ugovor je zaključen 1.2.2013, sam prvi februar se ne računa, prvi dan roka je 2.februar a posljednji dan 3.3.
- rok određen u nedeljama (sedmicama) **završava se istekom onog dana posljednje nedelje koji nosi isti naziv kao dan u koji se desio događaj od koga je rok počeo teći**

67. Modaliteti pravnih poslova - nalog (555)

Nalog je modifikacija dobroćinih pravnih poslova (poklona i testamenta), koja se sastoji u obavezi korisnika dobroćinog raspolaganja (poklonoprimeca, naslednika) na neko davanje, činjenje ili nečinjenje, s tim što se primljene koristi gube ako se obaveza ne izvrši.

Sama obaveza po opštim pravilima, mora biti **određena, moguća i dopuštena**.

Kod poklona nalog pre svega može biti ustanovljen

a) u korist nekog trećeg

- da poklonoprimec npr. izdržava nekoga dok se ovaj nalazi na redovnom školovanju, ili da ga za to vreme primi u stan, ili da nagradi najbolje ostvarenje u nekoj oblasti

b) u korist samog poklonodavca

- recimo da ga poklonoprimec obilazi u bolesti, da pripremi neki njegov rukopis za štampu, da finansira neku njegovu aktivnost

c) u korist samog poklonoprimeca

- da poklonjenu stvar upotrebi na određeni način (recimo da u poklonjenoj kući stanuje), da napusti profesiju kojom se bavi, da ostavi pušenje ili alkohol, da obavi određeno putovanje

Kod testamenta nalog može biti ustanovljen

a) u korist nekog trećeg

b) u korist naslednika odnosno legatara - korisnika dobroćinog raspolaganja

c) u korist samog zaveštaoa

- npr. da se naslednik stara o održavanju ostaviočevog groba

68. Pojam i vrste zastupništva (556-567)

Zastupništvo je obavljanje pravnih poslova u tuđe ime, na osnovu ovlašćenja za zastupanje, sa tim dejstvom da prava i obaveze iz preduzetog posla nastupaju neposredno za zastupanoga.

U ovoj operaciji učestvuju tri lica:

- a) **zastupani** - onaj u čije ime se posao zaključuje
- b) **zastupnik** - koji posao zaključuje sa trećim
- c) **treće lice** - sa kojim zastupnik posao preduzima
 - o druga ugovorna strana ako je u pitanju zaključenje ugovora

Pravni odnos iz tog ugovora nastaje između zastupanog i trećeg i to neposredno, tako da zastupani postaje vlasnik, poverilac, dužnik, on se oslobađa obaveze.

- **Zastupnik koji je zaključio ugovor, nije subjekt prava i obaveza koje iz njega nastaju, niti odgovara za izvršenje obaveza zastupanog prema trećem i trećeg prema zastupanome.**

Zastupništvo proizvodi ova dejstva samo **ako je zastupnik imao ovlašćenje za zastupanje i ako se kretao u njegovim granicama**, ali to nije dovoljno.

- potrebno je još da se on, zaključujući posao sa trećim, **deklarisao kao zastupnik** ili barem **da je njegovo zastupničko svojstvo bilo poznato** na osnovu okolnosti slučaja
 - o ako trećem nije bilo poznato niti mu je na osnovu okolnosti moglo biti poznato da zastupnik istupa u tuđe ime, pravni odnos neposredno nastaje između zastupnika i trećeg
 - o treći, koji ugovara sa zastupnikom, uvek može zahtevati da ovaj dokaže svoje zastupničko svojstvo, a kad ovlašćenje proističe iz neke pismene isprave, da mu da njen prepis potvrđen potpisom
 - **u sumnji se uzima da je posao zaključen u svoje ime**

U principu zastupništvo je moguće kod svih pravnih poslova

- Izuzetno kad su u pitanju **pravni poslovi čiji je lični karakter** naročito naglašen, **zakon zahteva da posao bude lično preduzet**.
 - o *testament, delimično i brak*

Zastupništvo treba razlikovati od nekih sličnih ustanova pre svega od posredništva i komisiona.

- Ugovorom o posredovanju jedno lice posrednik (mešetar) obavezuje se da nastoji naći i dovesti u vezu sa nalogodavcem lice koje bi se s njim pregovaralo o zaključenju određenog ugovora, a nalogodavac se obavezuje da mu isplati određenu naknadu, ako taj ugovor bude zaključen.
 - o **posrednik ne obavlja pravne poslove već samo dovodi stranke u vezu**
- Kod **komisionog posla** (komisiona) jedno lice (komisionar) zaključuje pravni posao u svoje ime ali na tuđi račun.
 - o učestvuju tri lica:
 - **komitent** - lice za čiji račun je posao zaključen sa trećim
 - **komisionar** - lice koje u svoje ime a za račun komitenta preduzima pravni posao
 - **treće lice** - komisionarev saugovornik
 - o komisionar preduzima pravne radnje
 - **dela u svoje ime**
 - pravni odnos iz komisionog posla neposredno nastaje između komisionara i trećeg
 - o **dela za račun komitenta**
 - dužan je efekte posla preneti na njega
 - komitent se posle nalazi u pravnom odnosu sa trećim
 - sticanje prava i obaveza preko komisionara se zato naziva **posrednim zastupništvom**

Neki pisci definišu zastupništvo kao vršenje pravnih poslova u tuđe ime i za tuđ račun.

Od zastupništva treba razlikovati i **nezvano vršenje tuđih poslova**

- **vršenje tuđih poslova, pravnih ili materijalnih, bez ovlašćenja onoga čiji je posao, u cilju zaštite njegovih interesa**
 - **gospodar posla** - onaj čiji je posao - *dominus negotii*
 - **nezvani vršilac ili poslovođa bez naloga** - onaj koji je delao u njegovo ime bez ovlašćenja - *negotiorum gestor*
 - **poslovodstvo bez naloga** - delanje nezvanog vršioca - *negotiorum gestio*
- **nezvani vršilac može preduzimati**
 - **materijalne akte**
 - u odsustvu vlasnika zgrade njegov sused vodoinstalater po sopstvenoj inicijativi popravi naprsle vodovodne cevi u zgradi, i tako spreči nastanak štete
 - **pravni posao**
 - sused o popravci cevi zaključi ugovor sa trećim - vodoinstalaterom, stavljajući mu do znanja da je posao tuđ i da dela bez ovlašćenja gospodara posla deklarirajući se kao nezvani držalac
- prema ZOO **vršenju tuđeg posla može se nezvano pristupiti ako posao ne trpi odlaganje te predstoji šteta (nužno poslovodstvo) ili propuštanje očigledne koristi (korisno poslovodstvo) pod uslovom da onaj čiji je posao nije zabranio preduzimanje posla**
 - ako je nezvani vršilac delao pod izloženim uslovima, dominus negotii dužan je posao odobriti
 - **odobrenje ima povratno dejstvo**
 - smatra se da je nezvani vršilac od početka delao kao zastupnik
 - nužno i korisno poslovodstvo u stvari su slučajevi delanja na osnovu ovlašćenja sadržanog u zakonu
 - zakonom su definisani uslovi za preduzimanje posla
 - zbog prirode stvari nije mogao unapred biti određen i preduzimač posla tj. zastupnik

O nezvanom vršenju tuđih poslova u pravom smislu reči može se govoriti samo onda ako se dela bez ikakvog ovlašćenja, ne samo ovlašćenja gospodara posla, nego ni zakonskog odnosno sudskog ovlašćenja.

- naknadno odobrenje tj **ratifikacija** i ovde ima **povratno dejstvo**
 - smatra da je nezvani vršilac od početka delao kao punomoćnik lica čiji je posao
- pravo nezvano vršenje tuđih poslova je ono van slučajeva nužnog i korisnog poslovodstva bez naloga

Uloga zastupništva

- poslovno nesposobnim licima na ovaj način se omogućuje da stiču prava i obaveze
- poslovnim ljudima se omogućuje da u pravnom prometu učestvuju u neuporedivo većem obimu
- organizuje se zaštita važnih interesa odsutnih lica i lica čije je mesto boravka nepoznato

U zavisnosti od toga u kom pravnom aktu je sadržano ovlašćenje za zastupanje, možemo razlikovati ugovorno, zakonsko, sudsko i statutarno zastupništvo.

69. Ugovorno zastupništvo – punomoćstvo (568-580)

Ugovorno zastupništvo je ono koje se zasniva na ugovoru između zastupanog, koji se ovde zove vlastodavac i zastupnika odnosno punomoćnika, dok se ovlašćenje za zastupanje zove punomoćje, bez obzira da li je dato usmeno ili pismeno.

- isprava o punomoćstvu je po definiciji uvek jedno pismeno, čak i kad je po zakonu dovoljno usmeno punomoćje
 - po našem pravu **forma propisana zakonom za neki ugovor ili koji drugi pravni posao važi i za punomoćje za zaključenje tog ugovora**
 - ako je posao za čije se zaključenje daje punomoćje neformalan, i samo punomoćje je neformalno

Kod ugovornog zastupništva treba razlikovati dva odnosa:

- odnos između vlastodavca i punomoćnika
 - *merodavan je ugovor koji uređuje njihova međusobna prava i obaveze*
 - nekad se svodi na ovlašćenje za zastupanje
 - nekad je to ovlašćenje deo znatno šire celine odnosa
 - punomoćnik je onda obavezan i na preduzimanje drugih poslova
- odnos između vlastodavca i trećeg lica s kojim punomoćnik zaključuje ugovor
 - *merodavno je punomoćje*
 - ZOO propisuje da su postojanje i obim punomoćja nezavisni od pravnog odnosa na čijoj je podlozi punomoćje dato

U ZOO ne govori se o ugovornom zastupništvu, već o **ovlašćenju za zastupanje**

- *zasniva se na „izjavi volje zastupanog“*, ali te dve stvari ne treba međusobno suprotstavljati
- nekada od samog početka postoji ugovor o zastupanju tako da istovremeno sa ovlašćenjem za zastupanje nastaje i obaveza zastupanja
- nekada prvo nastaje ovlašćenje za zastupanje na osnovu jednostrane vlastodavčeve izjave, koja biva prihvaćena kasnije, a najkasnije samim preduzimanjem posla od strane punomoćnika

Prema obimu ovlašćenja i krugu poslova na koje glasi može biti opšte i posebno.

1. **Opšte ili generalno punomoćje** je ono koje *glasi na preduzimanje svih pravnih poslova vlastodavca ili je dato u opštim izrazima, bez bližeg označenja pojedinih poslova.*
 - na osnovu njega se ipak ne mogu preduzimati svi vlastodavčevi pravni poslovi, već samo oni koji dolaze u „redovno poslovanje“
 - i. pravni standard koji dobija svoju sadržinu tako što pomoću njega sud vrši kvalifikacije u praksi
 - ii. najvažniji slučajevi akata redovnog poslovanja, u pogledu kojih postoji visok stepen saglasnosti:
 1. *naplata potraživanja*
 2. *isplata dugova*
 3. *deponovanje gotovog novca na štednju*
 4. *prodaja tržišnih viškova i stvari podložnih brzom kvarenju*
 5. *raspolaganje stvarima ili pravima manje vrednosti*
 6. *kratkoročni zakup*
 - iii. to su prvenstveno **akti upravljanja** a ne akti raspolaganja
 - iv. po ekonomskom značaju *poslovi koji ne menjaju bitno vrednost imovine, njenu strukturu ili način eksploatacije*
2. **Posebno ili specijalno punomoćje** je potrebno za preduzimanje poslova koji prelaze okvire redovnog poslovanja može biti dvojako:
 - a. *posebno ovlašćenje za određenu vrstu poslova*

- punomoćnik može preduzeti jedan ili više pravnih poslova, koji moraju biti istovrsni
 - *recimo prodaja vlastodavčevih nepokretnosti*
 - može prodati bilo koju vlastodavčevu nepokretnosti, više njih ili sve
- b. posebno ovlašćenje za svaki pojedini slučaj**
 - nije dovoljno označenje vrste posla ni ograničavanje na samo jedan posao
 - mora glasiti na jedan konkretno određen slučaj
 - *zaključenje ugovora o poravnanju sa tačno određenim licem i o tačno određenom pravu*

Po pitanju poslovne sposobnosti punomoćnika u uporednom pravu i teoriji zastupljena su 2 stanovišta.

1. **Punomoćnik može biti samo potpuno poslovno sposobno lice, jer je „nelogično da za drugoga može vršiti pravni posao onaj koji je za sebe to ne može“**
2. Drugo stanovište je u uporednom pravu vladajuće, **punomoćnik može biti i lice ograničeno poslovno sposobno**
 - u tome nema nikakve nelogičnosti, pošto je ograničenje poslovne sposobnosti učinjeno u interesu samog tog lica
- U našem pravu **punomoćnik mora imati punu poslovnu sposobnost**, bez obzira što se teorijski može braniti i ono drugo stanovište
 - lice ograničeno poslovno sposobno može pojaviti u ulozi punomoćnika samo uz saglasnost svog zakonskog zastupnika

Kad punomoćnik prekorači granice ovlašćenja, vlastodavac je u obavezi samo ukoliko odobri prekoračenje

- odobrenje tj. **ratifikacija ima povratno dejstvo**
 - proizvedena pravna dejstva su ista kao da je punomoćnik od početka delao na osnovu ovlašćenja
- ukoliko odobrenje bude uskraćeno, vlastodavac i punomoćnik solidarno odgovaraju trećem za pretrpljenu štetu, pod uslovom da je ovaj savestan

70. Zakonsko i statutarno zastupništvo (581-583 i 590-592)

Vanugovorno zastupništvo se ne zasniva na volji zastupanog lica, koje ovde nije u mogućnosti da odredi sebi zastupnika (poslovna nesposobnost ili sprečenost odnosno odsutnosti).

S obzirom na to kojim se aktom određuje zastupnik i na obim njegovih ovlašćenja, moguće je razlikovati nekoliko slučajeva:

1. **Zakonsko zastupništvo (u užem smislu)**
 - sve određeno zakonom:
 - ✓ obim zastupnikovih ovlašćenja
 - ✓ sam zastupnik.
 - slučaj zastupanja maloletnika od strane njihovih roditelja
2. **Nužno i korisno posloводство bez naloga (nezvano vršenje tuđih poslova)**
 - zakonom određeno ovlašćenje za delanje
 - krug poslova i uslovi pod kojima se mogu preduzeti
 - zakonom nije određen zastupnik
 - koji se samoinicijativno prihvata te uloge u uslovima potrebe hitnog postupanja
3. **Zakonsko-sudsko zastupništvo**
 - ✓ zakonom određen obim ovlašćenja
 - ✓ zastupnika određuje posebnom odlukom sud
 - ✓ zastupništvo poslovno nesposobnih štićenika od strane njihovih staralaca
4. **Sudsko zastupništvo (sudsko zastupništvo u užem smislu)**
 - ✓ i zastupnik i obim njegovih ovlašćenja se određuju odlukom suda
 - ✓ razni slučajevi zastupništva ad hoc (staraoci za posebne slučajeve)

Sa gledišta poslovne sposobnosti sva fizička lica možemo razvrstati u tri kategorije:

- **mlađi maloletnici** - do navršениh 14
- **stariji maloletnici** - između 14 i 18 godina
 - **stiču ograničenu poslovnu sposobnost**
 - uz saglasnost zakonskog zastupnika mogu preduzimati sve pravne poslove a pravne poslove manjeg značaja mogu preduzimati samostalno
 - sa navršениh 15 godina života stiče se tzv. **radna sposobnost**
 - može samostalno zasnovati radni odnos i raspolagati svojom zaradom
- **punoletna lica** - sa navršениh 18 godina
 - **stiče se potpuna poslovna sposobnost**
 - odlukom suda zakonsko zastupanje može se produžiti i posle punoletstva deteta
 - **ako ono usled duševne bolesti, zaostalog duševnog razvoja, telesnih mana ili drugih razloga nije u stanju da se samo stara o svojoj ličnosti, pravima i interesima**

Sa gledišta prava i obaveza roditelja kao zakonskih zastupnika potrebno je voditi računa o uzrastu deteta a takođe praviti razliku između imovine koju je ono steklo radom i ostale njegove imovine.

- sa 15 godina samostalno upravlja i raspolaže imovinom koju je stekao radom
 - u odnosu na ovu imovinu on je poslovno sposoban
 - isključuje zakonsko zastupništvo u odnosu na ovu imovinu
- zakonsko zastupništvo odnosi se na ostalu maloletnikovu imovinu, stečenu nasleđem, poklonom, dobitkom na lutriji i sl.
 - do njegovog punoletstva upravljaju u korist deteta njegovi roditelji

“Upravljanje” – svi akti administracije potrebni za očuvanje, iskorišćavanje i unapređenje imovine deteta, raspolaganje plodovima i uopšte dohotkom od ove imovine.

- sve akte koji ulaze u upravljanje maloletnikovom imovinom roditelji preduzimaju samostalno
- za preduzimanje poslova van tih okvira potrebna saglasnost nadležnog državnog organa
 - roditelji bez odobrenja organa starateljstva ne mogu otuđiti ili opteretiti imovinu svog deteta
 - organ starateljstva može dati ovo odobrenje samo ako to zahteva neki interes deteta

Pravna lica stupaju u pravne odnose tako što u njihovo ime pravne poslove preduzimaju nadležni organi pravnog lica.

- **ovi organi pravnog lica su njegovi zastupnici**
- **ovlašćeni su da u ime pravnog lica preduzimaju sve pravne poslove vezane za predmet delatnosti pravnog lica kao i da pravno lice zastupaju pred sudovima i drugim organima**
 - radnici koji rade na poslovima čije je obavljanje vezano za zaključenje i ispunjenje određenih ugovora ovlašćeni su samim tim na zaključenje i ispunjenje tih ugovora - punomoćnici po zaposlenju
 - prodavci u prodavnicama, radnici koji obavljaju određene usluge u ugostiteljstvu, radnici na poslovima šalterske službe i sl.

Teorije o pravnoj prirodi istupanja ovlašćenih organa pravnog lica u ime i za račun pravnog lica.

1. organi pravnog lica preko kojih ono stupa u pravni promet su njegovi **zakonski odnosno statutarni zastupnici**
 - **iz pravnih poslova koje oni u granicama svojih ovlašćenja preduzmu ne nastaju prava i obaveze za njih već samo pravno lice**
2. nije reč o zastupništvu, već o **istupanju celine preko jednog svog sastavnog dela** (pravnog lica preko svog organa)
 - svako zastupništvo pretpostavlja 2 subjekta - zastupanog i zastupnika - što ovde nije slučaj
 - organi pravnog lica su njegovi sastavni delovi

- *pravno lice ima svoju volju - poslovnu sposobnost koja se u pravnom životu ispoljava preko organa koji dela u njegovo ime*

Pravno lice može stupati u pravne odnose preko **ugovornih zastupnika**.

- *nadležni organ pravnog lica može dati drugom licu pismeno ovlašćenje za zaključivanje pravnih poslova u ime organizacije, bilo određene vrste pravnih poslova, bilo tačno određenih poslova*
- **zastupništvo u pravom smislu**
 - ugovorni zastupnik je subjekt različit od samo pravnog lica a ne njegov sastavni deo

71. Sudsko zastupništvo (581 i 586-589)

Vanugovorno zastupništvo se ne zasniva na volji zastupanog lica, koje ovde nije u mogućnosti da odredi sebi zastupnika (poslovna nesposobnost ili sprečenost odnosno odsutnosti).

S obzirom na to kojim se aktom određuje zastupnik i na obim njegovih ovlašćenja, moguće je razlikovati nekoliko slučajeva:

- 5. Zakonsko zastupništvo (u užem smislu)**
 - sve određeno zakonom:
 - ✓ obim zastupnikovih ovlašćenja
 - ✓ sam zastupnik.
 - slučaj zastupanja maloletnika od strane njihovih roditelja
- 6. Nužno i korisno poslovodstvo bez naloga (nezvano vršenje tuđih poslova)**
 - zakonom određeno ovlašćenje za delanje
 - krug poslova i uslovi pod kojima se mogu preduzeti
 - zakonom nije određen zastupnik
 - koji se samoinicijativno prihvata te uloge u uslovima potrebe hitnog postupanja
- 7. Zakonsko-sudsko zastupništvo**
 - ✓ zakonom određen obim ovlašćenja
 - ✓ zastupnika određuje posebnom odlukom sud
 - ✓ zastupništvo poslovno nesposobnih štićenika od strane njihovih staralaca
- 8. Sudsko zastupništvo (sudsko zastupništvo u užem smislu)**
 - ✓ i zastupnik i obim njegovih ovlašćenja se određuju odlukom suda
 - ✓ razni slučajevi zastupništva ad hoc (staraoci za posebne slučajeve)

Posebni slučajevi starateljstva (starateljstvo AD HOC):

- ✓ *nadležni organ postavlja posebnog staraoca za pojedine poslove ili određenu vrstu poslova u slučajevima kada je to potrebno radi zaštite prava i interesa pojedinih lica*
 - odsutnom licu čije prebivalište odnosno boravište nije poznato, a koje nema zastupnika
 - nepoznatom sopstveniku imovine, kad je potrebno da se neko o toj imovini stara
- ✓ **kolizionni staralac** – posebni slučaj
 - u slučajevima kada treba da se vodi spor ili zaključi pravni posao između maloletnika (odnosno štićenika) s jedne strane, i njegovog zakonskog zastupnika (roditelja) s druge, ili između dva maloletnika (dva štićenika), koji imaju istog zakonskog zastupnika
- ✓ na zahtev **poslovno nesposobnih lica** organ starateljstva može tim licima postaviti staroca za obavljanje određenih poslova ako ona nisu u stanju da se sama staraju o svojim pravima i interesima iz zdravstvenih ili nekih drugih opravdanih razloga
 - mešoviti slučaj
 - volja zastupanog, zastupnik ne dela na osnovu ugovora sa zastupanim nego na osnovu odluke nadležnog organa, nadležni organ donosi odluku na zahtev zastupanog
- ✓ organ starateljstva određuje obim ovlašćenja staraoca ad hoc imajući u vidu okolnosti svakog konkretnog slučaja

72. Građanskopravni delikti (612-614)

Građanskopravni delikt je ponašanje (činjenje ili propuštanje) kojim se drugome prouzrokuje šteta i koje prouzrokovaca (ili onoga ko za njega odgovara) obavezuje na naknadu štete.

- ponašanje koje predstavlja delikt najčešće se sastoji u nekoj aktivnosti (radnji, činjenju), ali se može sastojati i u propuštanju nečega što je trebalo učiniti
 - *ne osvetli se npr. rupa koju je neko iskopao, pa se prolaznik usred noći povredi*

Prouzrokovatelj štete štete naziva se štetnikom i on je dužnik naknade, a oštećeno lice je oštećenik, i on je poverilac naknade, dok se odgovornost za ovako prouzrokovanu štetu naziva građanskom odgovornošću.

- po pravilu, štetnik je za prouzrokovanu štetu kriv a njegovo ponašanje protivpravno
 - krivica štetnika i protivpravnost radnje nisu nužno pojmovno obeležje delikta u građanskopravnom smislu
 - *kad npr. preduzeće ima ovlašćenje da vrši rudarska istraživanja i u toku radova preduzima sve što je potrebno da šteta ne nastupi a do štete ipak dođe, ono će biti dužno da štetu nadoknadi iako do njega nema krivice*
 - ovako shvaćen pojam građanskopravnog delikta pokriva sve slučajeve građanske odgovornosti, osim onih koji nastaju povredom jedne već postojeće obligacije, u kom slučaju je reč o ugovornoj odgovornosti

Izvesne radnje i neradnje su istovremeno i krivični i građanski delikti.

- ***sva ona ljudska ponašanja kojima se prouzrokuje šteta a koja su istovremeno i društveno opasna te su zbog toga u zakonu označena kao kd***
 - *npr. lišenje života, nanošenje telesne povrede*
- moguće je da ***jedna radnja bude krivično delo a da nije istovremeno i građanski delikt***
 - *npr. neuspeo pokušaj ubistva*
- ***građanski delikt ne mora biti krivični***
 - *npr. u slučaju kad se iz nepažnje razbije prozor na tuđoj zgradi*
 - krivična dela su samo one radnje ili neradnje koje su kao takve u zakonu označene
 - građanski delikti nisu poimence navedeni u zakonu i obuhvataju najraznovrsnija ponašanja kojima je drugome prouzrokovana šteta

Elastičnost opšteg pojma građanskopravnog delikta omogućava da se sve nove aktivnosti koje se ranije nisu mogle predvideti kvalifikuju kao građanski delikti, čime se omogućuje stalna evolucija građanske odgovornosti bez potrebe da se propisi menjaju i dopunjavaju.

73. Pojam i vrste štete (615)

Šteta može biti imovinska (materijalna) i neimovinska (nematerijalna, moralna).

Imovinska šteta kao što sama reč kazuje ***može se imovinski tj. novčano izraziti i pojavljuje se u obliku stvarne štete i izgubljene dobiti.***

- **Stvarna šteta** (*obična šteta, damnum emergens*) je **umanjenje postojeće imovine, gubitak postojeće imovinske vrednosti.**
 - sastoji se najčešće u uništenju ili oštećenju stvari ili gubitku nekog imovinskog prava, a tu treba ubrojiti i troškove na koje je oštećenik bio prisiljen
 - *troškovi učinjeni da bi se sprečilo nastupanje štete ili njeno povećanje u slučaju popravke naprslih cevi*
- **Izgubljena dobit** (*izmakla korist, lucrum cessans*) je **neostvarena imovinska vrednost, imovinska vrednost koja bi prema redovnom toku stvari ili okolnostima konkretnog slučaja bila ostvarena da nije bilo štetnikovog postupka**
 - *npr. neostvarena zarada usled privremene ili trajne nesposobnosti za rad prouzrokovane telesnom povredom*

- ✓ Jednom istom radnjom može biti prouzrokovana i stvarna šteta i izgubljena dobit, ili samo stvarna šteta, ili samo izgubljena dobit

Neimovinska (nematerijalna, moralna) šteta je subjektivne prirode i sastoji se u fizičkom bolu u slučaju telesne povrede ili u nekom duševnom bolu tj. duševnoj patnji

- npr. duševni bol usled smrti bliskog lica
- Prema ZOO neimovinska šteta je “nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog bola ili straha”.

Radnjom štetnika može biti prouzrokovana ili samo imovinska ili samo neimovinska ili i jedna i druga šteta

- npr. u slučaju telesne povrede, fizički bol predstavlja neimovinsku štetu, a troškovi lečenja i izgubljena zarada usled nesposobnosti za rad imovinsku štetu

74. Krivica štetnika (617-618)

Da bi štetnik odgovarao za prouzrokovanu štetu, potrebno je da mu ona može upisati u krivicu.

- **da se štetnikovo ponašanje može kvalifikovati kao krivica u građanskopravnom smislu**
 - **krivica je osnov odgovornosti**

Građanska krivica sastoji se u tome što se štetnik nije ponašao onako kako je trebalo da se ponaša u datoj situaciji, kako se od njega moglo osnovano očekivati, a to znači kao vrlo pažljivo lice.

- “Biće kriv, i zbog toga odgovoran svaki onaj koji se nije ponašao onako kako bi se ponašao vrlo pažljiv čovek. To znači da nije dovoljno ponašati se kao lice prosečne marljivosti; potrebno je ponašati se kao lice vrlo pažljivo i oprezno. Inače svako drugo ponašanje znači krivicu”

Krivica pretpostavlja **sposobnost za rasuđivanje**.

- **potrebno je da je štetnik sposoban za rasuđivanje** – da može shvatiti domašaj svojih postupaka.
 - lica koja usled umobolnosti ili slaboumosti ili pijanstva, kao i deca do 7 godina, nisu u stanju da shvate domašaj svojih postupaka nisu sposobna za rasuđivanje, i ne mogu biti kriva za svoje postupke kojima su prouzrokovali štetu drugima
 - za tu štetu odgovaraju oni kojima su takva lica poverena na čuvanje, koja nad njima imaju nadzor, a to su redovno njihovi roditelji i staraoci

ZOO predviđa umišljaj (nameru) i nehat (nepažnju) kao dva osnovna stepena krivice, kao i krajnju (grubu) i običnu nepažnju, prepuštajući njihovo definisanje pravnoj teoriji.

Namera (dolus) ima dva stepena:

1. **direktni umišljaj (dolus directus)** kada je
 - **štetnik je svestan posledica svojih postupaka i preduzima ih upravo sa ciljem da šteta nastupi**
2. **eventualni umišljaj (dolus eventualis)**
 - **svestan je posledica svojih postupaka i pušta da šteta nastupi tj. miri se s tim, iako njegova volja nije upravljena na taj rezultat već na neki drugi**

Nepažnja (nehat, culpa) ima dva stepena nejednake težine:

1. **grupa nepažnja (krajnja nepažnja, culpa lata)**
 - **štetnik se nije ponašao onako kako se ponaša iole pažljiv čovek zbog čega se ona u pravnim posledicama izjednačava sa umišljajem**
2. **obična nepažnja (laka nepažnja, culpa levis),**
 - **štetnik nije pokazao ni prosečnu pažnju**

- neki pisci ovde dodaju i najlakšu nepažnju koja se sastoji u tome što se štetnik nije ponašao kao lice izuzetno pažljivo

75. Odgovornost za drugog (622)

Odgovornost za drugog se odnosi na lica nesposobna za rasuđivanje i naziva se odgovornošću po osnovu pravičnosti.

- *Umobolna ili slaboumna lica, kao i maloletnici do navršenih 7 godina života, zbog nesposobnosti za rasuđivanje, ne mogu biti krivi u građanskopravnom smislu, pa zato i ne odgovaraju za štetu koju prouzrokuju.*
- Umesto njih, *za štetu odgovara onaj koji je po propisima dužan da vodi nadzor nad njima* (roditelj, staralac)
 - može se dogoditi da je on insolventan a da prouzrokovač štete poseduje odgovarajuću imovinu
 - da šteta ne bi ostala nenadoknađena, smatra se da iz razloga pravičnosti prouzrokovač štete treba lično da nadoknadi štetu iako nije kriv

Odredba našeg ZOO: „U slučaju štete koju je prouzrokovalo lice koje za nju nije odgovorno, a naknada se ne može dobiti od lica koje je bilo dužno da vodi nadzor nad njim, sud, može, kad to pravičnost zahteva, a naročito s obzirom na materijalno stanje štetnika i oštećenika, osuditi štetnika da naknadi štetu, potpuno ili delimično“.

76. Objektivna odgovornost za štetu (622)

Kod objektivne odgovornosti se odgovara bez obzira što ne postoji krivica štetnika za prouzrokovanu štetu već samo uzročna veza između njegovog postupka i štete.

Glavni takav slučaj kako po broju šteta tako i po njihovom ukupnom obimu je **odgovornost za opasne stvari**

- *Opasnim stvarima se smatraju pokretne i nepokretne stvari koje su po svojim svojstvima takve da mogu prouzrokovati štetu čak i kad se njihov imalac ili držalac ponašao sa maksimalnom pažnjom, koja isključuje svaku krivicu.*
 - *automobil i druga motorna vozila, mašine s pogonom na paru i druge energije*
- *Za štetu koja potiče od opasne stvari odgovara njen imalac*
 - pravilo ubi emolumentum, ibi onus – gde je korist tu je i teret
 - onaj ko od nečega ima koristi treba da snosi i terete skopčane s tim

77. Uzročna veza (616)

Za nastanak obaveze na naknadu potrebno je postojanje uzročne veze između prouzrokovane štete i štetnikovog ponašanja.

- može se reći da takva veza postoji ako je šteta posledica štetnikovog postupka, ako ona bez njega ne bi nastupila
- utvrđivanje uzročne veze može biti težak i složen posao
 - relativno su retki slučajevi da jedan događaj ima samo jednu posledicu i da je do jedne posledice doveo samo jedan uzrok
 - obično *jedna pojava rezultira različitim posledicama*, odnosno *do jedne pojave dovodi splet raznovrsnih uzroka*

Bliže definisanje uzročne veze jedno od najsloženijih pitanja teorije građanske odgovornosti, o čemu se podrobnije uči u obligacionom pravu.

78. Naknada štete (619-621)

Pravila o naknadi su različita u zavisnosti od toga da li je šteta imovinska odnosno materijalna ili neimovinska tj. nematerijalna.

Naknada imovinske štete može biti u:

1. **naturi - naturalna restitucija**
 - ✓ *umesto uništene stvari na ime naknade se daje druga stvar istih osobina i vrednosti ili se oštećena stvar popravljia i dovodi u prvobitno stanje*
2. **novčanoj odšteti**
 - ✓ *kada se oštećeniku na ime naknade štete *stvarne štete i izgubljene dobiti* dosuđuje određeni novčani iznos, prema cenama u vreme odlučivanja o tužbenom zahtevu*
 - ✓ iznos naknade se ravna prema veličini štete
 - i. **svrha građanske odgovornosti** nije u tome da se štetnik kazni već **u tome da se oštećenikova imovina dovede u ono stanje u kome bi se nalazila da je štetnikov postupak izostao**
 - ii. naš zakonodavac je ovde, inspirišući se idejom moralizacije prava, predvideo mogućnost da se, pod određenim uslovima, naknada dosudi u iznosu manjem od štete
 - kako bi se izbeglo ekonomsko ružniranje odgovornog lica, kada ono zasluđuje takav obzir

Naknada neimovinske odnosno nematerijalne štete takođe može biti nenovčana ili novčana.

- **Nenovčani oblici naknade ograničeni su na neke oblike neimovinske štete, praktično na povredu časti, ugleda i slobode**
 - sastoje se u opozivu uvrede, javnom izvinjenju, objavljivanju ispravke, objavljivanju presude
 - *npr. objavljivanje krivične presude kojom je odgovorno lice osuđeno zbog klevete uspostavice, u najvećoj meri dobar glas oštećenika i tako eliminisati ili ublažiti njegove duševne patnje prouzrokovane klevetom*
 - priznati su u svim civilizovanim zemljama i moгу se kombinovati sa novčanom naknadom neimovinske štete
- **Novčana naknada neimovinske štete sastoji se u dosuđivanju oštećenom licu izvesne novčane sume za pretrpljene fizičke i duševne bolove tj patnje.**

Postoje dve suprotne teorije o novčanoj naknadi neimovinske štete:

- **negativna čije se pristalice izjašnjavaju protiv novčane naknade neimovinske štete;** glavni argumenti:
 - neimovinska šteta znači povredu ličnosti a ličnost se štiti sredstvima kriv. prava
 - komercijalizacija čovekove ličnosti i špekulacija sa ličnim dobrima čoveka
 - arbitrerna naknada, jer je postojanje i veličinu neimovinske štete nemoguće odrediti
 - novac ne može biti jedinica mere za pretrpljeni bol, to su dve različite stvari
- **pozitivna čije se pristalice izjašnjavaju u prilog njenog dosuđivanja;** glavni argumenti:
 - teorija reparacije, kompenzacije, satisfakcije - svrha je u tome da njenim posredstvom oštećeni pribavi sebi neku prijetnost, neku radost, i da na taj način otkloni ili ublaži neravnotežu koja je u njegov psihički i osećajni život uneta nanošenjem neke fizičke ili psihičke patnje
 - takva funkcija naknade nije nemoralna, već predstavlja doprinos zaštiti i razvoju ličnosti
 - ako nije moguće odrediti adekvatan iznos naknade zato što novac nije jedinica mere za pretrpljeni bol, to nije razlog da se ne dosudi nikakva naknada
 - bolja je i nepotpuna i nesavršena naknada nego nikakva
 - ni kod imovinske štete nije uvek moguće odrediti adekvatan iznos naknade, pa to nije korišćeno kao argument protiv takve naknade
 - kada bismo odbili novčanu naknadu neimovinske štete jer je čovekova ličnost zaštićena krivičnim pravom, posredno bismo priznali veći značaj imovini nego ljudskoj ličnosti
 - i imovina se štiti krivičnopravno pa ipak uživa građanskopravnu zaštitu

Pozitivna teorija prihvaćena je u našem ZOO, i to na vrlo širokoj osnovi jer se predviđa mogućnost novčane naknade praktično u svim važnim slučajevima.

79. Zaštita prava (631-645 i 648-659)

Subjektivno pravo se štiti kada je povređeno, a i njegovo ugrožavanje se smatra povredom.

- načelo je da se ***svako pravo štiti i da se štiti od svake povrede***; suprotno treba da bude posebno određeno
- cilj građanskopravne zaštite je da se povređeno pravo dovede u stanje u kakvom bi se nalazilo da povrede nije bilo

Povreda subjektivnog prava je stanje suprotno subjektivnom pravu, ili opasnost da takvo stanje nastane.

- **povreda prava u užem smislu ili prosto povreda** postoji ako zbog tuđe ljudske radnje ili događaja titular ne može ili samo otežano može da vrši svoje pravo
 - najčešće znači nemogućnost u celosti ili delom vršiti sadržinu prava, ovlašćenja iz kojih se ono sastoji
 - npr. kada se autorovo delo objavi bez dozvole
 - **gubitak prava najteži je vid povrede**
 - npr. uništenje stvari
- **povreda prava u širem smislu ili ugrožavanje** postoji ako je vršenje prava u opasnosti odnosno ako je ugroženo
 - kada još nije stvoreno stanje suprotno pravu, ali aktuelno pretilakva stvarna opasnost
 - npr. zgrada se još nije srušila ali je potkopana

Radnja povrede i povređujući događaj

- Pravo može biti povređeno bilo **radnjom povrede** - ljudskom radnjom, fizičkog ili pravnog lica, bilo povređujućim događajem
 - npr. pravo službenosti je povređeno ako neko stenom zapreči prolazanje putem, ali i ako se stena nađe tu usled odrona
- radnja životinje ili uređaja računa se kao radnja onoga ko se njima služi
- ljudska radnja i događaj mogu izazvati kako povredu prava tako i ugrožavanje

Povreda obaveze - svako pravo mogu povrediti druga fizička i pravna lica

- **pravni poredak, priznajući imaocu pravo, ostalima odnosno potencijalnim povrediocima zabranjuje radnje povrede i ugrožavanja** (neminem laedere)
 - **Povreda prava ljudskom radnjom** zato je, posmatrano sa druge strane, uvek ujedno **povreda one obaveze koja stoji nasuprot prava, i sastoji se u neizvršenju te obaveze ili nepravilnom izvršenju.**

Vrsta povrede zavisi od sadržine prava i načina njegovog vršenja:

- **Prava vlasti** povređuju se u užem smislu kada se onemogućiti ili ometa titular da neposredno na objektu prava sprovede svoju volju.
- **Prava traženja** povređuju se u užem smislu kada obavezani titularu ili ne izvrši ili tek delimično izvrši radnju, ili kada treće lice onemogućiti ili ometa izvršenje ili prijem radnje.
- **Preobražajna prava** povređuju se u užem smislu kada se onemogućiti ili ometa titular da voljnom radnjom promeni pravnu situaciju.
- **Prava učesća** povređuju se u užem smislu kada se onemogućiti ili ometa titular da učestvuje u onome u čemu je ovlašćen.

Sva prava mogu biti ugrožena na razne načine u zavisnosti od svoje sadržine i načina vršenja.

- **Prava vlasti** ugrožavanjem titularu mogućnosti da sprovede svoju volju u pogledu objekta prava.
- **Prava traženja** ugrožavanjem izvršenja dugovane radnje.
- **Preobražajna prava** ugrožavanjem mogućnosti da preduzme voljnu radnju.
- **Prava učesća** ugrožavanjem mogućnosti da učestvuje u onome u čemu je ovlašćen.

Pravozaštitni zahtev i pravozaštitna radnja omogućavaju titularu ostvarivanje interesa radi čijeg zadovoljenja pravo i postoji.

- **Pravozaštitni zahtev je mogućnost titulara da od povredioca traži onakvo ponašanje kakvo je potrebno da bi ostvario interes kojem služi njegovo povređeno pravo.**
 - titular pravozaštitni zahtev odnosno pravo na tuđu radnju **stiče po sili zakona** (*ipso iure*) nastupanjem povrede u užem ili širem smislu
 - postoji samo prema fizičkom ili pravnom licu koje je povredilo pravo
 - sadržina zahteva zavisi od vrste povrede
 - ako je vlasniku oduzeta stvar, može da zahteva njeno vraćanje
 - ako je poveriocu dug izvršen samo delimično, može da traži izvršenje u celosti i sl
 - zahtev se može isticati **posredstvom suda** dakle tužbom, a može i **vansudski** – sam, sopstvenom silom
- **Pravozaštitne radnje su faktičke radnje koje se preduzimaju radi zaštite prava.**
 - neke pravozaštitne radnje se vrše i prema drugim bićima ili neživim predmetima
 - npr. napadnuti povredi ili ubije životinju, zavejani u planinskoj kući troši zatečeni ugali itd
 - neke pravozaštitne radnje preduzima sud (oduzme stvar smetaocu državine), a druge sam povređeni titular (vlasnik zadrži stvar zakupca koji se iseljava, a nije izmirio svoje obaveze)

Prigovor je pravo da se odbije ispunjenje pravozaštitnog zahteva.

- zahtev se njime lišava osnovanosti tj. oduzima mu se pravna zaštićenost.
 - npr *prigovor zastarelosti, zloupotrebe prava*
- **po trajnosti** prigovori su dvojaki:
 - **dilatoran** ili privremen tj. odgađajući – pravo imaoca da samo privremeno, do daljega, spreči ispunjenje zahteva
 - npr. *prigovor zakupca da još nije prestalo pravo držati stvar*
 - **peremptoran** ili trajan tj. isključujući prigovor zauvek sprečava zahtev tj. konačno odbija ispunjenje zahteva
 - npr. *prigovor zastarelosti*
- **po razlogu neosnovanosti zahteva** prigovori su trojaki
 - **Negativnim prigovorom** ističe se da pravozaštitni zahtev uopšte nije ni nastao jer ne postoje pravne činjenice na kojima tražilac zasniva zahtev
 - *šteta nije ni nastala*
 - **Ukidnim prigovorom** se ističe da je zahtev prestao postojati zbog kasnije nastalih pravnih činjenica
 - *titular povređenog prava se kasnije odrekao prava na naknadu štete*
 - **Odložnim prigovorom** navodi se da zahtev još nije nastao jer nedostaju neke pravne činjenice
 - *potraživanje naknade štete još nije dospelo*
- prigovori mogu biti **sudski ili vansudski**
 - nekim sudskim prigovorima se sudu skreće pažnja na ono što on već i sam, **po službenoj dužnosti (ex officio)** mora da uzme u obzir
 - *da je ugovor zabranjen, da je nastupila prekluzija*
 - pomoću drugih sudskih prigovora se sudu skreće pažnja na ono što sud ne sme da uzme u obzir po sopstvenoj inicijativi, nego **samo ako se stranka na to pozove**
 - *da je ugovor rušljiv, da je pravo zastarelo*

Povređa prava povlači za sobom **reaktivnu zaštitu**, a ugrožavanje izaziva **preventivnu zaštitu**.

- **Reaktivna zaštita sledi kada je već stvoreno stanje povrede** subjektivnog prava i **sastoji se u uklanjanju stanja povrede**.
 - **Oblici zaštite** podešavaju se prema vrsti povrede, razlikuju se
 - kada je povredom pravo prestalo u celosti ili delimično
 - kada je onemogućeno ili otežano vršenje pojedinih ovlašćenja

- kada su usled prestanka ili ometanja nastupila dalje posledice
- Tipični oblici reaktivne zaštite:
 - **Restitucija** kao posledica izvršenog nevažećeg pravnog posla ili neosnovanog obogaćena:
 - jedna ili obe strane vraćaju dato odnosno primljeno
 - **Naknađivanje štete nastale povredom prava:**
 - naturalna restitucija, davanje druge stvari umesto oštećene, naknada u novcu i dr.
 - **Uklanjanje stanja stvorenog povredom prava vlasti**
 - vraćanje stvari vlasniku po reivindikacionom zahtevu
 - rušenje bespravno izgrađenog objekta
- **Preventivna zaštita** se sastoji u **sprečavanju radnje povrede**
 - sud zabranjuje izvršenje radnje, ugroženi je sam osujeti
 - sprečava nastupanje povrede prava u užem smislu, tj. da se ugrožavanje pretvori u povredu
 - zahtev da povredilac svojine ne preduzme radnju povrede (actio negatoria), priznat je i imaoćima drugih prava, intelektualnih, ličnih (actio quasi negatoria)
 - Tipični vidovi preventivne zaštite su:
 - **zabrana daljeg vršenja radnje koja je u toku**
 - zabrana nastavljanja građenja, obustavljanje štampanja
 - **zabrana ponavljanja već izvršene radnje**
 - zabrana ponovnog prelaženja preko zemljišta
 - **zabrana izvršenja tek pripremane radnje**
 - zabrana objavljivanja dela koje se štampa

80. Sudska zaštita (660-666 i 671)

Pravozaštitni zahtev ili radnja može se ostvariti sudski i vansudski.

- **Sudski način je redovan** – obavezan kad god je blagovremeno moguć i efikasan.
- Odbijanje suđenja i neopravdano odugovlačenje suđenja tzv. **uskraćivanje pravosuđa** zato je nedopušteno.

Titular čije je pravo povređeno, svoj pravozaštitni zahtev ili radnju može ostvariti posredstvom suda.

- Sudovi su državni organi nadležni da štite povređena prava.

Zaštita od suda traži se putem **tužbe**.

- **Tužba sadrži tvrdnju titulara da mu je pravo povređeno i da mu sleduje zaštita u odnosu na tuženoga.**
- Ključni deo je **tužbeni zahtev** – *petitum* - **ono šta tužilac traži od suda u odnosu na tuženog**
 - *npr. da tuženom naloži isplatu, predaju stvari*
- S obzirom na vrstu zaštite koja se tužbom traži, tužbe su trovrstne.
 1. **Kondemnatornim tužbama** traži se da **sud naloži tuženom određeno ponašanje**
 - *da preda stvar, da nadoknadi štetu*
 2. **Konstitutivnim tužbama** se traži **promena pravne situacije**
 - *poništaj pravnog posla*
 3. **Deklarativnim tužbama** se zahteva da **sud utvrdi postojanje ili nepostojanje prava ili obaveza**
 - *da je tužilac vlasnik, da brak ne postoji i sl*
- Među strankama **spor se vodi o osnovanosti tužbenog zahteva**, a sud treba da odluči hoće li usvojiti ili odbiti zahtev.

Građansko pravo određuje šta koja stranka treba da dokaže da bi sud odlučio u njenu korist.

- **Sve što stranka treba da dokaže kako bi uspela u sporu predstavlja njen teret dokaza** (onus probandi).
 - na svakoj stranci je teret da dokaže ono što njoj ide u prilog
 - ako u tome ne uspe, gubi spor – rizik nedokazanosti
 - npr. da bi sud naložio tuženome da preda stvar tužiocu, tužilac treba da dokaže da je vlasnik i da se njegova stvar nalazi kod tuženoga, a
 - da bi sud odbio tužbeni zahtev, tuženi treba da dokaže da ima pravo da stvar drži, recimo da je zakupac

Građansko pravo određuje i šta sud mora da utvrdi po službenoj dužnosti (ex officio) bez obzira da li se stranke na to pozivaju.

- npr. da li je ugovor zabranjen

Za neke činjenice koje nisu izvesne građansko pravo uzima da postoje ili da ne postoje, ne tražeći da se dokaže da je zaista tako, a za neke činjenice čije je postojanje ili nepostojanje izvesno, uzima suprotno od toga što je izvesno, ne dopuštajući dokaz kako jeste zaista.

- Građansko pravo normama o presumpcijama i fikcijama određuje položaj suda i strankama u odnosu na ovakve činjenice:
 - **raspoređuje teret dokazivanja o njima**
 - **isključuje mogućnost njihovog dokazivanja**
 - **nameće sudu obavezu da vodi računa o njima po službenoj dužnosti**

Kada sud utvrdi sve što je dužan u pogledu sporne stvari, **donosi odluku kojom rešava spor, a ona se zove meritorna odluka ili presuda.**

- Vrstom tužbe određena je i vrsta presude: kondemnatorna, konstitutivna ili deklarativna.
- Pre donošenja meritorne sudske odluke sud može, na traženje stranke doneti i privremenu odluku – privremenu meru.
 - njome usvaja pravozaštitni zahtev samo za određeno vreme
 - najduže do donošenja meritorne odluke
 - samo ako postoji opasnost da bi bez izricanja ove mere ostvarivanje pravozaštitnog zahteva bilo onemogućeno ili bitno otežano

81. Vansudska zaštita (675-697)

Pravozaštitni zahtev i pravozaštitu radnja titular može ostvariti i bez obraćanja sudu, vansudski: sam – samozaštita, privatna zaštita, privatna pravda

- npr. vlasnik kome je lopov oteo tašnu može je silom povratiti
- imalac službenosti prolaza kojem vlasnik sprečava prolaz, može sam skrsiti njegov otpor

Cilj je ostvarenje subjektivnih prava u slučaju povrede i ugrožavanja.

Samostalno se ne može ostvariti svaka vrsta zaštite

- **može samo ona vrsta koja bi, da se preduzima sudskim putem, odgovarala kondemnatornoj**
 - može se iznuditi nečija radnja (aktivna-činjenje, pasivna-nečinjenje)
 - ne može promena pravne situacije (nastanak, izmena, prestanak prava ili obaveze) ni utvrđenje postojanja ili nepostojanja prava ili obaveze
 - konstitutivnu i deklarativnu pravnu zaštitu može da pruži samo sud

Samostalno titular može sprovesti

- preventivni pravozaštitni zahtev ili radnju

- povrediocu oduzme alat kojeg je doneo da bi demontirao uređaj čije je postojanje dužan da trpi
- reaktivne
 - ponovo postavi demontirani uređaj ili prinudi povredioca da to učini

Titular svoje pravo može štiti tako

- **da sam preduzme određenu radnju**
- **da prinudi drugog na aktivnu radnju**
- **da prinudi drugog na pasivnu radnju**
 - npr sa svog zemljišta ukloni neovlašćeno parkirani automobil – sam, prinudi nekog da sam ukloni automobil – prinuda na aktivnu radnju ili da prinudi drugog da ne parkira – prinuda na pasivnu radnju

Samozaštita kao legitimni izuzetak

- ***Zaštita sopstvenom radnjom ima isti legitimitet kao i sudska zaštita***
 - imaju zajednički cilj – štice prava i ostvarivanje pravnog poretka
 - pravno načelo je da se prava štite
- štiti se subjektivno pravo tako što se povređuje tuđe
- ***Zabranjeno je povređivati tuđa prava***
 - samozaštita je izuzetak koji može biti dopušten samo pod određenim pretpostavkama

Osim posebnih uslova dopuštenosti, što važe samo za pojedine oblike samozaštite, postoje i **opšti uslovi dopuštenosti**

1. Likvidno pravo

- **Ko može da se zaštiti sudskim putem, može i sam.**
- ***pre svega mora zaista imati pravo***
- mora biti **likvidno**
 - takvo da bi ga i sud štitio, da mu se ne bi mogao suprotstaviti prigovor
- sam sme da se zaštiti onaj titular koga bi i sud zaštitio

2. Nedostižna sudska zaštita (neblagovremena ili nedelotvorna)

- ***Sudska zaštita dopuštena je uvek, a samozaštita samo u određenim slučajevima***
 - sudska je pravilo, samozaštita izuzetak
- Država nema monopol na zaštitu prava, ali ima **prvenstvo**, prioritet u odnosu na zaštitu prava od strane titulara.
 - samozaštitu dopušta u načelu jedino onda kada njena zaštita nije dostižna
- Vansudska zaštita je supsidijerna u odnosu na sudsku
- ***Kada je blagovremeno moguća, sudska zaštita je za titulara i obavezna.***
 - neblagovremenost sudske zaštite znači da samozaštita ne trpi odlaganje
 - kada konobar zaključava vrata jer gost, koji je odbio da plati uslugu, pokuša da napusti restoran
 - blagovremenost znači da titular državnu zaštitu može sačekati (odložiti samozaštitu) bez rizika, bez opasnosti od štete po ostvarenje interesa kojem povređeno pravo služi,
 - da se konobar obratio policajcu koji se nalazio u blizini

3. Potreban i primeren način

- ***Radnja titulara mora biti potrebna za ostvarenje zaštite a uz to primerena.***
- Potrebnost i primerenost mora se prosuditi od slučaja do slučaja, s obzirom na sve konkretne okolnosti.
 - Samozaštitna radnja nije potrebna, izlišna je npr. ako je konobar ograničio gostu slobodu kretanja uprkos tome što je gost ostavio vredan prsten kao obezbeđenje da će namiriti dug.
 - Samozaštitna radnja nije primerena (prekomerna je), recimo, ako je konobar lišio gosta slobode kretanja a mogao mu je oduzeti novčanik.
- Ako se svrha zaštite može postići na više načina, mora se izabrati onaj koji ne škodi drugome, ili mu najmanje škodi.

4. Odsustvo očigledne nesrazmere

- Prava se štite bez obzira na svoju vrednost ali ne po svaku cenu.
- Da bi samozaštita bila dopuštena, **interes lica kojem se škodi radnjom zaštite ne sme biti nesrazmerno vredniji od šticeenog titularevog interesa.**

5. Prirodna volja

- nije potrebna poslovna sposobnost
- **dovoljna je faktička sposobnost imati volju da se štiti svoje pravo**
- samostalno šticeenje prava srodno je, situaciji samostalnog vršenja

Osnovni oblici dopuštene samozaštite su samopomoć, nužna odbrana i krajnja nužda, a međusobno se razlikuju po situacijama na koje se odnose, po svojim posebnim uslovima, i drugačijim pravnim posledicama:

1. **Samopomoć predstavlja hitno potrebnu radnju povređivanja tuđeg pravnog dobra da bi se obezbedilo ili ostvarilo svoje ili tuđe pravo traženja (relativno pravo) ili izbegle neizbežne znatne teškoće njegovog docnijeg ostvarivanja**
 - vlasnik ili čuvar parkinga vrši samopomoć, ako izbuši pneumatike na neregistrovanom vozilu korisnika koji se spremio da njime napusti parking ne podmirivši dug
 - razlikuje od drugih oblika samozaštite po tome što služi
 - obezbeđenju ili ostvarivanju
 - svojih ili tuđih
 1. prava traženja.
 2. zahteva (relativnih prava).
 3. obligacionih zahteva.
 4. prodavčevog zahteva za isplatu cene.
 5. oštećenikovog za naknadu štete.
 6. reivindikacionog zahteva itd
2. **Nužna odbrana predstavlja hitno potrebnu radnju povređivanja napadačevog pravnog dobra da bi se odbio aktuelni protivpravni napad na svoje ili tuđe dobro (apsolutno pravo).**
 - vlasnik vinograda terajući lice koje neovlašćeno bere grožđe, umetnik čija se slika neovlašćeno postavlja za izložbu, kada je otme od organizatora
 - Specifično je za ovaj oblik samozaštite da se njime štite
 - svoja ili tuđa prava vlasti – pravo svojine, pravo zakupa ili tuđa prava vlasti
 - odbranom od napada
 - koji potiče od čoveka
 - aktuelan je – neposredno predstoji, upravo je započet ili još traje
 - protivpravan- suprotan pravnoj zabrani ili naredbi
3. **Krajnja nužda predstavlja hitno potrebnu radnju povređivanja tuđeg pravnog dobra da bi se otklonila aktuelna opasnost povrede svog ili tuđeg prava vlasti (apsolutnog prava)**
 - onaj ko ubije ili povredi tuđu kravu koja ga je napala; ko povredi tuđeg ili ničijeg psa koji je nasrnuo na njega ili na komšijino dete
 - Osobenost ovog vida samozaštite u tome je što se njime štite
 - svoja ili tuđa prava vlasti (apsolutna prava)
 - uklanjanjem od njih opasnosti (koja se može sastojati u napadu, npr. nasrtaju psa)
 - koja ne potiče od ljudske radnje već od događaja (od životinje, dejstva prirodnih sila)
 - aktuelna je (tj. još postoji u času preduzimanja samozaštite)
 - neskrivljena (a nije takva npr. kada se izaziva pas)

Za primenu samopomoći, nužne odbrane i krajnje nužde pored posebnih uslova potrebno je i da su ispunjeni oni opšti:

- **da se preduzimaju radi zaštite egzistentnog likvidnog prava**
- **da sudska zaštita nije aktuelno dostižna**
- **da je radnja potrebna i primerena i**

- **da povređeno dobro nije nesrazmerno vrednije od štice**
 - ovaj uslov je pooštren kod krajnje nužde jer je potrebno da je štice dobro bar jednako vredno povređenom dobru

Pravne posledice samozaštite

- Ako su ispunjeni opšti i posebni uslovi, radnja povrede tuđeg prava samozaštitom, nije protivpravna, već je dopuštena.
- Protivpravno je sprečavati titulara u vršenju dopuštene samopomoći, nužne odbrane i krajnje nužde
 - nije dopuštena odbrana protiv samopomoći, nužne odbrane, krajnje nužde
 - ko štetu prouzrokuje u dopuštenoj samopomoći, nužnoj odbrani, krajnjoj nuždi nije obavezan da je nadoknadi, osim ako je sam skrivio potrebu samopomoći, nužne odbrane ili krajnje nužde.
 - *npr. konobar koji se oglašavao o ponavljanja traženja gosta da plati račun, sme, kada iznervirani gost krene ne plativši, da ga spreči radi naplate, ali mu duuguje naknadu za odelo pocepano pri pokušaju naplate*
 - **prekoračenje samozaštita** – upotreba nepotrebne i neprimerene sile
 - **putativna samozaštita** – kada lice pogrešno drži da je pravo povređeno, ugroženo, da postoji napad odnosno opasnost
 - protiv njih je dopuštena nužna odbrana
 - ako je vršilac samopomoći, nužne odbrane i krajnje nužde kriv za prekoračenje odnosno za pogrešnu predstavu, odgovara za prouzrokovanu štetu